

інститут права
Institute of Law

**Міністерство освіти і науки України
Національний університет водного господарства та природокористування
Навчально-науковий інститут права**

***Функціонування правоохоронних органів в умовах
сучасності:
збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції
(29 жовтня 2021 р.)***

Рівне-2021

Функціонування правоохоронних органів в умовах сучасності: збірник тез учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Рівне, 29 жовтня 2021 р. – Рівне: НУВГП, 2021. – 193 с.

Рекомендовано Вченою радою Національного університету водного господарства та природокористування. Протокол № 12 від 01 грудня 2021 р.

Редакційна колегія:

1. Мошинський Віктор Степанович – доктор сільськогосподарських наук, професор, ректор Національного університету водного господарства та природокористування (НУВГП), Голова організаційного комітету конференції.

2. Савіна Наталія Борисівна – доктор економічних наук, професор, проректор з наукової роботи та міжнародних зв'язків Національного університету водного господарства та природокористування

3. Цимбалюк Валерій Іванович – кандидат юридичних наук, професор, директор Навчально-наукового інституту права НУВГП, співголова організаційного комітету конференції.

4. Гришко Вікторія Іванівна – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри відновного правосуддя та приватної детективної діяльності Навчально-наукового інституту права НУВГП.

5. Якимчук Мирослава Юрївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальних юридичних дисциплін Навчально-наукового інституту права НУВГП.

Автори несуть персональну відповідальність за наданий до збірника тез текст рукопису

ЗМІСТ

Секція 1. Роль та місце правоохоронних органів у розбудові демократичної правової держави

Багатко А.С. <i>Особливості комунікації ювенального прокурора</i>	<i>4</i>
Благодир А.А., Благодир В.С. <i>Окремі питання визнання допустимості доказів отриманих в результаті огляда чи обшуку службового кабінету особи</i>	<i>11</i>
Благодир С.М., Волкова І.П. <i>Історичний розвиток презумпції невинуватості як засади кримінального судочинства</i>	<i>16</i>
Вовк Ю.Є. <i>Протидія корупції як один з пріоритетних напрямків діяльності правоохоронних органів України</i>	<i>21</i>
Водоп'ян Т.В. <i>Роль правоохоронних органів у впровадженні медіації</i>	<i>27</i>
Гладун С.О. <i>Звернення до правоохоронних органів України як спосіб правового захисту порушених прав в земельних правовідносинах</i>	<i>30</i>
Давидюк П.П., Єфімчук М.В. <i>Особливості використання судових експертиз при проведенні досудових розслідувань, які не проводяться в системі державних експертних установ</i>	<i>35</i>
Єремейчук Н.А. <i>Роль дисидентського правозахисного руху 60-80-х років у визнанні та закріпленні прав людини і громадянина в Україні</i>	<i>39</i>
Киричук Б.С., Мельничук Ю.І. <i>Запровадження відновного правосуддя як інструменту ефективного судочинства</i>	<i>43</i>
Киричук Б.С., Швець О.М. <i>Роль правоохоронних органів у захисті прав громадян на земельні ділянки</i>	<i>48</i>
Красько З.В. <i>Актуальні проблеми взаємодії правоохоронних органів із системою безоплатної правової допомоги</i>	<i>52</i>
Ласкевич Р.Л., Самороков В.О. <i>Роль правоохоронних органів у запобіганні домашнього насильства в Україні</i>	<i>59</i>
Міщук І.В., Пелешок І.І. <i>Поняття відповідальності за порушення законодавства щодо запобігання поширенню COVID-19</i>	<i>63</i>
Микулець В. Ю. <i>Національна гвардія України як суб'єкт реалізації правоохоронної функції держави</i>	<i>67</i>
Подвірна О.В., Шнайдер А. О. <i>Роль прокурора у господарському процесі</i>	<i>73</i>
Прокопчук В.М., Швець О.М. <i>Роль правоохоронних органів в реалізації екологічних прав громадян</i>	<i>77</i>
Самороков В.О., Батарчук І.І. <i>Актуальні проблеми кваліфікації злочинів проти основ національної безпеки України</i>	<i>83</i>
Самороков В.О., Кривчик В.І. <i>Кримінологічна характеристика злочинів вчинених військовослужбовцями в збройних силах України</i>	<i>88</i>
Сисоєва В.П. <i>Окремі аспекти взаємодії правоохоронних органів та громадськості у профілактиці правопорушень</i>	<i>92</i>
Словська І.Є., <i>Роль правоохоронних органів у протидії гендерно зумовленому насильству ..</i>	<i>96</i>
Смаль І.І. <i>Соціально-політичні чинники правозастосування</i>	<i>101</i>
Стріла І.В. <i>Проект «Поліція проти насильства» та його роль у запобіганні й протидії домашньому насильству</i>	<i>105</i>
Цимбалюк В.І., Градиська Ю.В. <i>Проведення судово-бухгалтерських експертиз під час розслідування економічних злочинів</i>	<i>110</i>
Якимчук М.Ю., Бережна М. <i>Особливості ефективної комунікації працівника поліції</i>	<i>113</i>

Секція 2. Сучасна система правоохоронних органів України

Гвоздецький В.Д., Ляш А.О. Національне Антикорупційне Бюро України як спеціально уповноважений суб'єкт запобігання та протидії кримінальним корупційним правопорушенням: окремі питання законодавчого регулювання	117
Гришко В.І., Єфімчук М.В. Теоретико-правова характеристика приватної детективної діяльності	125
Догадін В.М. Бюро економічної безпеки України: стан та проблеми нового правоохоронного органу	131
Пасічник В.Б., Багатко А.С. Основні завдання Державного бюро розслідувань України: правове забезпечення та актуальні питання	135
Царенко О.М. Державна прикордонна служба України як суб'єкт публічного адміністрування сфери охорони та захисту державного кордону	139
Шевчук О.П., Якимчук М.Ю. Характеристика діяльності детективів Національного Антикорупційного Бюро України	143

Секція 3. Організаційно-правові засади діяльності правоохоронних органів у країнах

Дума В. В. Польська модель реформування поліції: історія і сьогодення	147
Корнева Т.В. Організаційно-правові засади діяльності митних органів України та країн ЄС щодо забезпечення протидії контрбанді	153
Літвінова І.Ф., Устименко О.О. Аналіз досвіду правового регулювання діяльності правоохоронних органів у Франції	158
Матвійчук А.В., Багатко А.С. Антикорупційне законодавство Польщі	162
Матвійчук О.В. Стандарти Європейського Союзу і вимоги до сучасної прокуратури	168
Мішук І.В., Киричук Б.С. Теоретичні засади реалізації права на справедливий судовий розгляд у практиці Європейського суду з прав людини	173
Чикун Т. Проблеми земельних правовідносин у країнах Європи: історико-правовий аспект	178
Матвійчук А.В., Карпук А.І. Антикорупційні органи Польщі: правовий статус та завдання	187

Секція 1. Роль та місце правоохоронних органів у розбудові демократичної правової держави.

Багатко А.С.

Здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 081-Право

Навчально-наукового інституту права

Національний університет водного господарства та природокористування

Науковий керівник: Якимчук М.Ю.

к.пед.н., доцент кафедри спеціальних юридичних дисциплін

ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАЦІЇ ЮВЕНАЛЬНОГО ПРОКУРОРА

Розвиток української державності на сучасному етапі характеризується підвищенням прозорості та демократичності діяльності всіх органів влади, формуванням партнерських відносин між інституціями держави й суб'єктами громадянського суспільства. З цими процесами пов'язане удосконалення взаємодії органів прокуратури з громадськістю для сумісного вирішення питань реалізації встановлених Конституцією України функцій з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави, зміцнення законності та правопорядку тощо.

Тому обов'язковою складовою функціональної діяльності прокуратури сьогодні є комунікація. Саме в процесі ефективної інформаційної взаємодії та обміну можуть бути забезпечені участь громадянського суспільства у створенні прокурорської інституції за європейськими стандартами, відкритість органів, формування високого рівня довіри населення до ювенального прокурора, створення позитивного іміджу та надання їй можливості отримати суспільну підтримку у стабілізації правоохоронних відносин.

У свою чергу формування позитивної громадської думки щодо прийнятих ювенальним прокурором, заходів забезпечення законності й правопорядку викликає у людей відчуття захищеності та довіри до прокурорів, спонукає до сприяння їхній діяльності з протидії злочинності та здійснення інших покладених на них функцій.

Останнім часом інтереси дослідників зосередились на вивченні проблем професійної комунікації (Г. Балл, В. Духнович, М. Заброцький, Є. Зеєр, Є. Клімов, С. Максименко, А. Маркова, Л. Мітіна, Л. Столяренко, Ю. Швалб та інші). Розкрито деякі теоретичні і практичні аспекти формування професійної комунікативної компетенції майбутніх працівників професій типу «людина – людина», зокрема: лікарів (Л. Васильєва), соціальних працівників (Д. Годлевська, А. Капська), психологів (Н. Жарких, Н. Завіниченко, О. Низовець, Н. Шевченко), вчителів (Л. Долинська, М. Заброцький, Л. Зінченко, С. Максименко, В. Кашницький, А. Попова), менеджерів (В. Черевко). Проблема розвитку комунікативної компетентності, комунікативних здібностей, культури спілкування майбутніх юристів, фахівців із правоохоронної діяльності частково висвітлена у наукових працях А. Білоножко, В. Барковського, М. Ісаєнко, В. Лапшиної, А. Почаєвої, Л. Філонова та ін.

Мета роботи – дослідити теоретичні аспекти особливостей комунікації ювенального прокурора.

Ми живемо в епоху коли стрімко розвиваються нові системи комунікації і сучасні виклики, з якими стикаються професіонали, чия діяльність пов'язана з необхідністю постійного спілкування з людьми, диктують певну модель поведінки, що варіюється в залежності від поставлених цілей і завдань.

Поняття «спілкування» часто вживається в досить широкому сенсі, сюди включають процес обміну інформацією, думками і почуттями. Різні дисципліни по-різному підходять до розуміння цього явища.

У лінгвістиці спілкування розглядається як реалізація комунікативної функції мови в різних мовних ситуаціях, в психології – як процес встановлення контактів між людьми з метою обміну інформацією.

Сучасна соціологія розглядає «спілкування» перш за все як соціально обумовлений вид діяльності людей.

Різноманітність тлумачень поняття «спілкування» вказує, перш за все, на багатоплановість, складність і універсальність даного явища, його величезне значення для всієї сфери соціального взаємодії.

Отже, спілкування – це форма діяльності, яка відбувається між людьми і яка веде до виникнення психологічного контакту, який проявляється в обміні інформацією, взаємовпливі, співпереживання і взаєморозуміння.

В даний час володіння комунікативною культурою є важливою складовою репутації ювенального прокурора: вміння ясно і переконливо викладати свої думки, слухати співрозмовника і відповідати на питання, спілкуватися з різними людьми, виступати перед великою аудиторією, гнучко змінювати стратегію і тактику поведінки при необхідності – все це дозволяє сформувати привабливий імідж і домогтися успіху в своїй справі.

Термін «імідж» може використовуватися в різних значеннях. Ми будемо спиратися на одне з найбільш повних визначень даного поняття: імідж – це думка раціонального чи емоційного характеру про об'єкт (людину, предмет, систему), що виникло в психіці певної групи людей на основі образу, сформованого цілеспрямовано або мимоволі в результаті сприйняття ними тих чи інших характеристик даного об'єкта.

Будемо розглядати імідж як продукт цілеспрямованої діяльності, так як це важливо для підвищення престижу ювенального прокурора та створення позитивного ставлення до його представників в сучасному українському суспільстві.

Сьогодні значне місце в побудові позитивного іміджу займають питання, пов'язані з формуванням комунікативної компетенції ювенального прокурора, тобто, з високим рівнем володіння навичками спілкування. В умовах стрімко розвиваються інноваційні технології на перший план виходить необхідність формування комунікативних навичок і умінь в області професійного та особистого спілкування ювенального прокурора.

Складність, специфічність і багатоплановість діяльності ювенального прокурора обумовлює необхідність звертати пильну увагу на рівень володіння комунікативними навичками – нормами офіційно-ділового стилю сучасної літературної української мови, етикою професійного спілкування та іншими важливими характеристиками соціальної комунікації.

Комунікація виступає як би посередником між індивідуальною і суспільно усвідомленою інформацією. Ключовою проблемою комунікації є механізм, який переводить індивідуальний процес передачі і сприйняття інформації в соціально значимий процес персонального або масового впливу. Цей механізм закладений в мовній діяльності ювенального прокурора – саме в ній реалізуються соціально обумовлені норми і правила спілкування.

Процес соціальної комунікації ювенального прокурора пов'язаний з цілеспрямованим спілкуванням, в конкретних ситуаціях відповідно до норм мовної діяльності, тобто з вибором таких мовних засобів (слів, виразів і т.д.), які дозволяють найбільш точно і повно передати необхідну інформацію і надати очікуваний результат.

Сфера комунікативного впливу ювенального прокурора є сферою підвищеної мовної відповідальності, так як слово і мова – це найважливіший інструмент для здійснення впливу та реалізації поставлених при комунікації завдань.

Основним засобом спілкування є мова, яка обслуговує всі галузі функціонування суспільства і реалізує комунікативну діяльність людей, зумовлену цілою низкою соціально значущих оцінок, конкретних ситуацій, комунікативних сфер і норм спілкування, прийнятих у даному суспільстві.

Ювенальні прокурори в основному використовують офіційно-діловий стиль сучасної української літературної мови та юридичну мову. Цей стиль характеризується високим ступенем інформативності, точністю, використанням

складних синтаксичних конструкцій, стандартизовані, наявністю кліше, повнотою і логічністю викладу, униканням емоційного і експресивного забарвлення.

Однак, при використанні некоректних і нечітких формулювань, слів і виразів, в міжособистісному офіційному спілкуванні можуть виникнути ситуації непорозуміння або двояке тлумачення сказаного, що створює сприятливе комунікативне середовище для спотворення сенсу тексту і може бути невірно зрозуміле.

У сучасний період триваючого реформування правоохоронної системи, і, зокрема, вдосконалення організації та діяльності органів прокуратур України, актуалізується проблема професійної підготовки кадрів. Тому безперервна освіта ювенального прокурора, безперечно, розглядається як необхідна умова зміцнення законності і правопорядку та ефективної протидії злочинності.

Необхідно звертати увагу не тільки на власне професійне вдосконалення, а й на підвищення рівня володіння сучасною українською літературною мовою, її стилями, такими як офіційно-діловий і юридичний.

Точність і акуратність вибору мовних одиниць необхідна для найбільш повної передачі змісту, створення умов для правильного і однозначного розуміння сказаного, що, в свою чергу, створює сприятливе враження від спілкування і підтримує умови, необхідні для успішної ділової комунікації.

Особливо актуальною ця тема є ще й тому, що пов'язана зі створенням позитивного іміджу працівників прокуратури України та підвищення престижу даної сфери діяльності.

Державна політика спрямована на підтримання законності і правопорядку, підвищення якості роботи правоохоронних органів і боротьбу з корупцією. У «Державному законі про протидію корупції» прописані основні принципи протидії корупції, в числі яких пріоритетне застосування заходів щодо попередження корупції, а також профілактика корупції. Дбайливе і обережне ставлення до вибору стилю,

манери викладу в усній комунікації набуває дуже великого значення в зв'язку з вищесказаним.

Спілкування з громадянами, що звернулися в органи прокуратури з тих чи інших питань, вимагає від працівників прокуратури розвинених комунікативних компетенцій, навичок спілкування, побудованих на основі етичного і точного використання мови. Неприпустимо вживання таких двозначних виразів як «Ну, що робити будемо?», «Питання вирішити важко, але можна ...», «Потрібно обговорити параметри ...», «Домовимося», «Потрібні більш вагомі аргументи ...», «Це складне питання», «Завдання практично не має вирішення», «важко буде, дуже важко», «Ви ж розумієте, це процес тривалий...» і т.д. Подібні слова і вирази можуть бути сприйняті одержувачем повідомлення як прохання про хабар, або як згоду прийняти хабар.

Увага ювенального прокурора до вибору комунікативних засобів з метою побудови процесу спілкування важлива також з етичної точки зору. Знижена і експресивна лексика, що принижує і ображає гідність громадян слова і вирази необхідно виключити з процесу спілкування.

Важливим для ювенального прокурора представляється досягнення високого рівня володіння нормами і принципами спілкування, створення сприятливої ділової атмосфери, використання зрозумілих і ясних формулювань та мовних зворотів. Ефективність міжособистісної комунікації залежить від ступеня адекватності смислового сприйняття, так як з цим пов'язана правильність інтерпретації інформації, комунікативної установки партнера і прогнозування подальших етапів комунікації.

Використовуючи компетентнісний підхід та орієнтуючись на високий ступінь особистісного вияву в процесі діяльності ювенального прокурора, ми розглядаємо комунікативну компетентність ювенального прокурора як міру вираження (зовнішнього прояву) загальної культури особистості в цілому та культури спілкування зокрема. За цих умов зміст професійної комунікативної компетентності

ювенального прокурора полягає у: вільному володінні жанрами, які є професійно важливими для ювенального прокурора, адже кожен жанр має свою специфічну форму та композиційну будову відповідно до цілей комунікації; вмінні використовувати правові терміни у професійній діяльності, бо лексика, яку вживає ювенальний прокурор, відрізняється від побутової; володінні основами риторики та ораторських здібностей; урахуванні низки екстралінгвістичних факторів, що слугують важливим критерієм оцінки комунікативної ситуації та планування комунікативних дій (передусім умов та обставин процесу спілкування, особистісних якостей партнера тощо); знанні статусно-рольових характеристик партнера (психологічна компетентність), оскільки успіх комунікації залежить від обраної форми та стилю спілкування; володінні вербальними та невербальними засобами передачі й обміну інформацією при організації спільної діяльності.

Таким чином, пильну увагу до лінгвістичних засобів, які використовуються в процесі сучасної професійної комунікації ювенального прокурора, дозволить підвищити ефективність прокурорської діяльності, створить сприятливі умови спілкування, що, в кінцевому рахунку, підніме престиж прокурорської сфери діяльності.

Список використаної літератури:

1. Бевзюк І., Козьяков І. Сутність комунікативної компетентності прокурора. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2015. № 2. С. 10–18.
2. Мірошніченко В. І., Івановська А. М., Чудик-Білоусова Н. І. Окремі проблеми становлення ювенального права в Україні // Університетські наукові записки. 2013. № 3 (47). С. 20-33.
3. Семерак О.С., Семерак І.О. Ювенальна юстиція: проблеми впровадження та перспективи // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. Випуск 44. Том 2. 2017. С. 119-122.

Благодир А.А.

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри відновного правосуддя
та приватної детективної діяльності
Навчально-наукового інституту права,*

Національний університет водного господарства та природокористування

Благодир В.С.

*кандидат юридичних наук, адвокат
м. Івано-Франківськ*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИЗНАННЯ ДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ ОТРИМАНИХ В РЕЗУЛЬТАТІ ОГЛЯДА ЧИ ОБШУКУ СЛУЖБОВОГО КАБІНЕТУ ОСОБИ

У численних міжнародно-правових актах закріплені правові норми, якими передбачена недоторканість житла чи іншого володіння особи. Переважна більшість цих документів ратифіковані вищим законодавчим органом України, тому, відповідно до ст. 9 Конституції України, є частиною національного законодавства. Серед них можна виділити Загальну декларацію прав людини (ст. 12)[1]; Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (ст. 17)[2]; Європейську конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод (ст. 8)[3].

Також засада недоторканності житла чи іншого володіння особи закріплена в ст. 30 Конституції України, якою встановлено, що не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду. У невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, можливий інший, встановлений законом, порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку [4].

Зазначені положення дублюються в п. 6 ч. 1 ст. 7 та ст. 13 Кримінального процесуального кодексу України (далі - КПК) та деталізуються в ст. 233 КПК [5].

Згідно ч. 1 ст. 233 КПК ніхто не має права проникнути до житла чи іншого володіння особи з будь-якою метою, інакше як лише за добровільною згодою особи, яка ними володіє, або на підставі ухвали слідчого судді, крім випадків, які установлені законом.

Судова практика свідчить про те, що співробітниками правоохоронних органів, які проводять досудове розслідування, не завжди правильно застосовуються норми, якими регулюється порядок проведення огляду та обшуку в робочому кабінеті підозрюваного.

В окремих випадках слідчі та прокурори висловлювали позицію згідно з якою робочий кабінет в державній установі не є володінням особи.

Наприклад. В касаційній скарзі у справі №761/27114/14-к прокурор зазначив, що дозволу слідчого судді на огляд місця події, а саме службового кабінету, який на праві власності належить державі, не потребувалося [6].

Така позиція не відповідає вимогам закону.

Верховний Суд звертає увагу на те, що з метою захисту прав та законних інтересів осіб у кримінальному провадженні у системному тлумаченні ч. 2 ст.233 КПК під володінням слід розуміти фактичне володіння річчю (майном). Тобто фактичне володіння не варто ототожнювати з правом власності. Тому до «іншого володіння» відносяться службові приміщення (кабінети) незалежно від форм власності на ці приміщення [6, 7].

Також тлумачення щодо питання законності проведення обшуків у приміщеннях юридичних осіб дає Європейський суд з прав людини у справі «Песєв проти Болгарії». Зокрема у його рішенні вказано, що обшуки, які проводять як у робочих кабінетах і приміщеннях осіб вільних професій, так і в службовому приміщенні органу державної влади є втручанням в їхнє право на повагу як до приватного життя, так і до житла [8].

Згідно з ч. 1 ст. 233 КПК проникнення до житла чи іншого володіння особи можливе за добровільною згодою особи, яка ним володіє.

Трапляються випадки, коли співробітники правоохоронних органів довільно трактують поняття добровільного надання особою згоди на проникнення у робочий кабінет та проведення там огляду чи обшуку, помилково вважаючи, що відсутність заперечень з боку законного володільця є такою згодою.

Однак Верховний суд вважає, що відсутність заперечень з боку володільця приміщення щодо проведення огляду або обшуку не свідчить про добровільну згоду

особи на проведення вказаної слідчої дії та не є процесуальною гарантією забезпечення права обвинуваченого на захист [6].

В деяких випадках співробітники правоохоронних органів, які проводять безпідставне проникнення до робочого кабінету підозрюваного, намагаються легалізувати свої незаконні дії шляхом звернення до слідчого судді з клопотанням про проведення обшуку.

Згідно з ч. 3 ст. 233 КПК України слідчий, дізнавач, прокурор має право до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи лише у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення. У такому разі прокурор, слідчий, дізнавач за погодженням із прокурором зобов'язаний невідкладно після здійснення таких дій звернутися до слідчого судді із клопотанням про проведення обшуку. Слідчий суддя розглядає таке клопотання згідно з вимогами статті 234 цього Кодексу, перевіряючи, крім іншого, чи дійсно були наявні підстави для проникнення до житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді.

Таким чином Законом чітко і однозначно визначені невідкладні випадки коли проникнення до житла чи іншого володіння особи без рішення суду є підставним, а саме:

- 1) у випадку, пов'язаному із врятуванням життя людей та майна;
- 2) у випадку, пов'язаному з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення.

Законодавець встановив, що лише у цих випадках сторона обвинувачення має право звернутися з клопотанням про проведення обшуку, який уже відбувся.

Верховний Суд у постанові від 08 квітня 2021 року звертає увагу на те, що згідно зі ст. 30 Конституції України не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду та обшуку інакше як за

вмотивованим рішенням суду. У невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, закон допускає проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду та обшуку. Аналіз положень ст. 30 Конституції та ч.1 ст. 233 КПК вищевказаних положень кримінальних процесуальних норм свідчить про те, що право слідчого, прокурора на проникнення до житла і проведення в ньому обшуку може виникати у трьох випадках: 1) за ухвалою слідчого судді, 2) без постановлення такої ухвали на підставі добровільної згоди власника житла чи іншого володіння особи; 3) до постановлення ухвали слідчого судді лише у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину. Як убачається з матеріалів кримінального провадження, обшук було проведено на підставі постанови слідчого про проведення невідкладного обшуку. Невідкладність проведення обшуку в постанові слідчого була обґрунтована тим, що є необхідність відшукування викрадених речей та одягу, в якому був одягнений злочинець та на якому могли залишитися сліди фарби, вилученої в ході ОМП, які можуть бути використані як докази під час розслідування кримінального провадження, що мають суттєве значення для встановлення важливих обставин у кримінальному провадженні. Водночас такі підстави проведення обшуку не відносяться до переліку невідкладних. Отже, проведена органами досудового розслідування слідча дія не була невідкладною, а тому згідно з приписами ч.2 ст. 234 КПК такий обшук мав здійснюватися лише на підставі ухвали слідчого судді. Таким чином, навіть з урахуванням того, що обшук було легалізовано ухвалою слідчого судді, колегія суддів вважає, що обшук проведено без достатніх правових підстав [9].

Статтею 236 КПК передбачено, що ухвала про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи може бути виконана слідчим чи прокурором. Для участі в проведенні обшуку може бути запрошений потерпілий, підозрюваний, захисник,

представник, адвокат та інші учасники кримінального провадження. З метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в обшуку має право запросити спеціалістів.

Таким чином слідчий з метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, для участі в обшуку (огляді) має право запросити спеціалістів.

Спеціалістом у кримінальному провадженні, як слідує з положень ст. 71 КПК України, є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками і може надавати консультації та висновки під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок. Спеціаліст може бути залучений для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування і судом під час судового розгляду.

Запрошення спеціаліста та співробітників оперативних підрозділів, не звільняють слідчого (прокурора) від обов'язку самостійно проводити такі слідчі дії.

Зазначене підтвердив Верховний Суд, який у Постанові від 29 січня 2019 року висловив правову позицію згідно з якою: «За змістом ч.1 ст.236 Кримінального процесуального кодексу України виконання ухвали слідчого судді про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи покладається особисто на слідчого чи прокурора і не може бути доручене в порядку п. 3 ч. 2 ст. 40 КПК України відповідним оперативним підрозділам. З метою одержання допомоги щодо питань, які потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в обшуку мають право запросити спеціалістів, однак це не звільняє слідчого, прокурора від обов'язку особисто проводити обшук. Якщо обшук проводять інші особи, окрім слідчого чи прокурора, то це слід вважати суттєвим порушенням умов обшуку, результати такого обшуку відповідно до вимог статей 86, 87 КПК України не можуть бути використані

при прийнятті процесуальних рішень, і суд не може посилається на них як на доказ при ухваленні обвинувального вироку» [10].

Список використаної літератури:

1. Загальна декларація прав людини: прийняття від 10.12.1948 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text. (дата звернення 10.10.2021).
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text. (дата звернення 11.10.2021).
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення 10.10.2021).
4. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 10.10.2021).
5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651%D0%B0-17#Text> (дата звернення: 13.10.2021).
6. Постанова Верховного Суду від 12 лютого 2019 року (справа №569/3708/15-к). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79878883> (дата звернення: 10.10.2021).
7. Постанова Верховного Суду від 24 лютого 2021 року (справа №5761/27114/14-к). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/952419973> (дата звернення: 10.10.2021).
8. Рішення ЄСПЛ від 12 грудня 2019 року у справі «Пеев проти Болгарії». URL: <https://www.echr.com.ua/translation/sprava-ilyeva-proti-bolgari%D1%97/> (дата звернення: 10.10.2021).
9. Постанова Верховного Суду від 08 квітня 2021 року (справа №573/2028/19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96208231> (дата звернення: 10.10.2021).
10. Постанова Верховного Суду від 29 січня 2019 року (справа №466/896/17). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79601140> (дата звернення: 10.10.2021).

Благодир С.М.

кандидат юридичних наук, доцент кафедри відновного правосуддя та приватної детективної діяльності Навчально-наукового інституту права, Національний університет водного господарства та природокористування

Волкова І.П.

здобувач вищої освіти другого(магістерського) рівня спеціальності 081-Право, Навчально-наукового інституту права, Національний університет водного господарства та природокористування

ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК ПРЕЗУМПЦІЇ НЕВИНУВАТОСТІ ЯК ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Презумпція невинуватості є однією з основних засад та гарантій кримінального судочинства.

В юридичній літературі зверталася увага на те, що проблеми інституту презумпції у правовій науці одна з найскладніших для наукового дослідження,

оскільки торкається цілого комплексу питань, пов'язаних із розумінням даної категорії, з'ясуванням її природи, сутності, значення та місця у праві [1, с. 11].

Презумпція невинуватості має свою багатовікову історію.

Питання щодо її виникнення, становлення та трактування основних елементів постійно знаходяться в полі зору вітчизняних та зарубіжних науковців.

Презумпція невинуватості використовувалася ще давньоримськими юристами республіканського періоду, але не в кримінальному процесі, а як правило в цивільному судочинстві. Ще в III ст. н.е. була сформована засада, згідно з якою доводити повинен той, хто стверджує, а не той хто заперечує, адже природно те, що доказування не може бути у зворотному напрямі [2, с. 47].

В кримінальному процесі, на думку О. С. Котухи, теорія презумпції невинуватості з'явилася ще у 1764 році в Італії як протест проти зловживань та знущань влади проти обвинуваченого [3, с. 54]..

Вперше презумпція невинуватості отримала своє нормативне закріплення в Французькій декларації прав людини і громадянина від 26 серпня 1789 року. У Французькій декларації прав людини і громадянина проголошувалася рівність громадян перед законом, право на захист, усність, гласність і змагальність процесу. Важливо, що принцип презумпції невинуватості у цьому документі знайшов відображення у такому формулюванні: «Оскільки кожна людина вважається невинуватою, доки її не визнано винною, то у разі необхідності застосування арешту, будь-яка надмірна суворість для забезпечення охорони особи обвинуваченого повинна суворо каратися законом [4]».

Аналізуючи історичні форми кримінального процесу, можна дійти висновку щодо певної закономірності в розвитку і використанні презумпції невинуватості.

У змагальному (обвинувальному) процесі початок і подальший розвиток кримінального провадження залежав від ініціативи потерпілого.

Таким чином суд починав розглядати справу, тільки на прохання обвинувача та мав повноваження арбітра, адже збирання доказів і їх подання повністю покладалося на сторони обвинувачення і захисту.

Змагальна форма процесу постійно удосконалювалася і змінювалася. Однак, при цій історичній формі кримінального процесу завжди, в тій чи іншій формі, існувала засада презумпції невинуватості.

При розшуковій (інквізиційній) історичній формі кримінального процесу один державний орган поєднував у собі функції захисту, обвинувачення та вирішення справи. Серед усіх допустимих доказів мало перевагу визнання обвинуваченим своєї вини у винні діянні, яке йому ставилося у вину.

Є абсолютно очевидним, що розшукова форма кримінального процесу виключає можливість існування засади презумпції невинуватості.

Поштовх до розвитку та удосконалення презумпція невинуватості набула у зв'язку з появою змішаної (континентальної) історичної форми кримінального процесу, яка була започаткована після Французької буржуазної революції та поширилася на всі країни континентальної Європи.

Зокрема, цією формою передбачено в певній мірі таємне досудове розслідування та відкритий судовий розгляд.

Аналіз історичних форм кримінального процесу, дає підстави зробити висновок про те, що змагальній та змішаній формам притаманні норми, якими закріплено засаду презумпції невинуватості.

У міжнародних правових актах презумпція невинуватості отримала вираз у ст. 11 Загальної декларації прав людини, прийнятої Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року: «Кожна людина, обвинувачена у вчиненні злочину, має право вважатися невинною доти, поки її винність не буде встановлена в законному порядку шляхом прилюдного судового розгляду. при якому їй забезпечують усі можливості для захисту» [5].

Більш коротке формулювання презумпції невинності надано в ухваленому Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1966 року та ратифіковано СРСР Міжнародному пакті про громадянські і політичні права: «Кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення має право вважатися невинним, поки його винність не буде доведена згідно із законом» [6].

Аналогічна норма міститься й у п. 2 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [7].

В незалежній Україні правове закріплення презумпція отримала в 1996 році з прийняттям Конституції України. В Основному Законі нашої держави законодавець вирішив розділити засаду на дві статті, зокрема це стаття про презумпцію невинуватості та стаття про забезпеченість доведеності вини [8].

В подальшому презумпція була закріплена в ст. 17 Кримінального процесуального кодексу, згідно з якою особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено у порядку, передбаченому цим Кодексом, і встановлено обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили. Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні кримінального правопорушення і має бути виправданим, якщо сторона обвинувачення не доведе винуватість особи поза розумним сумнівом. Підозра, обвинувачення не можуть ґрунтуватися на доказах, отриманих незаконним шляхом. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на користь такої особи. Поводження з особою, вина якої у вчиненні кримінального правопорушення не встановлена обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили, має відповідати поведженню з невинуватою особою [9].

Аналіз історичного розвитку презумпції невинуватості свідчить про те, що , вона почала зароджуватися з моменту виникнення кримінального законодавства. З одного боку, простежується чітка закономірність в застосуванні принципу «ніхто не може бути визнаний винним не інакше, ніж за вироком суду», а з іншого боку -

наявна окрема тенденція розвитку презумпції як наукової категорії в кримінальному процесуальному праві, розвитку інституту презумпції невинуватості разом із презумпцією забезпечення доведеності вини в кримінальному процесуальному законодавстві.

На нашу думку, умовно можна виділити етапи розвитку презумпції невинуватості на території України.

Першим етапом є розвиток презумпції невинуватості до XVIII ст.. На цьому етапі значного прориву в кримінальному судочинстві щодо забезпечення цієї засади не відбулося. Презумпція, як така не застосовувалася, але з часом все ж ідеї розвивалися і знаходили своє відображення в поглядах науковці.

Другим важливим етапом є XIX. ст. Зокрема, прийняття в 1864 році Статуту кримінального судочинства, в якому було закріплено змішану (континентальну) форму процесу, де активно проявлялася презумпція невинуватості.

Третім етапом є XX ст. Важливим є те, що на цьому етапі розвитку презумпція невинуватості закріпилася в низці міжнародних актів та у прийнятих в 1958 році «Основи кримінального судочинства Союзу РСР та союзних республік», де з'явилася презумпція невинуватості разом із засадою забезпеченості доведеності вини.

Четвертий етап пов'язаний з набуттям Україною незалежності, прийняттям нової Конституції України та нового Кримінального процесуального кодексу.

Список використаної літератури:

1. Ляшенко Р. Д. Презумпції у праві: питання теорії та практики. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук URL: http://ir.znau.edu.ua/bitstream/123456789/3858/1/Lyashenko_2011_234.pdf (дата звернення: 14.04.2021).
2. Ларин А. Презумпция невиновности / А.Ларин. – М.: Наука, 1982.–152 с.
3. Котуха О.С. Презумпція невинуватості: історико-правовий аспект URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/13948/10-Kotukha.pdf?sequence=1> (дата звернення: 14.04.2021).
4. Французька Декларація прав людини і громадянина, 1789 р. URL: <http://www.internetrighths.org.ua> (дата звернення: 13.10.2021).
5. Загальна декларація прав людини: документ. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 18.04.2021).

6. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права: документ. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення: 18.04.2021)

7. Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 18.04.2021).

8. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 18.04.2021).

9. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651%D0%B0-17#Text> (дата звернення: 13.10.2021).

Вовк Ю. Є.

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри відновного правосуддя та приватної детективної діяльності Навчально-наукового інституту права, Національний університет водного господарства та природокористування.

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЇ ЯК ОДИН З ПРІОРИТЕТНИХ НАПРЯМКІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ

На сучасному етапі одним з пріоритетних напрямків діяльності правоохоронних органів України є протидія корупції. Корупція загалом це є негативне суспільно-політичне явище, яке не дає можливість належним чином розвиватись державі. Від рівня корупції в тій чи іншій державі залежить рівень життя населення і добробут суспільства в цілому.

Найбільш успішними державами в світі є держави – в яких рівень корупції є мінімальним. У свою чергу держави, в яких рівень корупції є значним, мають досить низький рівень ВВП на душу населення, значні проблеми в економіці, в сфері охорони здоров'я та в інших сферах. Більшість населення в таких державах перебуває за межею бідності.

Згідно з рейтингом міжнародної організації Трансперсі Інтернешл (Transparency International) найменш корумпованими країнами світу є такі країни як Данія, Нова Зеландія, Швеція, Швейцарія Сінгапур. Найбільш корумпованими у свою чергу є такі країни як Сомалі, Сирія, Південний Судан, Північна Корея, Ємен, Афганістан.

Тансперсі Інтернешл як міжнародна антикорупційна організація була заснована у 1993 року в Берліні колишнім директором Світового банку Пітером Айгеном. На даний час має представництво більш ніж у 100 країнах світу. Організація найбільш відома Індексом сприйняття корупції та Глобальним корупційним барометром [1].

Індекс сприйняття корупції це щорічний рейтинг країн світу, що укладається Transparency International з 1995 року. Країни у рейтингу впорядковані за показником рівня корупції, який ґрунтується на оцінках підприємців та аналітиків. У рейтингу відтворено сприйняття корупції у 167 країнах за шкалою від 100 (немає корупції) до 0 (надзвичайна корупція).

За даними цієї організації Україна зокрема знаходиться на 120 сходинці за рівнем корупції, індекс сприйняття корупції – 32, що свідчить про досить високий рівень корупції в Україні.

Про високий рівень корупції в нашій країні постійно також наголошує Європейський Союз. Зокрема Європейський аудитор Юхан Партс в інтерв'ю «Інтерфакс-Україна» заявив, що в Європейському Союзі немає країн, масштаби корупції в яких були б такими ж, як в Україні.

Моніторинг щодо рівня корупції Юханом Партсом було проведено на замовлення Європейської палати аудиторів. В своєму звіті аудитор зазначив, що в Україні як і раніше широко поширена велика корупція, а підтримка ЄС і вжиті заходи не принесли очікуваних результатів. Також було підкреслено, що «всім дуже добре відомо, що успішна боротьба з корупцією, встановлення стійкого верховенства права абсолютно необхідні для досягнення хороших результатів у будь-якій іншій області політики» [2].

На думку Юхана Партса в Україні має місце так зване «захоплення держави», коли олігархи використовують своє становище і різні інструменти – політику, органи державної влади, державні підприємства, засоби масової інформації у своїх

особистих інтересах. І Європейський Союз при наданні будь-якої допомоги повинен чітко прописувати умови, виконання яких спрямоване на викорінення корупції.

На викорінення корупції в Україні повинна бути спрямована діяльність правоохоронних органів. Серед правоохоронних органів ключову роль в питанні протидії корупції відіграють насамперед Національне агенство з питань запобігання корупції, Національне антикорупційне бюро України, Вищий антикорупційний суд.

В свій час ці структури були створені за сприяння і фінансової підтримки Європейського Союзу і основним їх призначенням є саме протидія корупції.

Щодо Національного корупційного бюро необхідно зазначити, що в ст. 1 в редакції Закону України «Про національне антикорупційне бюро України » від 14 жовтня 2014 року зазначено: «Національне антикорупційне бюро України (далі - Національне бюро) є державним правоохоронним органом, на який покладається попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових. Завданням Національного бюро є протидія кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці, а також вжиття інших передбачених законом заходів щодо протидії корупції» [3].

19 жовтня 2021 року Верховна Рада прийняла закон «Про внесення змін до деяких законів України стосовно приведення статусу Національного антикорупційного бюро України у відповідність Конституції України». За відповідний законопроект в другому читанні та в цілому проголосувало 304 депутата.

Згідно з прийнятим законом встановлено, що НАБУ є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом. Таким чином НАБУ було позбавлене статусу державного правоохоронного органу.

Дане рішення Верховної Ради України є в значній мірі політичним, а не правовим. На думку автора, за своєю суттю, функціональним призначенням, ціллю та структурою НАБУ є саме державним правоохоронним органом. І в питанні протидії корупції дана структура має суттєве значення.

В порівнянні з іншими правоохоронними органами НАБУ має певні здобутки в питанні протидії корупції. Так зокрема згідно з звітом, оприлюдненим директором бюро Артемом Ситником лише у першому півріччі 2021 року економічний ефект від діяльності перевищив 1,8 мільярдів гривень. За пів року було повідомлено про підозру 42 особам, за результатами роботи до суду скеровано 25 обвинувальних актів, було постановлено 14 обвинувальних вироків [4].

Основними принципами діяльності Національного бюро є:

1) верховенство права; 2) повага та дотримання прав і свобод людини і громадянина; 3) законність; 4) безсторонність та справедливість; 5) незалежність Національного бюро та його працівників; 6) підконтрольність і підзвітність суспільству та визначеним законом державним органам; 7) відкритість для демократичного цивільного контролю; 8) політична нейтральність і позапартійність; 9) взаємодія з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями.

Суттєву роль в питанні протидії корупції відіграє також Національне агенство з питань запобігання корупції. Повноваження Національного агенства визначені в ст. 11 Закону «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року. Серед основних повноважень – контроль за своєчасністю подання електронних декларацій, контроль за достовірністю даних, відображених в електронних деклараціях, моніторинг способу життя суб'єктів декларування.

НАЗК також з лютого 2019 року є адміністратором Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення.

Реєстр корупціонерів – це портал, де міститься інформація про всіх фізичних та юридичних осіб, які вчинили корупційні правопорушення.

Реєстр функціонує відповідно до затвердженого положення, спільного наказу Державної судової адміністрації України та НАЗК. Внесенню до Реєстру підлягають відомості про осіб, яких притягнуто до відповідальності за вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, та про юридичних осіб, до яких застосовано заходи кримінально-правового характеру у зв'язку з вчиненням корупційного правопорушення.

27 жовтня 2020 року НАЗК було позбавлена значної частини повноважень в сфері протидії корупції згідно з рішенням Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції». Дане рішення Конституційного Суду України є дискусійним і було піддано значній критиці практикуючими юристами та науковцями.

Рішення завдало значної шкоди в плані протидії корупції в Україні. В подальшому на вимогу міжнародних партнерів України повноваження НАЗК були відновлені і було відновлено кримінальну відповідальність за декларування недостовірної інформації.

Зокрема на даний час в Кримінальному кодексі України є стаття 366-2, «Декларування недостовірної інформації». Санкція частини 2 даної статті передбачає, в разі умисного внесення суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей до декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, якщо такі відомості відрізняються від достовірних на суму понад 2000 прожиткових мінімумів для працездатних осіб, покарання у вигляді штрафу від чотирьох тисяч до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин, або обмеження волі на строк до двох років, або позбавлення волі на той самий строк, з

позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

До ключових правоохоронних органів, завданням яких є протидія корупції належить також Вищий антикорупційний суд, який є постійно діючим вищим спеціалізованим судом у системі судоустрою України. Завданням Вищого антикорупційного суду є здійснення правосуддя відповідно до визначених законом засад та процедур судочинства з метою захисту особи, суспільства та держави від корупційних і пов'язаних із ними кримінальних правопорушень та судового контролю за досудовим розслідуванням цих кримінальних правопорушень, дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, а також вирішення питання про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави у випадках, передбачених законом, у порядку цивільного судочинства.

Вищий антикорупційний суд здійснює правосуддя як суд першої та апеляційної інстанцій у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до його юрисдикції. Територіальна юрисдикція (підсудність) Вищого антикорупційного суду поширюється на всю територію України.

Таким чином на сьогоднішній день питання протидії корупції є пріоритетним напрямком в діяльності правоохоронних органів України і в першу чергу спеціально уповноважених суб'єктів в сфері протидії корупції – НАЗК, НАБУ та Вищого спеціалізованого антикорупційного суду. Незважаючи на те, що в Україні створені і діють дані структури та прийняте досить ефективне антикорупційне законодавство, рівень корупції залишається досить високим.

Однією з причин високого рівня корупції є відсутність політичної волі серед вищого керівництва держави в питанні протидії корупції, а також недостатній контроль з боку громадянського суспільства за діями політиків.

Список використаної літератури:

1. Вікіпедія. Трансперсі Інтернешл. URL:

<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%81>

2. Українська правда. [Веб-сайт] - URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2021/09/30/7308948/>

3. Закон України «Про національне антикорупційне бюро України » від 14. 10. 2014 р. - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>

4. Національне антикорупційне бюро України. [Веб-сайт] - URL: https://nabu.gov.ua/sites/default/files/reports/zvit_nabu_pershe_pivrichchya_2021.pdf

Водоп'ян Т.В.

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права та галузевих дисциплін
Навчально-наукового інституту права,
Національний університет водного господарства та природокористування*

РОЛЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У ВПРОВАДЖЕННІ МЕДІАЦІЇ

Медіація як спосіб вирішення конфліктів набуває інституціоналізації останнім часом в Україні. Вирішення спорів за участі третьої безсторонньої особи сягає своїм корінням до початку людської цивілізації. У різні історичні часи такими особами виступали старійшини, спеціально призначені люди, посередники. На сучасному етапі розвитку суспільства медіація розглядалася як альтернатива судовому розгляду справи, однак у найновіші часи медіація поширюється і в тих спорах, де питання про судовий розгляд не підняте.

Крім судів, й інші державні органи, що здійснюють захист громадян, розширюють свою інструментальну базу та впроваджують медіативні практики. Так правоохоронні органи відіграють важливу роль у впровадженні відновних практик в Україні, ключовим інструментом яких є медіація.

В Україні мали місце чимало пілотних проектів по впровадженню відновного правосуддя.

Наразі впроваджується пілотний проект «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення» затверджений наказом Міністерства юстиції України та Генеральної прокуратури України від 21.01.2019 р. № 172/5/10 [1].

Учасниками програми є прокурор, регіональний центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги, державна установа «центр пробації», посередник, неповнолітній, законні представники неповнолітнього, потерпілий, законний представник потерпілого.

Зокрема роль прокурора у вказаному проекті полягає в тому, що він:

інформує неповнолітнього, його законного представника та потерпілого, його законного представника (далі - сторони) про можливість реалізації Програми шляхом залучення регіональним центром з надання безоплатної вторинної правової допомоги (далі - регіональний центр) посередника та укладення угоди про застосування Програми відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення (далі - угода);

роз'яснює, що результати участі у Програмі враховуватимуться під час прийняття рішення про наявність підстав для звільнення від кримінальної відповідальності відповідно до статей 45, 46 (у разі вчинення неповнолітнім вперше кримінального проступку або необережного нетяжкого злочину), статті 48 Кримінального кодексу України або закриття кримінального провадження на підставі частини четвертої статті 56, пункту 7 частини першої статті 284 Кримінального процесуального кодексу України.

У разі отримання згоди сторін прокурор пропонує їм заповнити заяву про участь у Програмі відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення, та згоду на обробку персональних даних.

Протягом одного робочого дня після заповнення заяви прокурор передає її та інформацію щодо правової кваліфікації кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється неповнолітня особа, із зазначенням статті (її частини) Кримінального кодексу України, дати закінчення строку досудового розслідування у кримінальному провадженні до регіонального центру.

Після виконання угоди регіональний центр готує інформацію щодо результатів участі неповнолітнього у Програмі відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення та надсилає її прокурору.

Прокурор у разі надходження від регіонального центру інформації щодо результатів участі неповнолітнього у Програмі: до закінчення досудового розслідування - долучає її до кримінального провадження; після закінчення досудового розслідування - роз'яснює неповнолітньому, який брав участь у Програмі, та його представнику право надавати її самостійно у відповідному судовому засіданні.

Крім того прокурор протягом 7 робочих днів повідомляє регіональний центр про рішення у кримінальному провадженні, прийняте відповідно до частини другої статті 283 Кримінального процесуального кодексу України;

Прокурор протягом 10 робочих днів з моменту набрання законної сили судовим рішенням у кримінальному провадженні щодо неповнолітнього, який брав участь у Програмі, надає його копію і ґрунтовну інформацію про перебіг досудового розслідування та судового розгляду до Департаменту захисту інтересів дітей та протидії насильству Офісу Генерального прокурора.

Прокурор та орган пробації можуть входити до складу робочих груп для забезпечення реалізації пілотного проекту можуть утворюватися робочі групи поряд із іншими учасниками (соціальний працівник, психолог, представники регіонального центру).

Можна зробити висновок, що згаданий пілотний проект є першою спробою впровадження медіації за участі правоохоронних органів на всій території України.

Необхідність впровадження медіації у кримінально-правових відносинах зумовлена і міжнародними зобов'язаннями України. Зокрема, в такі вимоги містяться у Рекомендації Ради Європи № R 19 «Про посередництво в кримінальних справах» від 15.09.1999 р., Рекомендації № R(85) 11 Комітету міністрів державам-

членам Ради Європи «щодо положення потерпілого в рамках кримінального права та кримінального процесу» від 28.06.1985 р., Рекомендації № 6 R (87) 18 Комітету міністрів державам-членам Ради Європи «щодо спрощення структури системи кримінальної юстиції» від 17.09.1987 р., Рамковому рішенні Європейського Союзу «Про місце жертв злочинів в кримінальному судочинстві» від 15.03.2001 р.

Важливим аспектом впровадження медіації в кримінально-правовій сфері – є освітня та просвітницька діяльність серед працівників правоохоронних органів, які у своїй більшості не обізнані про сутність та можливості медіації.

Список використаної літератури:

1. Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення: Наказ Міністерства юстиції України та Генеральної прокуратури України від 21.01.2019 р. № 172/5/10. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0087-19#Text>

Гладун С.О.

*аспірант Навчально-наукового інституту права,
Національний університет водного
господарства та природокористування,*

помічник судді Нетішинського міського суду Хмельницької області.

ЗВЕРНЕННЯ ДО ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ ЯК СПОСІБ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПОРУШЕНИХ ПРАВ В ЗЕМЕЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Відповідно до ст. 13 Конституції України від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених Конституцією України. Тобто, відповідно до норм Основного Закону України певне правове регулювання земельних правовідносин, зокрема, щодо відновлення порушених прав землевласників та землекористувачів здійснюють правоохоронні органи України як державні органи шляхом здійснення та забезпечення правового захисту у визначеному законом відповідному обсязі їх компетенції. Правовий захист порушених прав в земельних правовідносинах правоохоронними органами України є їх конституційним обов'язком.

У сучасних умовах провадження земельної реформи в Україні на правоохоронні органи України покладаються доволі значні повноваження у сфері земельних відносин, виконання яких повинно забезпечуватися своєчасно та повно. Питання щодо підстав, умов, процедури звернення до правоохоронних органів України за правовим захистом порушених прав в земельних правовідносинах вивчали такі дослідники як О. А. Вівчаренко [1], М. М. Кліменко [3], Р. В. Крупник [5], А. А. Матвієць [8], О. П. Подцерковний [9], І. С. Тімуш [15], П. Т. Філюк [16] та інші.

Проте на сьогодні процес виконання певними правоохоронними органами України своїх повноважень у сфері захисту земельних відносин проходить досить складно та суперечливо. Їх виконання стримується політичними, економічними, правовими чинниками, відсутністю достатніх фінансово-матеріальних, людських, компетенційних та інших ресурсів для здійснення захисту земельних відносин. Саме тому на сьогодні актуальним є дослідження звернення до правоохоронних органів України як способу правового захисту порушених прав в земельних правовідносинах.

Поняття охорони земель визначене у ст. 162 Земельного кодексу України (далі – ЗК України) [2] та ст. 1 Закону України «Про охорону земель» [13]. Проте одразу варто відзначити, що ці визначення дещо відрізняються. Зокрема:

- у ст. 162 ЗК України не передбачено, що охорона земель включає у себе поряд з іншими технологічні заходи;

- у ст. 162 ЗК України заходи із охорони земель спрямовані на «запобігання необґрунтованому вилученню земель сільськогосподарського і лісогосподарського призначення», а у ст. 1 Закону України «Про охорону земель» – «на запобігання необґрунтованому вилученню земель сільськогосподарського призначення для несільськогосподарських потреб»;

- у ст. 162 ЗК України вказані заходи передбачають «підвищення продуктивності земель лісогосподарського призначення», а у ст. 1 Закону України «Про охорону земель» – «підвищення продуктивності земель лісового фонду».

На наш погляд, уніфікація поняття «охорона земель» є важливим у контексті звернення до правоохоронних органів України за правовим захистом порушених прав в земельних правовідносинах, оскільки вказана дефініція безпосередньо впливає на перелік та повноваження вказаних державних правоохоронних (правозахисних, інших) органів України. Зокрема, склад лісового фонду України (ст. 4 Лісового кодексу України [7], далі – ЛК України) не тотожний складу земель лісогосподарського призначення (ст. 4 ЛК України), відповідно, правовий захист земель лісового фонду та лісогосподарського призначення може бути віднесений до компетенції різних правоохоронних органів України. На підставі цього вважаємо дефініцію, застосовану законодавцем у ст. 1 Закону України «Про охорону земель», більш повною та оптимальною.

Порядок звернення до правоохоронних органів України за правовим захистом порушених прав у земельних правовідносинах регулює низка норм цивільного, земельного та іншого законодавства, зокрема, ст. 17 Цивільного кодексу України [18] (далі – ЦК України), ст. 152 ЗК України.

Згідно із нормами ст. 17 ЦК України вказаний спосіб захисту поділяється на певні групи за відповідними суб'єктами: 1) захист, що здійснюється Президентом України; 2) захист, що здійснюється органами державної влади (крім судової): Верховною Радою України, органами виконавчої влади, іншими органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування; 3) захист, що здійснюється посадовими особами вказаних органів.

На наш погляд, у ст. 17 ЦК України у вказаному переліку органів державної влади варто окремо зазначити право особи звертатися за захистом свого цивільного права та інтересу саме до правоохоронних органів. Підставою для цього вважаємо призначення вказаних органів (на відміну від більшості інших державних органів) – здійснювати охорону та захист прав, свобод, інтересів усіх суб'єктів права в Україні.

Щодо переліку (класифікації) правоохоронних органів, то вказана тема доволі дискусійна, і впродовж багатьох років є об'єктом досліджень вчених [4; 6; 10; 17]. Наразі єдиний перелік таких органів (причому, невичерпний) вміщено у ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» [11].

Вважаємо, що фактично кожен із вказаних правоохоронних органів має певну компетенцію у сфері правового захисту порушених прав в земельних правовідносинах.

Так, відповідно до ст. 20 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» органам цієї служби та її працівникам надається право перебувати на земельних ділянках, у житлових та інших приміщеннях громадян за їх згодою або без їх згоди у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна тощо [12].

Виключення, можливо, складають лише окремі із правоохоронних органів з вузькою спеціалізацією, наприклад, Військова служба правопорядку у Збройних Силах України, слідчі ізолятори тощо.

Також вважаємо, що особа має право звернутися за захистом свого порушеного права та інтересу не тільки «у випадках, встановлених Конституцією України та законом», як зазначено у ч. 2. ст. 17 ЦК України, а безумовно. Іншими словами, саме порушення її права та/або інтересу є підставою для можливості звернення до правоохоронного чи іншого органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим, органу місцевого самоврядування. У зв'язку із цим вважаємо умову «У випадках, встановлених Конституцією України та законом» зайвою та такою, що підлягає виключенню з ч. 2. ст. 17 ЦК України.

Отже, з метою удосконалення права на звернення до правоохоронних органів України за правовим захистом порушених прав в земельних правовідносинах можемо запропонувати внести певні зміни і доповнення у законодавство України:

– пропонуємо ст. 162 ЗК України викласти у редакції, застосованій у ст. 1 Закону України «Про охорону земель»;

– пропонуємо викласти ч. 2. ст. 17 ЦК України у наступній редакції: «2. Особа має право звернутися за захистом цивільного права та інтересу до правоохоронного органу, іншого органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим, органу місцевого самоврядування. Зазначені органи здійснюють захист цивільних прав та інтересів у межах, на підставах та у спосіб, що встановлені Конституцією України та законами України. Звернення до правоохоронного органу, іншого органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим, органу місцевого самоврядування, а також рішення, прийняті зазначеними органами, не є перешкодою для звернення особою за захистом цивільних прав та інтересів до суду».

Список використаної літератури:

1. Вівчаренко О. А. Земельна ділянка як предмет правового захисту. *Вісник господарського судочинства*. 2009. № 5. С. 80–87.
2. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3-4. Ст. 27.
3. Кліменко М. М. Адміністративно-правові засоби захисту прав на земельні ділянки в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2013. 212 с.
4. Коросташова І. М. Судові та правоохоронні органи України (питання класифікації). *Правова позиція*. 2021. № 3 (32). С. 47–52.
5. Крупник Р. В. Охорона та захист майнових прав власника (володільця) у разі примусового вилучення земельної ділянки : цивільно-правовий аспект : дис. ... д-ра філософії : 081. Львів, 2020. 233 с.
6. Куліш А. М. Класифікація правоохоронних органів України. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2008. № 2. С. 138–142.
7. Лісовий кодекс України від 21 січня 1994 року (в редакції від 8 лютого 2006 року). *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 21. Ст. 170.
8. Матвієць А. А. Ефективність захисту прокуратурою інтересів держави в галузі земельних відносин. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2011. № 4 (24). С. 79–83.
9. Подцерковний О. П. Способи захисту прав у земельних відносинах. *Право України*. 2009. № 9. С. 34–39.
10. Полянський Ю. Є. Теоретичні засади організації і діяльності органів охорони правопорядку в аспекті конституційної реформи в Україні. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2012. № 3 (27). С. 33–37.
11. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України від 23 грудня 1993 року № 3781-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 11. Ст. 50.
12. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 3 квітня 2003 року № 661-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 27. Ст. 208.

13. Про охорону земель : Закон України від 19 червня 2003 р. № 962-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 39. Ст. 349.
14. Руденко М. В. Щодо зміни акцентів у визначенні поняття та системи правоохоронних органів (органів правопорядку). *Актуальні проблеми права : теорія і практика*. 2019. № 1 (37). С. 37–43.
15. Тімуш І. С. Процесуальні права в механізмі судового захисту земельних прав громадян і юридичних осіб. *Сучасне право в епоху соціальних змін : Матеріали XI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 26 лютого 2021 р.) / Мін-во освіти і науки України, Нац. авіаційний університет та ін. Тернопіль : Вектор, 2021. Том II. С. 278-280.*
16. Філюк П. Т. Юридичне забезпечення захисту земельних прав громадян : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Харків, 2010. 19 с.
17. Хома В. О. Теоретичні та організаційно-правові засади реформування системи правоохоронних органів України. *Митна безпека*. 2013. № 1. С. 111-116.
18. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40-44. Ст. 356.

Давидюк П.П.

Старший викладач Навчально-наукового інституту права Національного університету водного господарства та природокористування

Сфімчук М.В.

Здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 081-Право

Навчально-наукового інституту права

Національний університет водного господарства та природокористування

м. Рівне, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ДОСУДОВИХ РОЗСЛІДУВАНЬ, ЯКІ НЕ ПРОВОДЯТЬСЯ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНИХ ЕКСПЕРТНИХ УСТАНОВ

Сьогодні боротьба зі злочинністю є одним із основних чинників забезпечення стабільного політичного, економічного та соціального розвитку України, що закріплено в окремих галузях права, законодавства та правоохоронної практики. Криміналістика завжди виконувала значну кількість функцій у діяльності органів досудового розслідування та слідчих органів (зокрема, у боротьбі зі злочинністю). Початок криміналістики пов'язаний з потребами країни та науки у розробці нових форм, методів і засобів розкриття та розслідування злочинів. Водночас сучасний стан суспільства, законодавство, реформи, правоохоронні органи, включаючи органи розслідування, криміналістичні установи та суди зазнали суттєвих змін, що вплинуло на криміногенну ситуацію. Поява нових злочинів та механізми їх вчинення з

використанням сучасної науки і технологій, а також існуючі проблеми в правоохоронних органах України потребують подальших, але досить радикальних змін, а саме використання інновацій та визначення шляхів вдосконалення. У зв'язку з цим теоретичні та прикладні питання кримінології підлягають ретельному вивченню. Актуальність теми дослідження полягає в тому, що під час кримінального провадження виникають питання, вирішення яких потребує використання наукових, технічних, або інших спеціальних знань та умінь набутих в результаті цілеспрямованої професійної діяльності, які використовуються з метою збирання доказової інформації про злочин.

Мета роботи – вивчення особливостей призначення судових експертиз під час досудового розслідування, які будуть проводитися установами, що не входять до системи державних експертних установ.

Дослідження зазначеної проблематики здійснюють такі науковці: В.П. Бахін, В.І. Галаган, В.Г. Гончаренко, А.П. Запотоцький, Я.О. Кулик, А.П. Слободзян, С.С. Чернявський, М.Г. Щербаковський, та інші.

Боротьба зі злочинністю складається із системи та комплексного впливу на злочинність та її окремі фактори. Існуючі способи реагування на злочин можна представити у вигляді певної системи, а саме системи протидії злочинності, яка містить заходи запобіжного впливу на окремі види злочинів та злочинність загалом. Така система в свою чергу повинна містити засоби, методи та прийоми, які використовуються не тільки правоохоронними органами, а й органами місцевого самоврядування, громадськими та іншими організаціями, а також самими громадянами.

Водночас механізм запобігання злочинності потребує серйозних зусиль не лише держави, а й суспільства та окремих осіб. Очікуваний результат боротьби зі злочинністю може бути досягнутий лише шляхом використання широкого спектру загально-соціальних та конкретних заходів профілактики.

Відповідно до ст.1 ЗУ «Про судову експертизу», «судова експертиза - це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду» [1]. Важливість судової експертизи обумовлене значенням для суду та судових органів проведення повного, всебічного та об'єктивного дослідження всіх обставин справи.

Судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи, їх територіальні філії, експертні установи комунальної форми власності, а також судові експерти, які не є працівниками зазначених установ, та інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань у порядку та на умовах, визначених цим Законом [2].

Одним із важливих напрямів судово-медичної підтримки органів досудового розслідування та розслідування у боротьбі з кримінальними злочинами є впровадження сучасних інновацій. Їх впровадження у діяльність слідчих, прокурорів, детективів, працівників оперативного підрозділу Національної поліції, працівників Служби безпеки України, НАБУ, Державного бюро розслідувань та інших органів обумовлено відповідальністю за вирішення значної кількості завдань протягом розумного, але обмеженого часу; відсутність технічних засобів, які наразі знаходяться на озброєнні відповідних правоохоронних органів; наявні проблеми координації та взаємодії з відповідними професіоналами, експертами в різних галузях знань та оперативним персоналом; відсутність інформації про подію, що розслідувалися в минулому; обмежені надійні джерела відповідної інформації; заперечення досудового розслідування зацікавленими сторонами.

Впровадження інновацій допомагає підвищити ефективність досудових розслідувань, запобігає помилкам або зменшує їх кількість у таких видах діяльності. Їх залучення до діяльності слідчих, прокурорів можливе за таких заходів:

а) розробка та впровадження на практиці новітніх науково-технічних засобів для виявлення, збирання, запису та оцінки та попереднього вивчення доказів;

б) опрацювання пропозицій щодо впровадження нових телекомунікаційних та інших інформаційних технологій у діяльність слідчого, прокурора;

в) розробка нових методик, методів, прийомів для проведення окремих слідчих заходів та досудового розслідування та дізнання загалом [3].

У криміналістичній науці та судовій експертології судову експертизу розглядають як процесуальну (слідчу) дію, яка полягає у проведенні за дорученням суду експертного дослідження матеріальних об'єктів або процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів досудового розслідування чи суду, з метою отримання об'єктивного висновку з питань, що потребують спеціальних знань.

Судові експертизи виконуються державними спеціалізованими науково-дослідними установами СБУ, МО, МВС, МОЗ, Міністерством юстиції України та атестованими судовими експертами, які не є працівниками державних спеціалізованих експертних установ і сплачуються за рахунок коштів замовника.

Наприклад, на базі Національного університету водного господарства та природокористування в місті Рівному функціонує Незалежний центр судових експертиз, який проводить різного роду судові експертизи та надає експертні висновки у судових провадженнях. Нещодавно, 19 серпня 2021 року, Господарським судом Житомирської області у справі № 4/166«Б» про визнання банкрутом Підприємства Укоопспілки «Житомирська паперова фабрика» було видано ухвалу, в якій призначалося проведення судової гідротехнічної експертизи саме Незалежному центру судових експертиз НУВГП.

Враховуючи спеціалізацію НУВГП та досвід науковців з гідротехнічного дослідження водних об'єктів було проведено судову гідротехнічну експертизу, яку не проводить жодна державна спеціалізована експертна установа в Україні. Фахівці мають достатній теоретичний та практичний досвід в галузі гідротехніки, що дало змогу відповісти на поставлені судом питання.

Внаслідок аналізу практики проведення експертних досліджень, можемо сказати, що існує проблема проведення експертиз в найкоротші строки. Якщо слідчі та суди враховуватимуть ці чинники під час призначення експертизи, підготовки матеріалів для експертного дослідження, то це може значно скоротити повернення матеріалів без виконання, кількість клопотань про надання документів, покращити організацію роботи експертів, а в остаточному підсумку захистити права громадян та сприяти виконанню завдань правосуддя в цілому. З метою підвищення якості та ефективності досудового розслідування при виявленні, розкритті та розслідуванні кримінальних правопорушень вважається за необхідність ширше використовувати допомогу фахівців.

Список використаної літератури:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України (Закон України), № 4651-VI від 13 квітня 2012 р. Вилучено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
2. Про судову експертизу (Закон України), № 4038-XII від 25 лютого 1994 р. Вилучено з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>.
3. Гончаренко, В.Г. (ред.) (2004). Експертизи у судовій практиці. Київ: Юрінком Інтер.

Єрмейчук Н.А.

*здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
спеціальності 014 - Середня освіта (Історія та правознавство)
Факультету географії, історії та туризму*

*ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. акад. С. Дем'янчука»
(науковий керівник: к.іст.н., доц. Снігур А.А.)*

РОЛЬ ДИСИДЕНТСЬКОГО ПРАВОЗАХИСНОГО РУХУ 60-80-Х РОКІВ У ВИЗНАННІ ТА ЗАКРІПЛЕНІ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ

Українська нація досить довгий період часу вела активну боротьбу за визнання їх прав. У першій половині 20 ст. почалися протести, які мали на меті створити єдину незалежну державу – Україну. У другій половині 20 ст. особливо активну участь в протестах та боротьбі за незалежність та права людей і громадян приймали дисиденти (інакодумці, опозиціонери).

Варто зазначити, що дисидентський рух не виник раптово, його поява є результатом еволюції багатовікових традиційних національних змагань (див. схему 1).

Актуальність обраної теми підтверджується наведеними вище твердженнями, зокрема варто додати, що Українська гетьманська спілка, яка існує нині та продовжує боротися за права людей та громадян в Україні.

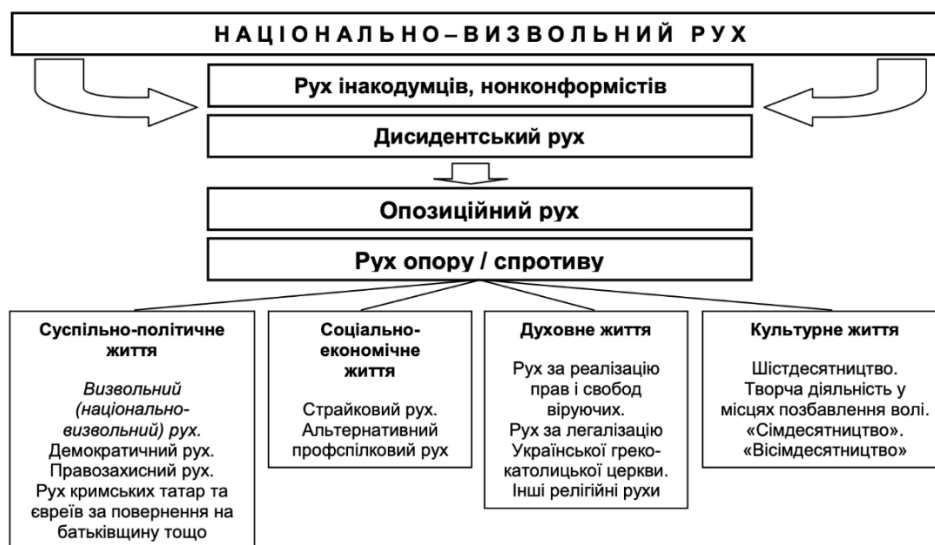

Схема 1. Еволюція національно-визвольного руху.

Мета нашої роботи – визначити роль дисидентського руху 60-80-х років у визнанні та закріпленні прав людини і громадянина в Україні на прикладі Української гетьманської спілки.

Відповідно до мети нами було сформовано наступні завдання:

1. Визначити дефініцію поняття «дисидентський правозахисний рух»;
2. Дослідити історію створення та розвитку дисидентського правозахисного руху 60-80-х років;
3. Охарактеризувати роль Української гетьманської спілки в визнанні та закріпленні прав людини і громадянина на території України.

Теоретико-методологічну базу нашого дослідження склали праці таких науковців як: Алексєва Л., Бажан О.Г., Островський В.В., Касьянов Г., Прокоп М. та інші.

У поняття «дисидентський правозахисний рух» існує безліч синонімів, зокрема це пов'язано з розбіжностями в думках вчених. Наприклад, Бажан О.Г. в своїх працях вживає поняття «опозиційний рух», Алексєва Л. – інакодумство, Русначенко А. – національно-визвольний рух.

Згідно із Енциклопедією сучасної України дисидентський рух визначається як: «опір осіб, які в 1960-на поч.80-х років в СРСР (та інших країнах соцтабору) піддавали сумніву й критикували офіц. комуніст. ідеологію та політику» [1].

Овсієнко В. під час свого виступу на форумі правозахисних організацій України 27 квітня 2011 року зазначив, що: «дисидентський правозахисний рух – це рух який свідомо поставив мету домагатися визнання прав людини державою, тобто узаконення прав людини – явище, що виникло тільки в 60-х рр., у період хрущовської “відлиги”» [2].

Бажан О. Г. вважає, що під дисидентським правозахисним рухом варто розуміти сукупність філософських, економічних, політичних, релігійних та культурних течій, які повністю або частково протистоять офіційним доктринам в усіх сферах матеріального та духовного життя суспільства [3].

Шляхом синтезу та аналізу інформації ми можемо навести власне визначення поняття «дисидентський правозахисний рух», який надалі в роботі ми будемо розуміти, як складову дисидентського руху 60-80-х років 20 ст., яка мала на меті узаконення прав людини – свобода слова, віросповідання, думки і так далі.

Український дисидентський правозахисний рух першочергово виник як складова дисидентського руху на території України. У зв'язку з тим, що 60-80 роки – це період десталінізації, то інакодумці(люди, що приймали участь в русі) зазнали сильних репресій з боку влади, але це не зупинило їх. Через переслідування

інтелігенції 4 вересня 1965 року відбулася перша публічна акція в кінотеатрі «Україна».

Під час другої половини 1960-х років дисидентський правозахисний рух набуває індивідуального характеру. Громадяни подавали звернення, щоб захистити в свої права, найбільш частою причиною звернення була мета відстояти свободу слова, яка не надавалася.

Варто зазначити, що звернення та виступи громадян на той час носили досить вузький характер, так як вони виступали переважно за свободу слова, думки та проти політичних переслідувань, але наприкінці 1960-70-х років тематика розширилися завдяки «Українському віснику». Дисиденти почали привертати увагу суспільства до права на свободу еміграції, становищем політ. в'язнів у СРСР, боротьбою "репресованих народів" за свої права, гонінням на віруючих, станом пенітенціарної системи в СРСР.

Як результат такої активної правозахисної діяльності 7 липня 1988 року створюється Українська Гельсінська саїлка. Рух створювався як відкрита для всіх масова демократична громадська організація.

В 2002 році за ініціативи Харківської правозахисної групи було створено Раду Рад українських правозахисних організацій (РУПОР). Виконавчим директором Ради став Володимир Яворський. У 2002-2004 рр. РУПОР виріс до однієї найміцніших правозахисних організацій в країні [4].

Підсумовуючи наведену вище інформацію варто зазначити, що дисидентський правозахисний рух є першовитоком, який відіграв одну з вирішальних ролей в регламентації та визнанні прав людини та громадянина.

Список використаної літератури:

1. Енциклопедія сучасної України. URL: <https://esu.com.ua>
2. Овсієнко В. Етичні засади правозахисного руху в Україні 60 – 80-х років XX століття. 2011.
3. Бажан О. Г. Дисидентство в УРСР: спроба дефініції. Магістеріум : історичні студії. Вип. 7. НаУКМА. К. : Стилос, 2001. С. 27-31.
4. Місія та історія Спілки. URL: <https://helsinki.org.ua/informatsiya/>

Киричук Б.С.

*здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
спеціальності 081 - Право*

Навчально-наукового інституту права

Національний університет водного господарства та природокористування

Мельничук Ю.І.

кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри правових природоохоронних дисциплін

Навчально-наукового інституту права

Національний університет водного господарства та природокористування

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ВІДНОВНОГО ПРАВОСУДДЯ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ЕФЕКТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

У сучасних умовах інтеграції України у світову та європейську спільноту, надзвичайно тісної співпраці з міжнародними організаціями, все більшого значення набуває необхідність адаптування та гармонізації національного законодавства до міжнародних стандартів та зобов'язань. Особливо це стосується процедури кримінального судочинства, яке повсякденно забезпечує охорону важливих конституційних прав, свобод та інтересів громадян.

У зв'язку з тим, що у 70-х роках ХХ ст. країни Європи та Америки спіткали постійні проблеми з вирішенням таких нагальних питань, як безкарність, переповнення тюрем, нестача робочих ресурсів у судах, невирішеність питання реабілітації обвинувачених та засуджених, неефективність боротьби з рецидивізмом кримінальних злочинів, людство починає шукати альтернативи кримінальній юстиції. У результаті, нині у світі все більшого авторитету серед населення завойовує альтернативне – відновне правосуддя. А відтак сучасна концепція захисту прав людини, яка сьогодні закріплена у численних міжнародних нормативно-правових актах, свідчить про тенденції поступової відмови від винятково каральної реакції на злочин, адже, на нашу думку, вона не може належним чином вирішити конфлікт без шкоди для суспільних верств.

Україна вже знаходиться на етапі формування та становлення відновного правосуддя як інструменту демократичних перетворень. На відмінну від традиційної

системи кримінального судочинства, основою відновного правосуддя та його головною метою є примирення, поновлення інтересів потерпілого та реабілітація засудженого. У зв'язку з цим в Україні вже прийняті перші нормативно-правові акти, проте науковий аналіз цієї проблеми на національному рівні стосувався лише окремих аспектів. Комплексного монографічного дослідження відновного правосуддя не проводилося й досі, а з огляду на численні переваги такого типу правосуддя, це питання залишається особливо актуальним та значущим.

Метою дослідження є на основі проведеного комплексного теоретичного аналізу та узагальнення світової практики, розкрити поняття та сутність відновного правосуддя, встановити перелік переваг імплементації європейського досвіду такого типу правосуддя та перспективи впровадження в Україні.

Організаційним, правовим, психологічним аспектам впровадження відновного правосуддя присвятили свої роботи: Н.М. Ахтирська, І.А. Войтюк, Л.В. Головки, А.О. Горова, В.Т. Землянська, В.Д. Каневська, П.П. Пилипчук, В.М. Куц тощо. Окремі аспекти впровадження відновного правосуддя в Україні проаналізували О.І. Дубовик, І.І. Присяжнюк, Ю.В. Терещенко тощо.

Незважаючи на те, що очевидним є факт, що в сучасному українському суспільстві, яке будує розвинену правову державу, відновне правосуддя несе нову парадигму, яка поставить каральну парадигму під сумнів, науковці й досі не дійшли до єдиного тлумачення поняття «відновне правосуддя».

Головним чином ми дослухаємося до думки Говарда Зера, одного з провідних дослідників відновного правосуддя, який зазначав: «Відновне правосуддя є процесом залучення, по мірі можливості, тих, хто зацікавлений в конкретному злочині і колективно виявляє та усуває шкоду, потреби і зобов'язання задля виправлення та впорядкування відносин, наскільки це можливо» [2]

Не можна не погодитися і з визначенням Н.В. Нестора, а саме: «Відновне правосуддя є формою правосуддя, основною метою якого є створення умов для

примирення потерпілих і правопорушників та усунення наслідків, спричинених злочином» [3].

Аналіз численних наукових студій дає нам можливість дещо уточнити дефініцію поняття «відновне правосуддя», під яким варто розуміти законодавчо врегульований процес вирішення кримінально-правового конфлікту шляхом залучення потерпілого, правопорушника до спільних переговорів щодо задоволення вимог потерпілого про відшкодування шкоди та реабілітацію для обвинуваченого.

Вважаємо за потрібне зазначити, що відновне правосуддя є принципово новим підходом до реакції держави на злочин, його подальші наслідки, а також до вирішення кримінально-правового конфлікту у межах кримінального процесу. Відтак основною цінністю відновного правосуддя прийнято вважати пріоритетність поєднання як процесу розв'язання конфлікту між потерпілим та правопорушником, так і закріплення подальших наслідків.

Поряд з традиційною формою судочинства відновне правосуддя однозначно відрізняється новим підходом до врегулювання спорів. У основі останнього лежить інший погляд, інша філософія відповіді суспільства та держави на вчинений злочин. Ракурс конфліктної ситуації зміщується в бік потерпілого, адже суспільство має спочатку дбати про інтереси людини, а вже потім – про публічний інтерес.

Центральною ланкою у відновному правосудді є розв'язання проблеми шляхом примирення, у той час, як при традиційному правосудді в центрі уваги засудження правопорушника та встановлення вини. Основною метою примирення є не лише формальне укладення угоди, яка б засвідчувала вжиті заходи, але й також реальне, у широкому соціально-антропологічному сенсі, відновлення життя, інтересів потерпілого та правопорушника.

У країнах з традиційною системою правосуддя ключовими фігурами у судових справах виступають держава та правопорушник, а тому у таких органів державної влади залишається недовіра до відновної моделі вирішення конфліктів, усупереч

тому, що досвід європейських країн довів реальність задоволення потреб потерпілих завдяки використанню лише програм відновного правосуддя.

Не менш важливим залишається питання активного залучення сторін. Поряд з системами традиційного правосуддя, де найбільш ініційованою стороною виступає держава, у програмах відновного правосуддя саме правопорушник бере участь у розв'язанні ситуації. Відновне правосуддя пропонує простір, необхідний для вираження різних точок зору і водночас цивілізованого визнання індивідуального чи колективного інтересу. Завдяки безпосередньому спілкуванню сторін моральні почуття, такі як ненависть чи почуття несправедливості, можуть перетворитися на співпереживання відносно іншої сторони. Як правило, у традиційних системах правосуддя, страждання потерпілих ігноруються, а у відновних – проголошуються та визнаються.

Відновне правосуддя також є простором звільнення слова. Ми переконані, що кримінальний процес малодемократичним, а отже, на відмінну від програм відновного правосуддя, майже зовсім не дає можливості виступити сторонам, особливо відповідачу. Головним чином, ці умови є несприятливими для тих суб'єктів судового процесу, хто не є спеціалістом у галузі права. Навпаки, відновне правосуддя передбачає вільну та стихійну комунікацію [6].

Як ми уже зазначали раніше, інтеграція України у світову та європейську спільноту вимагає від нашої держави адаптування національного законодавства до міжнародної правової системи. Усі заходи програм відновного правосуддя, які відбуваються в Україні, зазвичай ініціюються і втілюються в життя мережею громадських організацій і майже не забезпечені підтримкою на державному рівні з точки зору законодавчого врегулювання. Виняток становить Проект Закону «Про медіацію» №3504, зареєстрований 19.05.2020, який на даний момент так і перебуває на стадії розгляду Верховної Ради України.

Незважаючи на такі перешкоди у втіленні відновного правосуддя, на сьогоднішній день все ж діє проєкт «Впровадження відновного правосуддя в Україні», який реалізується громадською організацією «Інститут миру і порозуміння» у партнерстві з Верховним Судом України та за підтримки Фонду демократії Організації Об'єднаних Націй. Проєкт має на меті довести, що відновне правосуддя надає правопорушнику можливість для виправлення, зменшує кількість повторних правопорушень, знижує рівень напруги в громаді, сприяє вихованню суспільства, вкоріненню в ньому гуманістичних властивостей, а також дозволяє скоротити бюджетні витрати на кримінальне переслідування з малозначних справ, розвантажує суд та зберігає матеріальні ресурси сторін. Таким чином, затребуваність у відновному правосудді обумовлена передусім розумінням недостатньої ефективності традиційної системи заходів кримінально-правового впливу.

Отже, відновне правосуддя – це процес вирішення правового конфлікту шляхом фокусування уваги на відновленні заподіяної потерпілому шкоди, формування у правопорушників почуття відповідальності за їхні дії. Незважаючи на факт, що світова практика щоденно доводить результативність проведення процедур відновного правосуддя, провівши аналіз, ми переконалися у відсутності єдиного підходу до тлумачення поняття «відновне правосуддя».

Узагальнивши наукові роботи, ми не заперечуємо, що відновне правосуддя – це форма правосуддя, яка забезпечує примирення потерпілого та правопорушника завдяки втіленню ідеї звільнення слова, активного залучення сторін, розміщення у центрі уваги сторони конфлікту, а не державу.

Відновне правосуддя для України – справді прогресивний спосіб вирішення конфлікту, але існування такого інституту в сучасних реаліях державотворення без фактичного закріплення на законодавчому рівні не може гарантувати його постійність та довіру до нього з боку правоохоронних органів. Тому, ми переконані, що відновне правосуддя стане невід'ємною ланкою для практики вирішення

конфліктів лише у тому випадку, коли воно буде легалізоване у відповідних нормативно-правових актах.

Проведене дослідження не претендує на остаточне вирішення усіх аспектів обраної проблеми. Перспектива подальшого дослідження може бути спрямована на розкриття особливостей та переваг впровадження відновного правосуддя у правову систему України.

Список використаної літератури:

1. Боброва О.М., Горова А.О., Землянська В.В., Прокопенко Н.М.. Відновне правосуддя. Особливості впровадження процедури медіації: європейський досвід. К.: Наш час, 2006. 164 с.
2. Зер Г. Зміна об'єктива: новий погляд на злочин та правосуддя; пер. з англ. М. Яковлева. К.: Унів. вид-во «Пульсари», 2004. 224 с.
3. Нестор Н.В. Поняття, принципи та форми відновного правосуддя. *Форум права*. 2010. №2. С.330-333.
4. Присяжнюк І.І. Запровадження медіації як форми відновного правосуддя. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2012. №2. С.65-69.
5. Симоненко З.В. Угода про примирення сторін в кримінальному провадженні як елемент відновного правосуддя. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2014. №7. С. 220-223.
6. Терещенко Ю.В. Відновне правосуддя як напрямок захисту неповнолітніх. *Юридична наука*. 2015. №8. С. 185-190.

Киричук Б.С.

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 081 Право

Навчально-наукового інституту права

Національний університет водного господарства та природокористування

Швець О.М.

к.ю.н. доцент кафедри правових природоохоронних дисциплін

Навчально-наукового інституту права

Національний університет водного господарства та природокористування

РОЛЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У ЗАХИСТІ ПРАВ ГРОМАДЯН НА ЗЕМЕЛЬНІ ДІЛЯНКИ

Обов'язком сучасної демократичної та правової держави є утвердження та гарантія невід'ємних прав і свобод людини та громадянина.

Наріжними каменями системи захисту прав громадян (в тому числі і земельних), на нашу думку, належить законодавчій базі, яка б передбачала механізм

захисту та чітке визначення повноважень щодо нього, а також системі правоохоронних органів, яка б реалізовувала передбачений законом механізм.

Статтею 13 Конституції України та Главою 23 Земельного кодексу визначено обов’язок нашої держави щодо забезпечення захисту порушених прав землевласників та землекористувачів.

Відтак, особливої актуальності та значущості набуває проблема визначення ролі та компетенції правоохоронних органів у процесі захисту прав громадян на земельні ділянки. Адже, не зважаючи на чималий досвід України у галузі законодавчого врегулювання цього питання, безпечну стабільність земельних відносин поки що прийнято вважати винятком, який залишається недосяжним для більшості громадян України. Започаткована понад тридцять років тому земельна реформа й досі залишається на етапі втілення, нормативно-правові акти, що врегульовують земельні правовідносини містять ряд колізій та недоліків, система правоохоронних органів знаходиться на етапі реформування.

Мета нашого дослідження – проаналізувати роль та повноваження правоохоронних органів щодо захисту прав громадян на земельні ділянки.

Окремі аспекти з вирішення земельних спорів та встановлення відповідальності за правопорушення земельного законодавства є предметом наукових досліджень багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. Серед численної кількості наукових доробків особливої уваги заслуговують праці таких вчених, як О.В. Ількова, П.Ф. Кулинич, В.В. Кушніра, Л.В. Лейби, І.В. Малишка, О.Г. Поліщука, В.Д. Сидор, К.О. Фесика та інших.

Загальним висновком наукових досліджень ряду вчених щодо захисту прав на земельні ділянки є те, що система регулювання земельних відносин в цій частині є надзвичайно складною, адже, наприклад, розглядати звернення з приводу спору щодо володіння та користування земельними ділянками уповноважені як органи місцевої влади, так і правоохоронні органи. Роль останніх у захисті законних прав громадян на

землю важко переоцінити, оскільки завдяки цій ланці розгортається основний масив процедури захисту порушених прав.

Отже, що ж робити законному власнику чи користувачеві земельної ділянки у випадку порушення його прав та інтересів? Відповідно до ч.1 ст.158 Земельного кодексу України, земельний спір можна вирішити за участі органів місцевого самоврядування. Сільська, селищна або міська рада зобов'язана розглянути у встановлені законодавством терміни заяву суб'єкта земельних відносин, чиї права порушено та прийняти рішення щодо їх відновлення.

У випадку ненадання місцевою радою чіткого та обґрунтованого рішення по справі земельного спору, потерпілий може звернутися до таких правоохоронних органів, як прокуратура та суд.

Відповідно до Законів України „Про прокуратуру”, „Про охорону навколишнього природного середовища” органи прокуратури здійснюють нагляд за додержанням вимог законів щодо охорони навколишнього природного середовища, зокрема і земельних ресурсів. Ефективність та всебічність нагляду може бути досягнута у результаті правильно організованих перевірок та застосування заходів до фактичного усунення виявлених порушень.

Як показує українська практика, найбільше число звернень до органів прокуратури стосується таких правопорушень, як самовільне зайняття земельної ділянки, псування сільськогосподарських угідь та інших земель, їх забруднення, розміщення об'єктів, що негативно впливають на стан земель, порушення правил добросусідства тощо. Поряд з цим, суб'єкти земельних правовідносин можуть звертатися до органів прокуратури, якщо виявили факт вчинення такого правопорушення, як ухилення від державної реєстрації земельних ділянок, приховування від обліку та перекручування даних про стан, розміри, кількість земельних ділянок тощо.

Сьогодні особливо актуальним є питання договірних відносин між власником та землекористувачем, адже лише наявність зареєстрованого договору про земельні відносини може бути беззаперечним доказом у суді для встановлення порушеного права користувача в тому разі, коли незаконні дії вчинив власник ділянки, чи навпаки. Визначення в договорі, наприклад, оренди чи емфітевзису, взаємних прав та обов'язків дає змогу в майбутньому уникнути конфлікту інтересів між сторонами.

На жаль, як свідчить практика, ефективність публічно-правових засобів захисту прав громадян на земельні ділянки не є достатньою та потребує удосконалення. Поряд з цим, власники земельних ділянок чи землекористувачі можуть вимагати усунення будь-яких порушень його прав на землю, навіть якщо ці порушення не пов'язані з позбавленням права володіння земельною ділянкою, а також на відшкодування завданих збитків [2]. На нашу думку, способи захисту прав на землю можна умовно поділити на ті, що є безпосереднім каталізатором у процесі захисту порушеного права (відновлення стану земельної ділянки, визнання прав, відшкодування збитків тощо), та на ті, які впливають на це досить опосередковано (визнання угоди недійсною, визнання недійсними рішень органів виконавчої влади тощо).

Раціональний розвиток земельних правовідносин – це один із ключових показників економічного розвитку та інвестиційної привабливості будь-якої країни. При цьому головним досягненням світової спільноти, у цьому ключі, є формування механізмів щодо гарантії та захисту прав людини та громадянина. Для України це питання залишається не менш важливим. Таким чином, визначення функцій правоохоронних органів щодо захисту прав землевласників та землекористувачів є важливою складовою розвитку демократичної держави.

Встановлено, що правоохоронні органи України - це державні органи, основною функцією яких є забезпечення законності та охорона правопорядку, боротьба з правопорушеннями, охорона законних прав та інтересів громадян,

юридичних осіб, суспільства і держави в цілому. Виняток не становить галузь земельних правовідносин, де за допомогою органів прокуратури здійснюється нагляд за додержанням вимог законів щодо охорони навколишнього природного середовища і зокрема земельних ресурсів, а за допомогою суду встановлюється факт порушення законних прав громадян на земельні ділянки.

Список використаної літератури:

1. Андрушко І.О. Способи оптимізації вирішення спорів щодо захисту прав на землю в Україні та їх міжнародний досвід у позасудовому порядку. *Наукові пошуки молоді у XXI столітті. Актуальні проблеми законодавства України* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. Біла Церква : БНАУ, 2021. С. 7-9.
2. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року №2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення: 22.10.2021).
3. Ільків О.В. Захист прав користувача земельної ділянки, наданої для сільськогосподарських потреб. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2021. №1. С.32-36.
4. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254-к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 22.10.2021).
5. Кулинич П.Ф. Громадянин і земля: право можливостей та можливості права. *Доктринальні підходи та виміри*. 2017. №8. С. 26-31.
6. Лейба Л.В. Земельні спори і порядок їх вирішення : монографія. Х. : Право, 2007. 160 с.

Красько З.В.,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 081-Право, Навчально-наукового інституту права, Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне.
Науковий керівник: Гришко В.І., кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри відновного правосуддя та приватної детективної діяльності

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ІЗ СИСТЕМОЮ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Система безоплатної правової допомоги (далі - БПД) є одним з основних гарантів у доступності юриспруденції, її прозорості, теоретичної та практичної організації. Вже протягом 8-ми років громадяни України ефективно користуються гарантованим ст. 57, 59 Конституції України правом на безоплатну професійну

правничу допомогу [1]. Згідно з показниками Міністерства юстиції України, юристи, які співпрацюють з безоплатною допомогою, надали свої послуги клієнтам по всій Україні більше ніж 3 мільйони разів, що в середньому дорівнює понад 1 тис. консультацій та клопотань щодня із врахуванням вихідних та календарних свят [2]. Однак було б не зовсім коректно вважати, що таким блискучим результатам варто завдячувати лише адвокатам-членам системи БПД: без взаємодії й партнерства із правоохоронними органами навряд чи програма досягла б таких висот.

Метою роботи є дослідження зв'язку між БПД та правоохоронними органами України та ґрунтовний його аналіз, оскільки пересічний громадянин може не бачити прямої співпраці цих двох систем; окреслення нагальних досягнень та проблем, майбутніх тенденцій; для окреслення меж дослідження також буде виведено сутність понять БПД та правоохоронних органів.

Дослідженням системи безоплатної правової допомоги займалися науковці різних сфер. Наприклад, М. І. Лахижа, Л. Р. Наливайко, І. М. Леган, О. А. Банчук; серед закордонних експертів, які активно співпрацюють з українськими колегами, варто відзначити А. Патерсона, Н. Хріптієвські, П. ван де Бігтелара та ін. Аспекти співпраці БПД та правоохоронних органів висвітлювали у наукових працях В. В. Шаблистий, О. М. Капля, О. І. Черчатий, В. Я. Долішня тощо.

Хоча безоплатність правової допомоги в деяких випадках гарантувала Конституція України ще з 1996 року, це питання залишалося не окресленим до прийняття Закону «Про безоплатну правову допомогу» [3]. І хоч Закон окреслює як саме поняття БПД, так і систему органів та низку повноважень, однак питань щодо особливостей діяльності не меншає, пункт щодо механізму співпраці адвокатів та правоохоронних органів й досі є предметом дискусії.

Наприклад, у своїх спостереженнях М. І. Лахижа вказує на неодноразові дорікання багатьох науковців щодо неповної дослідженості правової допомоги. Причину цього вбачає в розлогості проблематики цього поняття, яке своєю чергою

входить до підпунктів проблеми ще більш масштабного та невичерпного поняття – прав та свобод людини та громадянина, а самій проблематиці правової допомоги приділяється мало уваги [4, с. 5, 8]. Однак у нас склалася дещо інша думка щодо проблематики питання правової допомоги; нині гостро стоїть питання саме в обґрунтуванні дрібних, але вкрай важливих деталей, для яких хоч і виділено окремі нормативно-правові акти, та не надано пояснення з боку тих самих правоохоронних органів.

Для того, щоб встановити зв'язок між правоохоронними органами та БПД, спочатку встановимо їх сутність. Згідно із ст. 1 Закону «Про безоплатну правову допомогу», безоплатною правовою допомогою є та правова допомога, яка гарантуються державою та спонсуються Державним бюджетом, місцевими джерелами та іншими спонсорами повністю або частково [3].

На це визначення опирається думка А. В. Іванцової, однак М. В. Стаматіна висунула своє пояснення цього правового явища; згідно цієї думки БПД обґрунтовується як система суспільних відносин, що є результатом звернення відповідних осіб до органів влади чи посадових осіб, метою чого є безоплатне одержання професійної кваліфікованої допомоги [5, с. 15]. Ця дефініція є ширшою, але й не суперечить законній альтернативі.

А ось щодо правоохоронних органів думка науковців є неоднозначною. Мельник К. Ю. називає такі інституції правоохоронними: суд, прокуратура, органи внутрішніх справ, Служба безпеки України, Державна прикордонна служба України, Управління державної охорони України [6, с. 13]. О. М. Музичук до правоохоронних органів відносить лише ті органи, які мають повноваження вести досудове слідство та оперативно-розшукову діяльність, і єдиним винятком серед усіх є органи прокуратури. А ось Т. О. Пікуля розмежовує від системи правоохоронних органів суд і прокуратуру, оскільки ті не входять до гілки виконавчої влади [7, с. 71].

Тому для того, щоб узагальнити систему правоохоронних органів та бути ближчими до загального й вичерпного переліку, звернімося до Закону «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», де в ст. 2 вказано, що правоохоронними органами є органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, органи доходів і зборів, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибохорони, державної лісової охорони та інші органи [8].

А тепер, коли ми визначили межі нашого дослідження, перейдемо безпосередньо до особливостей взаємодії. Як було зазначено раніше, п. 6 ст. 16 Закону «Про безоплатну правову допомогу» зазначає, що під час надання вторинної безоплатної правової допомоги центри системи взаємодіють з судами, органами прокуратури та іншими правоохоронними органами. Однак не зазначається, як саме ця взаємодія відбувається.

Але оскільки СБПД має власну офіційну веб-сторінку, на якій розміщує всю необхідну інформацію, починаючи від контактів місцевих центрів системи і закінчуючи звітами про свою діяльність [9]. Так ми можемо звернутися до вкладки новин з різних куточків України і особисто ознайомитися із публікаціями, в яких детально описано кожну зустріч, конференцію чи семінар із представниками виконавчої влади, що підтверджує прозорість і відкритість БПД кожному громадянину. Наприклад, з останніх зустрічей представників безоплатної правової допомоги і правоохоронців можемо відмітити круглий стіл в м. Острог, який стосувався ряду питань реалізації програм відновлення для неповнолітніх [10]. Результатами обговорення проблематики впровадження цих програм стала домовленість про більш тісну комунікацію, популяризацію положень програми серед громадян та надання допомоги під час її реалізації у найвіддаленіших територіальних утвореннях області.

Фахівці БПД під час здійснення ними заходів для проведення правопросвітницьких заходів серед громадян часто залучаються підтримкою правоохоронних органів (прокуратури, поліції, органів пробації); наприклад, вони здійснюють спільні з представниками відповідних структур виїзди для більш поглибленого та ґрунтовного роз'яснення серед населення норм законодавства у сферах діяльності, в яких вищевказані працівники правоохоронних органів мають практичні навички застосування законодавства. Таким чином виконується інформативна та консультативна форми первинної безоплатної допомоги. Крім того, часто в своїй діяльності правоохоронні органи рекомендують громадянам звертатися до органів системи безоплатної правової допомоги (місцеві центри, бюро), зокрема для надання консультацій та роз'яснення з правових питань, а для громадян, яким згідно Закону гарантована вторинна безоплатна допомога – для складання процесуальних документів та представництва інтересів особи в судах, правоохоронних органах та органах місцевого самоврядування, що зачіпає й форми вторинної безоплатної правової допомоги.

Важливою формою закріплення співпраці є меморандуми, які підписуються з однієї сторони - керівниками органів БПД та керівниками відповідних правоохоронних органів з іншої. Суть таких документів полягає в тому, щоб юридично закріпити певні зобов'язання для здійснення належної, повної, всебічної взаємодії між вищевказаними органами, результатом чого є дотримання та гарантована непорушність прав та свобод громадян. Так закріплення принципів взаємодії підтверджує факт того, що БПД прагне до верховенства закону у своїй діяльності. Прикладом законного закріплення співпраці БПД і правоохоронних органів є Меморандум «Про співпрацю між Національною поліцією України та Міністерством юстиції України у сфері надання безоплатної допомоги», підписаний у 2016 році терміном дії на п'ять років [11]. Він є основою для розроблення подальших

заходів співробітництва цих двох систем, окреслює напрями та безпосередньо організацію співпраці: домовленість про спільні навчальні та інформативні заходи, підготовку методичні рекомендації та інші інформаційні матеріали, визначення контактних осіб для реалізації кооперації тощо. Аналогічно було підписано й інші домовленості на регіональному та місцевому рівнях.

Також під час затримання в порядку Кримінального процесуального кодексу України особам та Закону «Про безоплатну правову допомогу» особі, що підозрюються у вчиненні кримінальних злочинів гарантується забезпечення адвокатом від держави через систему органів БПД, і правоохоронний орган, який здійснив таке затримання, згідно ст. 213 КПК України обов'язково повідомляє відповідні місцеві центри з БПД, які чергують цілодобово та завжди готові протягом години надати адвоката за рахунок держави для належного забезпечення для тримання прав громадянина, що підозрюється у вчиненні злочину. Детальний порядок інформування щодо затримання та призначення адвоката закріплюється Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку інформування центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги про випадки затримання, адміністративного арешту або застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою» від 28 грудня 2011 року, №1363 [12].

Серед інших аспектів взаємодії варто виділити: координацію дій як основну фундаментальну засаду співпраці, профілактику можливих правопорушень шляхом поточної правоохоронної діяльності, інформування громадян і правоохоронців щодо особливостей БПД, роботу з громадськими інституціями і, як самий головний аспект і першочергову ціль, захист прав і свобод громадян [13, с. 59].

Отже, маючи спільну мету, шляхи системи БПД та правоохоронних органів не могли не перетнутися. Об'єднання їх сил стало невідворотним і ефективним результатом впровадження системи безоплатної правової допомоги в право України з 2013 року. Ця кооперація поліпшує ефективність діяльності обох систем, і система

БПД має досить непогані перспективи ще більш тісної співпраці не тільки з державними правоохоронними органами, а й громадськими й міжнародними організаціями в майбутньому, що підтверджується досконалою практичною обґрунтованістю.

Список використаної літератури:

1. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 30.09.2021).
2. Як змінюється безоплатна правова допомога в Україні. *Міністерство юстиції України*. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/yak-zminyuetsya-bezoplatna-pravova-dopomoga-v-ukraini> (дата звернення: 30.09.2021).
3. Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-VI : станом на 18 лип. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17> (дата звернення: 01.10.2021).
4. Лахижа М. І. Безоплатна правова допомога в Україні: аналіз джерел та літератури : дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 281. Київ, 2020. 9 с. URL: <https://maup.com.ua/assets/files/expert/8/7.pdf> (дата звернення: 01.10.2021).
5. Стаматіна М. В. Організація діяльності щодо реалізації права громадян на безоплатну правову допомогу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / М. В. Стаматіна. – Харків, 2013. – 21 с
6. Мельник К. Ю. Трудові правовідносини службовців правоохоронних органів : дис. ... д-ра юрид. наук : 081. Одеса, 2011. 36 с. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/1379/aref_Melnyk%20KY_2011.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 04.10.2021).
7. Пікуля Т. О. Правоохоронні органи в механізмі держави України (теоретико-правові питання функціонування) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Пікуля Тетяна Олександрівна. К, 2004. 203 с.
8. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України від 23.12.1993 р. № 3781-XII : станом на 30 груд. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12> (дата звернення: 06.10.2021).
9. Безоплатна правова допомога. Офіційний сайт. URL: <https://www.legalaid.gov.ua> (дата звернення: 07.10.2021).
10. В Острозі відбувся круглий стіл щодо реалізації програми відновного правосуддя | Безоплатна правова допомога. *Безоплатна правова допомога*. URL: <https://www.legalaid.gov.ua/novyny/v-ostrozi-vidbuvsya-kruglyj-stil-shhodo-realizatsiyi-programy-vidnovnogo-pravosuddya/> (дата звернення: 07.10.2021).
11. Меморандум про співпрацю між Національною поліцією України та Міністерством юстиції України у сфері надання безоплатної правової допомоги : Меморандум Нац. поліції України від 12.02.2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002887-16> (дата звернення: 07.10.2021).
12. Про затвердження Порядку інформування центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги про випадки затримання, адміністративного арешту або застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою : Постанова Каб. Міністрів України від 28.12.2011 р. № 1363 : станом на 7 серп. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-2011-п> (дата звернення: 07.10.2021).

13. Лахижа М.І., Черчатий О.І. Теоретичні та практичні аспекти взаємодії державних інституцій для захисту прав громадян в Україні (на прикладі системи надання безоплатної правової допомоги та правоохоронних органів). Економіка та держава.- №3 (11).- 2019.- с. 56-61

Ласкевич Р.Л.

*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 081-Право
Навчально-науковий інститут права
Національний університет водного господарства та природокористування*

Самороков В.О.

*старший викладач кафедри спеціальних юридичних дисциплін
Навчально-науковий інститут права
Національний університет водного господарства та природокористування*

РОЛЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У ЗАПОБІГАННІ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Домашнє насильство є одним із складних, небезпечних діянь у світі. Воно завжди було певною частиною існування людства. Від домашнього насильства щороку гине більше мільйона людей, і ще більше – зазнають різного ступеня травм. Від 07.12.2017р. в Україні набув чинності Закон «Про запобігання та протидію домашньому насильству», який дає визначення основним поняттям насильства, призначає суб'єктів, органи та установи, на які покладає функції із здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству та ін.. Таким чином, до правоохоронних органів, що здійснюють правоохоронні функції з даної проблематики, належать: прокуратура, поліція та ін.

Мета роботи - дослідити та проаналізувати особливості залучення правоохоронних органів в боротьбі із домашнім насильством.

Проблему домашнього насильства та залучення правоохоронних органів до його вирішення досліджувало багато вчених, науковців, а саме: С. Альошкін,

А. Байда, В. Бондаровська, О. Відзюк, В. Галай, В. Муранова, О. Савчук, О.Старчук, Г. Христова та інші.

Незважаючи на попередні публікації, які стосувалися тематики самого насильства, хочеться наголосити саме на тому, яка роль правоохоронних органів при запобіганні правопорушення та захисті постраждалих. Але перед цим варто

зупинитися на сфері дії законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству. Отже, відповідно до статті 3 ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству», дія законодавства незалежно від факту спільного проживання поширюється на таких осіб:

- 1) подружжя;
- 2) колишнє подружжя;
- 3) наречені;
- 4) мати (батько) або діти одного з подружжя (колишнього подружжя) та інший з подружжя (колишнього подружжя);
- 5) особи, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у шлюбі між собою, їхні батьки та діти;
- 6) особи, які мають спільну дитину (дітей);
- 7) батьки (мати, батько) і дитина (діти);
- 8) дід (баба) та онук (онука);
- 9) прадід (прабаба) та правнук (правнучка);
- 10) вітчим (мачуха) та пасинок (падчерка);
- 11) рідні брати і сестри;
- 12) інші родичі: дядько (тітка) та племінник (племінниця), двоюрідні брати і сестри, двоюрідний дід (баба) та двоюрідний онук (онука);
- 13) діти подружжя, колишнього подружжя, наречених, осіб, які мають спільну дитину (дітей), які не є спільними або всиновленими;
- 14) опікуни, піклувальники, їхні діти та особи, які перебувають (перебували) під опікою, піклуванням;
- 15) прийомні батьки, батьки-вихователі, патронатні вихователі, їхні діти та прийомні діти, діти-вихованці, діти, які проживають (проживали) в сім'ї патронатного вихователя [3].

Цей перелік не є вичерпний, оскільки сфера дії цього Закону поширюється і на інших родичів та осіб, які є пов'язаними спільним побутом та мають взаємні обов'язки та права.

Що ж стосується ролі прокуратури та поліції у запобіганні та протидії домашньому насильству, то саме ця тема досі не піддавалась ґрунтовному аналізу.

Як з'ясовано, обсяг наданих прокуратурі повноважень із запобігання та протидії домашньому насильству поза сферою кримінальної юстиції є недостатнім і не дає змоги ефективно виконувати службову діяльність на цьому напрямі.

Поверховий аналіз змісту ст. 6 Закону дає підстави визначити місце прокуратури в системі суб'єктів, що здійснюють заходи із запобігання та протидії домашньому насильству. Так, у ч. 1 зазначеної статті виділено наступні категорії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству: 1) спеціально уповноважені органи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; 2) інші органи та установи, на які покладаються функції зі здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; 3) загальні та спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб; 4) громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах[2].

Беручи до уваги наведену вище інформацію, потрібно зупинитися на тому, що у даному Законі не наділені особливими правами та повноваженнями органи прокуратури у запобіганні та протидії домашньому насильству. Із цього можна зробити висновок, що дана діяльність прокуратури здійснюється лише загально і потребує подальшого розвитку.

На відміну від прокуратури, органи Національної поліції України залишаються одними із ключових служб, до яких можуть звернутися жертви для припинення чи запобігання жорстокого поводження [4].

Відповідно до ст.10 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», до повноважень уповноважених підрозділів органів Національної поліції України у сфері запобігання та протидії домашньому насильству належать:

- 1) виявлення фактів домашнього насильства та своєчасне реагування на них;
- 2) прийом і розгляд заяв та повідомлень про вчинення домашнього насильства, у тому числі розгляд повідомлень, що надійшли до кол-центру з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей, вжиття заходів для його припинення та надання допомоги постраждалим особам з урахуванням результатів оцінки ризиків у порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спільно з Національною поліцією України;
- 3) інформування постраждалих осіб про їхні права, заходи і соціальні послуги, якими вони можуть скористатися;
- 4) винесення термінових заборонних приписів стосовно кривдників;
- 5) взяття на профілактичний облік кривдників та проведення з ними профілактичної роботи в порядку, визначеному законодавством;
- 6) здійснення контролю за виконанням кривдниками спеціальних заходів протидії домашньому насильству протягом строку їх дії та ін. [3].

Важливим моментом також є те, що співробітники поліції можуть проникати до житла певної особи без дозволу суду, але при невідкладних ситуаціях у разі безпосередньої небезпеки для життя чи здоров'я постраждалої [1].

Органи Національної поліції України наділені великим спектром прав та обов'язків, а також мають важливу роль при запобіганні та протидії домашньому насильству.

Список використаної літератури:

1. Альошкін С. В., Даценко О. В., Бугайчук К. Л., Малиновська Т. М., Шеремет К. Ю. Протидія домашньому насильству органами Національної поліції: метод. посіб. / Харків: Харк. нац. ун-т внутр. справ. 2019. 93с.
2. Брус І. Діяльність прокуратури щодо запобігання та протидії домашньому насильству: Вісник національної академії прокуратури України, 2018, 4/2(58), с.32-44.
3. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» //Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2018, №5, ст. 35.
4. Кузенкіна Є. А. Роль поліції у випадках домашнього насильства: наук. збірник: Попередження та протидія насильству у суспільстві (зарубіжний досвід), Харків, 2020

Міщук І.В.

*к.ю.н., доцент кафедри конституційного права та галузевих дисциплін
Навчально-наукового інституту права*

Національного університету водного господарства та природокористування

Пелешок І. І.

*Здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 081-Право
Навчально-наукового інституту права*

Національного університету водного господарства та природокористування

ПОНЯТТЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ ПОШИРЕННЮ COVID-19

Починаючи з 2019 року і до сьогодні наш світ полонила пандемія COVID-19. Країни намагаються робити все можливе задля подолання цієї ситуації, але на жаль, статистика показує зворотнє. Не дивлячись на ті норми законодавства, які впроваджуються країнами, протиепідеміологічні заходи, про які щодня повідомляється людям, ситуація не стає кращою.

Щоб запобігти поширенню коронавірусної хвороби, у багатьох державах було запроваджено жорсткі карантинні заходи, й Україна не стала винятком. У нашій державі було прийнято низку нормативно-правових актів, націлених на впровадження карантинних заходів та встановлення відповідальності за порушення правил, спрямованих на запобігання поширенню інфекційних хвороб [1].

Постановою Кабінету Міністрів України від 11.03.2020 № 211 «Про запобігання поширенню територією України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої корона-вірусом SARS-Cov-2» з березня 2020 року на всій території України було проголошено карантин, який триває і до сьогодні [1].

За цією постановою українці змушені були ізолюватися заради не лише своєї безпеки, але й безпеки оточуючих. На початку запровадження карантину національне законодавство не мало заходів забезпечення його дотримання. Оскільки одним із завдань Кодексу про адміністративні правопорушення України є запобігання правопорушенням, виховання громадян щодо дотримання національного законодавства та стимулювання до сумлінного виконання своїх обов'язків, то 17 березня 2020 року Законом № 530-IX його доповнено статтею 44-3 «Порушення правил щодо карантину людей». Диспозиція цієї статті передбачає відповідальність за порушення правил щодо карантину людей, санітарно-гігієнічних, санітарно-протиепідемічних правил і норм, передбачених Законом України «Про захист населення від інфекційних хвороб», іншими актами законодавства, а також рішень органів місцевого самоврядування з питань боротьби з інфекційними хворобами [2].

Проте влада не в змозі контролювати кожну особу, що перебуває на її території, тому від рівня правосвідомості громадян залежить безпека суспільства в цілому. Окрім обмежувальних заходів та встановлення відповідальності за їх порушення необхідно доповнити відчуття свободи, яке характерне для демократичних суспільств, відчуттям відповідальності кожного суб'єкта [2].

Відповідальність – свідоме ставлення людини до певної ситуації. Варто зазначити, що в першу хвилю коронавірусної хвороби люди набагато серйозніше ставилися як і до карантинних вимог, які були на той час так і до відповідальності за їх порушення.

На початку пандемії до Єдиного державного реєстру судових рішень було внесено 402 постанови судів про притягнення осіб до адміністративної відповідальності за скоєння правопорушень, передбачених статтею 44-3 КУпАП. Водночас аналіз судових рішень за цими матеріалами вказує на наявність ще більших проблем. По-перше, з числа цих матеріалів про адміністративні правопорушення більше ніж у 74 % випадків провадження у справі щодо особи за ст. 44-3

КУпАП було закрито у зв'язку з відсутню складу чи події адміністративного правопорушення або повернуто до підрозділів поліції для доопрацювання, оскільки протоколи про адміністративне правопорушення не відповідали вимогам ст. 256 КУпАП. Із тих матеріалів, що залишилися, 19 % проваджень було закрито постановами суду у зв'язку з малозначністю скоєного правопорушення: суд обмежився лише усним зауваженням, закривши провадження в справі. І лише близько 7% осіб від загальної кількості оформлених порушень було визнано винними у скоєнні адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 44-3 КУпАП, і притягнуто до реальної адміністративної відповідальності [3].

Тож серед наведених рішень судів спостерігається тенденція закривати провадження за малозначністю адміністративного правопорушення. Ст. 22 КУпАП наголошує на тому, що за малозначності вчиненого адміністративного правопорушення орган (посадова особа), уповноважений вирішувати справу, може звільнити порушника від адміністративної відповідальності й обмежитися усним зауваженням. Усне зауваження вважається методом виховного впливу і не пов'язане з адміністративним стягненням чи заходом громадського впливу. Воно не спричиняє юридичних наслідків для правопорушника, однак останній, своєю чергою, повинен усвідомлювати протиправність своєї поведінки і не допускати подібного у майбутньому [4]

Тобто виходячи з статистики за 2020 рік, бачимо, що вже на початку механізм притягнення до відповідальності за порушення норм законодавства щодо боротьби з COVID-19 мав значні прогалини. Особливо ст.22 КУпАП, яка на нашу думку не має застосовуватися при розгляді справ щодо порушення законодавства щодо запобігання поширенню COVID-19, адже виходячи зі змісту цієї статті неносіння масок у транспорті та громадських місцях є саме таких правопорушенням з малозначністю, хоча носіння маски це є як і захист себе так і захист оточуючих.

Пилипів Р. та Тамчишин А. висловили свою позицію щодо наведеного нами твердження, а саме те, що інститут звільнення від відповідальності у зв'язку з малозначністю правопорушення в адміністративному праві не має чітких меж, а також умов та обставин для його застосування. Його застосування не є винятком, проте прийняття рішення про звільнення особи від адміністративної відповідальності через малозначність у провадженнях за ст. 44-3 КУпАП є проблематичним.

По-перше, через те, що законодавець не дає визначення малозначного правопорушення.

По-друге, не називає його ознак.

По-третє, у законодавстві немає точного переліку малозначних правопорушень.

По-четверте, визначити реальні наслідки порушень карантинних правил, що стали об'єктом адміністративного делікту, у стислі терміни розгляду судом таких проваджень становить практичні труднощі.

Отже, виходячи з викладеного матеріалу у нашому науковому дослідженні, можемо зробити висновок, що відповідальність за порушення законодавства щодо запобігання поширенню COVID-19 має гарантуватися з двох боків, тобто з боку особи це має бути усвідомлення своїх дій і дотримання норм законодавства та протиепідемічних правил, а з боку держави – контроль за дотриманням цих правил і покарання за їх порушення. Лише при даному типі співпраці ситуацію з поширенням захворюваності можна буде контролювати і навіть в деякій мірі покращити.

Список використаної літератури:

1. Пилипів Р., Тимощук А., Адміністративна відповідальність за порушення правил щодо карантину людей: проблеми та перспективи, Юридичний вісник №3, 2020, С. 163-169.
2. Нестеренко О., Відповідальність як засіб боротьби держави з наслідками COVID-19, Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції: Інноваційні технології публічного управління та адміністрування: теорія і кращі практики століття, Мелітополь, 17.10.2020, С. 192-194

3. Ореховський М.Л. Аналіз постанов по 44-3 КУпАП – Судді в 90% випадків відмовляються штрафувати українців за порушення правил карантину. 08.04.2020.

[URL:https://protocol.ua/ru/analiz_postanov_po_44_3_kupap_suddi_v_90_vipadkiv_vidmovlyayutsya_shtrafuvati_ukraintsiv_za_porushennya_pravil_karantinu/](https://protocol.ua/ru/analiz_postanov_po_44_3_kupap_suddi_v_90_vipadkiv_vidmovlyayutsya_shtrafuvati_ukraintsiv_za_porushennya_pravil_karantinu/)

4. Калюжний Р.А. Науково-практичний коментар Кодексу України про адміністративні правопорушення, Київ : Правова єдність, 2008. 781 с.

Микулець В. Ю.

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін
юридичного факультету*

*ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка Степана Дем'янчука»*

НАЦІОНАЛЬНА ГВАРДІЯ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВООХОРОННОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ

Питання охорони прав і свобод громадян є пріоритетним для України як демократичної та правової держави, що визначено Основним законом країни. Своєю чергою, це зумовлює актуальність дослідження місця Національної гвардії України в системі суб'єктів, що забезпечують реалізацію правоохоронної функції.

Зауважимо, що головна правоохоронна функція держави включає такі види: профілактична; захисна; охоронна; оперативно-розшукова; розслідування злочинів; судового розгляду справ; розгляду справ про адміністративні правопорушення; розгляду справ про фінансові та адміністративно-господарські правопорушення; виконання вироків, рішень, ухвал і постанов судів, постанов органів досудового слідства та прокурорів; ресоціалізаційна, а до допоміжної правоохоронної функції держави, належать такі: контрольна (наглядова); дозвільна; нормотворча; правороз'яснювальна; аналітична; інформаційна; координаційна [1, с. 66]. Правоохоронну функцію держави можна також розглядати, як основний напрям внутрішньої діяльності держави, спрямований на забезпечення охорони від будь-яких порушень конституційного ладу, прав і свобод громадян, законності і правопорядку, довілля, встановлених і регульованих правом усіх суспільних відносин.

Місце Національної гвардії України в системі суб'єктів реалізації правоохоронної функції держави детерміноване статусом цього органу у загальній системі органів держави. Ми поділяємо позицію, що Національну гвардію України цілком можна віднести до особливого виду державних органів – правоохоронних. Визначення поняття «правоохоронний орган» та переліків його ознак зустрічається у багатьох наукових працях [2, с. 36]. Є також й нормативні визначення цих органів. Так, в Конституції України термін «правоохоронні органи» використовується у ч. 2 ст. 17, в якій зазначено, що «...забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом». У статті 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів України» правоохоронні органи визначені як «... органи прокуратури, внутрішніх справ, служби безпеки ... інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції». Відповідно до статті 1 Закону України «Про демократичний цивільний контроль над воєнною організацією і правоохоронними органами держави» правоохоронні органи визначено як «державні органи, які відповідно до законодавства здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції». У Законі України «Про основи національної безпеки України» правоохоронні органи зазначені як «...органи державної влади, на які Конституцією і законами України покладено здійснення правоохоронних функцій».

Враховуючи вищевикладене, а також те, що Національну гвардію України законодавець визначив, як військове формування з правоохоронними функціями, що призначене для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від злочинних та інших протиправних посягань, охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки – ми можемо стверджувати, що цей орган є правоохоронним, оскільки: а) до його основних завдань входить захист та охорони життя, прав, свобод і законних

інтересів громадян, суспільства і держави від злочинних та інших протиправних посягань, охорона громадського порядку та забезпечення громадської безпеки (ст. 1 закону України «Про Національну гвардію України»); б) виконання ним правоохоронної функції визначено одним з головних завдань (ст. 1 закону України «Про Національну гвардію України»); в) її співробітники виконують обов'язки на професійній основі (ст. 9 закону України «Про Національну гвардію України»); г) працівники Національної гвардії України можуть мати спеціальні звання, формений одяг, знаки розрізнення (ст. 9, 20 закону України «Про Національну гвардію України»); д) працівники Національної гвардії України мають право застосовувати заходи державного примусу (ст. 13, 15 закону України «Про Національну гвардію України»); е) працівники Національної гвардії України мають додаткові соціально-правові гарантії (Розділ 6 закону України «Про Національну гвардію України») [3].

Національна гвардія України, реалізуючи правоохоронну функцію держави, як правоохоронний орган, здійснює особливий вид діяльності, яку можна визначити як правоохоронну. Така діяльність є однією з правових форм реалізації правоохоронної функції держави, адже ця діяльність здійснюється з метою охорони і захисту правових норм шляхом застосування заходів юридичного впливу до правопорушників. Права та обов'язки Національної гвардії України, які закріплені у чинному законодавстві, дають підставу дійти висновку, що її діяльність є правоохоронною, на підставі наступного: а) вона спрямована на охорону права від будь-яких порушень; б) працівники Національної гвардії України здійснюють закріплені повноваження тільки на підставі і в спосіб визначений чинним законодавством України; в) порушення працівниками Національної гвардії правових приписів, робить їх діяльність незаконною, тобто несумісною з охороною прав і свобод людини; г) під час здійснення повноважень працівники Національної гвардії України застосовують загальні та спеціальні методи примусу, в тому числі спеціальні засоби та вогнепальну зброю.

Беручи до уваги основні форми реалізації правоохоронної функції держави – правотворчу, виконавчо-розпорядчу та суто правоохоронну, визначимо основні права та обов’язки Національної гвардії.

Так в рамках правотворчої форми реалізації правоохоронної функції держави Головне управління Національної гвардії України: а) узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до його компетенції, та розробляє пропозиції щодо вдосконалення цього законодавства, розробляє і подає в установленому порядку на розгляд Міністрові внутрішніх справ України проекти законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України з питань діяльності Національної гвардії України; б) розробляє та подає на розгляд Міністрові внутрішніх справ України проекти актів Міністерства внутрішніх справ України, що стосуються діяльності Національної гвардії України.

В рамках виконавчо-розпорядчої форми підрозділи Національної гвардії та органи їх командування мають право: а) залучати фахівців центральних органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій (за погодженням з їх керівниками) до розгляду питань, що належать до його компетенції; б) одержувати від Міністерства внутрішніх справ України, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування документи і матеріали, необхідні для реалізації покладених на нього завдань; в) скликати наради за участю представників органів виконавчої влади з питань, що належать до його компетенції. Слід додати, що законні вимоги та розпорядження посадових і службових осіб Національної гвардії України під час виконання ними службових обов’язків є обов’язковими до виконання фізичними та юридичними особами. У разі невиконання законних вимог особового складу Національної гвардії України, вчинення інших дій, що перешкоджають виконанню ними службових обов’язків, винні особи несуть відповідальність згідно із законом.

Суто правоохоронна форма реалізації відповідної функції держави проявляється в правах та обов'язках Національної гвардії України. Так, до її основних обов'язків в рамках здійснення правоохоронної діяльності входять такі: 1) забезпечувати захист та охорону життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від злочинних та інших протиправних посягань; 2) брати участь у забезпеченні громадської безпеки та охороні громадського порядку, у тому числі під час проведення зборів, мітингів, вуличних походів, демонстрацій, інших масових заходів, під час офіційних візитів та інших заходів за участю посадових осіб України та іноземних держав, щодо яких здійснюється державна охорона на території України; 3) вживати заходів, спрямованих на запобігання, виявлення кримінальних (адміністративних) правопорушень; 4) забезпечувати охорону органів державної влади, а також здійснення заходів державної охорони органів державної влади та посадових осіб; 5) вживати заходів щодо припинення діяльності терористичних організацій, організованих груп та злочинних організацій; 6) вживати заходів щодо затримання осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення, які вчинили втечу з місць позбавлення волі; 7) підтримувати або відновлювати правопорядок у районах виникнення особливо тяжких надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, що створюють загрозу життю і здоров'ю значних верств населення; 8) участь у припиненні масових заворушень [3].

Варто звернути увагу на те, що реалізація Національною гвардією України правоохоронної функції включає в себе як «охорону», так і «захисну» складову. Тобто Національна гвардія, насамперед, як правоохоронний орган, має здійснювати діяльність, спрямовану на попередження правопорушень, створення умов для добровільного виконання правових приписів, і тільки у випадку вчинення протиправних дій застосовувати засоби захисту порушених прав.

Підсумовуючи викладене вище зауважимо, що правоохоронна функція держави постає як комплексний окремий і самостійний напрям її діяльності, в рамках якого

уповноваженими суб'єктами за допомогою спеціальних юридичних засобів здійснюється загальна охорона права, зміцнення законності та правопорядку, забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Очевидно, що Національна гвардія України може розглядатися як правоохоронний орган, оскільки до її основних завдань входить захист та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від злочинних та інших протиправних посягань, охорона громадського порядку та забезпечення громадської безпеки.

Крім того виконання правоохоронних функцій визначено одним з головних завдань Нацгвардії. За формальними ознаками вона є правоохоронним органом ще й тому, що її співробітники виконують обов'язки на професійній основі, можуть мати спеціальні звання, формений одяг, знаки розрізнення. Службовці Національної гвардії мають право застосовувати заходи примусу та мають додаткові соціально-правові гарантії.

Список використаної літератури:

1. Загуменна Ю. О. Реалізація правоохоронної функції держави органами внутрішніх справ України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2011. 225 с.
2. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України: навчальний посібник / В.С. Ковальський (керівник авт. колективу), В.Т. Білоус, С.Е. Демський та ін.; відп. ред. Я.Ю. Кондратьєв. Київ: Юрінком Інтер, 2002. 320 с.
3. Про Національну гвардію України: Закон України від 13.03.2014 № 876-VII // Відомості Верховної Ради України від 25.04.2014 – 2014 р., № 17, стор. 1216, стаття 594.

Подвірна О.В.,

*старший викладач кафедри конституційного права та галузевих дисциплін
Навчально-наукового інституту права,
Національний університет водного господарства та
природокористування,*

Шнайдер А. О.,

*Здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 081-право
Навчально-наукового інституту права,
Національний університет водного господарства та природокористування*

РОЛЬ ПРОКУРОРА У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

Як на сучасному етапі розвитку демократичної держави України, так і в часи її становлення гостро стоїть питання приєднання нашої країни до європейських інституцій. Загальновідомим є той факт, що такий шлях можливий лише при виконанні певних зобов'язань, умов для вступу та приведення законодавства у відповідності до норм та міжнародних стандартів.

Реформування такого органу як прокуратура не є виключенням. Так 9 листопада 1995 року Україна вступила до Ради Європи та стала її 37 членом. Інтеграція до цієї інституції стала можлива за умови виконання державою такого зобов'язання, як зміна ролі та функцій прокуратури згідно до стандартів Ради Європи.

Перебудова органів державної влади постійно ставить перед юристами, практикуючими правниками та науковцями ряд проблем та питань. Таким спірним та проблемним питанням на сьогодні постає, саме правове регулювання участі, ролі прокурора у господарському процесі, що зумовлене, насамперед, дискусією науковців та правників щодо інституту представництва прокурора у господарському судочинстві.

Тому мету нашої роботи ми вбачаємо у дослідженні правової характеристики участі прокурора у господарському процесі.

Прокурор - це особа, яка на законних підставах захищає інтереси, підтримує державне обвинувачення в суді [5].

Діяльність прокурора та прокуратури в цілому регламентується в:

1. Рекомендації ПАРЄ № 1604 (2003) «Про роль прокуратури в демократичному суспільстві, яке керується верховенством права» - в пункті першому;
2. Конституції України, а саме в статті 131¹;
3. Законі України «Про прокуратуру» та інших нормативно-правових актах.

Відповідно до частини 3 статті 23 Закону України «Про прокуратуру» представництво прокурора в суді можливе у разі порушення або загрози порушення

державних інтересів, у тому випадку, якщо захист таких інтересів не здійснює або неналежним чином здійснює орган державної влади, орган місцевого самоврядування чи інший суб'єкт владних повноважень, до компетенції якого віднесені відповідні повноваження, а також у разі відсутності такого органу. Також прокурор не може представляти інтереси держави в особі державних компаній[4].

Як уже згадувалось особливість правового статусу прокурора як учасника господарського судочинства полягає в тому, що він вступає у процес для захисту не своїх власних прав, а виключно у публічних інтересах. У зв'язку із цим постає питання, чиї саме інтереси покликаний представляти прокурор у господарському судочинстві, і що вони собою являють [3].

Саме поняття «інтереси держави» є доволі оціночним. В свій час воно стало предметом справи Конституційного Суду України за поданнями Вищого арбітражного суду України та Генеральної прокуратури України щодо офіційного тлумачення положень статті 2 Арбітражного процесуального кодексу України від 08.04.1999 № 3-рп/99. У описово-мотивувальній частині Рішення Конституційний Суд України зазначено, що інтереси держави можуть збігатися повністю, частково або не збігатися зовсім з інтересами державних органів, державних підприємств та організацій чи з інтересами господарських товариств з часткою державної власності у статутному фонді. Проте держава може вбачати свої інтереси не тільки в їх діяльності, але й в діяльності приватних підприємств, товариств. Прокурор у кожному конкретному випадку самостійно визначає з посиланням на законодавство, на підставі якого подається позов, в чому саме відбулося чи може відбутися порушення матеріальних або інших інтересів держави, обґрунтовує у позовній заяві необхідність їх захисту та зазначає орган, уповноважений державою здійснювати відповідні функції у спірних відносинах [3].

Важливим для нашого дослідження є виокремлення ознак, що відмежовують представництво прокурора інтересів держави від інших видів представництв

наведених у роботі М. Григорчука «Правова характеристика прокурора у господарському процесі України та практика Європейського суду з прав людини»: склад представників і коло суб'єктів, інтереси яких вони представляють, обсяг повноважень, форми їх реалізації [6].

Визначальною відповідно до вищенаведеного рисою представництва прокурора інтересів держави полягає в тому, що йому насамперед необхідно довести факт нездійснення або неналежного здійснення відповідним органом своїх повноважень [1].

Тобто, очевидним є той факт, що прокурор у господарському процесі має роль представника тільки держави, адже сама держава не має такого права. Підтвердження цього ми можемо знайти в законодавстві, а саме стаття 45 Господарського процесуального кодексу України встановлює, що «сторонами в судовому процесі є позивачі та відповіді, які зазначені у статті 4 цього Кодексу». Стаття 4 згаданого кодексу визначає, що право на звернення до господарського суду мають «юридичні особи та фізичні особи-підприємці, фізичні особи, які не є підприємцями, державні органи, органи місцевого самоврядування» [2].

Отже, діяльність прокурора насамперед пов'язана із охороною закону та публічно-правових відносин. Щодо господарського процесу, то відповідно, вступаючи у нього прокурор автоматично підпорядковується засадам та правилам цього судочинства. Досліджуючи наукову літератури як у нас, так і в інших вчених виникає питання щодо ролі та місця прокурора, адже за умови вступу у господарський процес він повинен набути певного статусу.

Спираючись на конституційні засади діяльності прокурора та нормативну базу господарського процесу, ми виділили два ключових аспекти, в яких науковці вбачають роль прокурора в господарському процесі, а саме:

- 1) учасником господарського процесу, як представник та захисник інтересів держави;

2) урядовець, чиновник, що здійснює нагляд за діяльністю як самого суду та його рішень, так і інших учасників спору.

Тобто, дискусійним залишається питання, чи є прокурор рівноправним учасником господарського процесу, чи все ж таки винятковою особою з особливими повноваженнями.

Не можемо не погодитись з думкою О. Говорухи, про те, що «прокурора не можна прирівняти до сторони у процесі, оскільки він не має власного інтересу у справі, а лише державницький, і з огляду на це наділений особливим статусом. При цьому такий статус не надає прокурору будь-яких привілеїв і він як учасник процесу – суб'єкт доказування повинен дотримуватись принципу змагальності, який в Україні закріплено у Конституції України, у ст. 129 якої передбачено, що однією з основних засад судочинства є змагальність сторін, свобода в наданні ними доказів та доведенні перед судом їх переконливості» [1].

Вважаємо за доцільне доповнити те, що згідно з основоположними принципами здійснення правосуддя в Україні забезпечується рівність всіх сторін. Підтвердженням цього слугує стаття 86 Господарського процесуального кодексу України, де зазначено, що оцінка доказів наданих сторонами здійснюється на об'єктивному, неупередженому, повному і всебічному їх дослідженні[2]. Тобто для суду не має значення ні статус ні посада особи, що бере участь у спорі, адже все здійснюється відповідно до вимог законодавства.

Підводячи підсумки варто зазначити, що обраний Україною шлях до інтеграції з європейськими інститутами зумовлює прогресивний розвиток як нормативної бази країни, так і діяльності органів державної влади.

Дискусія щодо визначення участі прокурора у господарському судочинстві є актуальною по сьогоднішній день. Провівши аналіз наукових доробків та нормативної бази, ми дійшли до висновку, що роль прокурора у господарському процесі полягає насамперед у здійсненні представництва інтересів держав.

Список використаної літератури:

1. Говоруха О. Прокурор як суб'єкт доказування у цивільному, адміністративному та господарському судочинстві. Вісник Національної академії прокуратури України. 2017. № 1. С. 21–25.
2. Господарський процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>
3. Лапкін А. В. Деякі аспекти організації та діяльності спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Профілактика корупційних правопорушень: науково-практична конференція, 7 квітня 2015 р., м. Харків: Збірник тез доповідей. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015.
4. Закон України «Про прокуратуру». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>
5. Чечель А. О. Комунікативна роль мови в діяльності юриста. Мова і право: матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 06 листопада 2019 р.). Дніпро: ДДУВС, 2019. С. 183-184
6. Григорчук М. В. Правова характеристика прокурора у господарському процесі України та практика Європейського суду з прав людини. Історико-правовий часопис №1(16), 2021 С.23-28.

Прокопчук В.М.,

*здобувач другого(магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 081 Право
Навчально-наукового інституту права,
Національний університет водного господарства та природокористування*

Швець О.М.,

*к.ю.н., доцент кафедри правових природоохоронних дисциплін
Навчально-наукового інституту права
Національний університет водного господарства та природокористування*

РОЛЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН

Екологічні права громадян в Україні було закріплено на найвищому рівні – в Конституції України, відповідно до статті 50 якої - кожному гарантується право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди, а також право вільного доступу до інформації про стан довкілля [1]. Забезпечення зазначеного конституційного права громадян в Україні визначено метою державної екологічної політики [2]. Це свідчить про важливість та актуальність сфери наших досліджень.

Метою нашого дослідження є визначення повноважень правоохоронних органів України щодо реалізації та захисту екологічних прав громадян.

Відповідно до мети було поставлено наступні завдання:

визначити та структурувати гарантії екологічних прав громадян, встановити їх особливості;

визначити суб'єктів гарантування та захисту екологічних прав громадян;

встановити правоохоронні функції суб'єктів гарантування та захисту екологічних прав громадян;

виявити проблеми реалізації та захисту екологічних прав громадян в Україні.

Питання дослідження екологічних проблем в контексті права громадян на безпечне для життя та здоров'я навколишнє середовище неодноразово було предметом наукових досліджень. Особливої уваги з огляду на наше дослідження заслуговують праці Г. В. Анісімової, В. Л. Бредіхіної, С. Г. Грицкевич, Ю. В. Дикої, Н. Р. Кобецької, Л. П. Решетник та інших науковців.

Повний перелік прав громадян у сфері охорони довкілля визначено Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища». Відповідно до статті 9 зазначеного закону кожний громадянин України має право на:

- а) безпечне для його життя та здоров'я навколишнє природне середовище;
- б) участь в обговоренні та внесення пропозицій до проектів нормативно-правових актів, матеріалів щодо розміщення, будівництва і реконструкції об'єктів, які можуть негативно впливати на стан навколишнього природного середовища, внесення пропозицій до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, юридичних осіб, що беруть участь в прийнятті рішень з цих питань;
- в) участь в розробці та здійсненні заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, раціонального і комплексного використання природних ресурсів;
- г) здійснення загального і спеціального використання природних ресурсів;
- д) об'єднання в громадські природоохоронні формування;

е) вільний доступ до інформації про стан навколишнього природного середовища (екологічна інформація) та вільне отримання, використання, поширення та зберігання такої інформації, за винятком обмежень, встановлених законом;

є) участь у громадських обговореннях з питань впливу планованої діяльності на ж) одержання екологічної освіти;

з) подання до суду позовів до державних органів, підприємств, установ, організацій і громадян про відшкодування шкоди, заподіяної їх здоров'ю та майну внаслідок негативного впливу на навколишнє природне середовище;

и) оскарження у судовому порядку рішень, дій або бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб щодо порушення екологічних прав громадян у порядку, передбаченому законом;

і) участь у процесі здійснення стратегічної екологічної оцінки [3].

Гарантії реалізації екологічних прав громадян поділяють на:

- 1) організаційно-розпорядчі,
- 2) контрольно-виконавчі,
- 3) превентивно-обмежувальні,
- 4) процесуально-правові,
- 5) охоронно-забезпечувальні (захисні).

На забезпечення екологічних прав громадян, перш за все, спрямована превентивно-обмежувальна діяльність органів держави, яка передбачає виявлення екологічно небезпечних об'єктів, їх інвентаризація, класифікація, реєстрація, ліцензування екологічно небезпечної діяльності; запровадження нормування, проведення екологічної експертизи тощо.

Процесуально-правовими гарантіями є визначені законодавством порядки та процедури реалізації окремих прав громадян (наприклад, звернення за захистом порушених екологічних прав, порядок одержання екологічної інформації, порядок проведення громадської екологічної експертизи тощо),

Охоронно-забезпечувальними засобами виступає закріплена законом юридична відповідальність у сфері порушення екологічних прав громадян.

Саме охоронно-забезпечувальні (захисні) гарантії реалізації екологічних прав громадян, на нашу думку, відносяться до функції правоохоронних органів.

На нормативному рівні гарантії реалізації екологічних прав громадян передбачено статтею 10 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». Серед норм означеної статті, у розрізі визначення функцій правоохоронних органів, можна виділити:

обов’язок держави щодо здійснення державного та громадського контролю за додержанням законодавства про охорону навколишнього природного середовища;

невідворотність відповідальності за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища;

обов’язковість припинення діяльності, що перешкоджає здійсненню права громадян на безпечне навколишнє природне середовище та інших їх екологічних прав.

Складним завданням у процесі нашого дослідження постало питання про визначення кола суб’єктів захисту екологічних прав громадян, які, разом з тим, відповідно до закону наділені правоохоронними функціями.

Правоохоронними органами, відповідно до частини 1 статті 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» визначено ті, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції [4]. Відтак, окрім органів прокуратури, Національної поліції, служби безпеки та інших, чітко визначених зазначеним законом органів, за ознаками функціональних обов’язків до правоохоронних органів, на нашу думку, можна віднести Державну екологічну інспекцію, якій, окрім контролюно-наглядової функції, належать ще й та важливі правозастосовні функції:

видача приписів щодо усунення виявлених порушень;

складання протоколів про адміністративні правопорушення;
розгляд справ про адміністративні правопорушення;
накладення адміністративних стягнень у визначених законом випадках[5].

Наглядова діяльність правоохоронних органів являє собою перевірку дотримання фізичними та юридичними особами норм екологічного законодавства при здійсненні господарської та іншої діяльності. Зазначені норми є досить різноманітними та встановлюються на певних стадіях діяльності людини, яка впливає на об'єкти довкілля (землю, тваринний світ, ліси, воду, повітря тощо). Очевидно, що Національна поліція не має спеціальних знань, які необхідні при застосуванні заходів контролю та нагляду за дотриманням природоохоронного законодавства, тому така діяльність повинна виконуватися правоохоронними органами в галузі охорони природи (екоінспекцією). Однак, в багатьох випадках без допомоги поліцейських природоохоронні органи не змогли б встановити особу правопорушника, зібрати докази у справі, та, навіть, виявити чи припинити екологічні правопорушення. Адже в силу своїх особливих повноважень вони можуть виявляти правопорушників, оглядати транспортні засоби і приміщення, перевіряти документи, опитувати свідків і підозрюваних тощо.

Таким чином, екологічна інспекція в процесі захисту екологічних прав громадян взаємодіє з поліцією, як суб'єктом загального правозастосування. Отже, охорона екологічних прав громадян, з точки зору правоохоронної діяльності, складається з контрольно-наглядової та правозастосовної діяльності і функціонально здійснюється шляхом поєднання функцій та повноважень різних правоохоронних органів. При цьому роль органів внутрішніх справ полягає в тому, що вони надають допомогу державним органам у здійсненні ними заходів щодо охорони навколишнього середовища.

Загальна схема реалізації порушеного екологічно права громадянина виглядає наступним чином:

ГРОМАДЯНИН - ДЕРЖЕКОІНСПЕКЦІЯ - ПОЛІЦІЯ

громадянин, який вважає своє право порушеним звертається із відповідною заявою до державної екологічної інспекції (форма звернення є на сайті);

екологічна інспекція проводить перевірку за фактом звернення і, за потреби, долучає поліцію.

За свідченням фахівців екоінспекції, лише 1% справ про екологічні правопорушення доходить до судового розгляду. Із загального їх числа лише 1 з 3 екологічних злочинів доходить до судового вироку. Це свідчить про наявність проблем щодо реалізації екологічних прав громадян.

Отже, правоохоронна функція держави є невід’ємною частиною та неодмінною умовою забезпечення прав та свобод людини, відновлення їх у випадку порушення та усунення негативних наслідків як результату такого порушення. При цьому правоохоронна система має бути чітко структурованою із розподілом повноважень щодо вирішення питань у різних сферах суспільного життя. На нашу ж думку, основними проблемами реалізації та захисту екологічних прав громадян в Україні є:

- відсутність чітко визначеного законом кола осіб, що здійснюють правоохоронну діяльність у сфері охорони навколишнього природного середовища;
- розпорошеність функцій нагляду-контролю-притягнення до відповідальності та відсутність чіткого механізму їх реалізації;
- низький рівень комунікації між суб’єктами, що здійснюють контрольно-наглядові та каральні функції.

Список використаної літератури:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%2%D1%80#Text>.
2. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28.02.2019 р. № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>.
3. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>.
4. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України від 23.12.1993 р. № 3781-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text>.

5. Положення про Державну екологічну інспекцію України : Постанова Кабінету Міністрів України від 19.04.2017 № 275 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-%D0%BF#Text>.

Самороков В.О.

старший викладач кафедри спеціальних юридичних дисциплін

Навчально-наукового інституту права

Національний університет водного господарства та природокористування

Батарчук І.І.

Здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 081-Право

Навчально-наукового інституту права,

Національний університет водного господарства та природокористування

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Україна пройшла довгий шлях для становлення своєї незалежності. Протягом багатьох століть були провалені кілька спроб встановлення державного суверенітету. 24 серпня 1991 року - Україна була оголошена незалежною та суверенною.

Актуальність обраної теми підтверджується тим, що з 2014 року суверенітет на національна безпека України знаходять під загрозою у зв'язку з діями Російської Федерації. Задля ефективного вирішення конфліктів, які регулюються розділом 1 особливої частини Кримінального кодексу України, потрібно вміти правило кваліфікувати вчинений злочин.

Мета нашого дослідження - дослідити актуальні проблем кваліфікації злочинів проти основ національної безпеки України.

Відповідно до мети ми сформулювали наступні завдання:

1. Визначити дефініцію поняття «державний суверенітет» та «національна безпека України» в сфері кримінального законодавства;
2. Дослідити особливості кваліфікації злочинів проти національної безпеки України;
3. Охарактеризувати актуальні проблеми кваліфікації злочинів проти національної безпеки України.

Теоретико-методологічну базу нашого дослідження склали праці таких науковців як: Зайцев О.В., Битяк Ю.П., Мартинова Н.К., Завада Х.В., Бантишев О.Ф. Варто зазначити, що при обранні джерел необхідних для проведення ефективного дослідження ми керувалися переважно працями вітчизняних науковців.

Згідно із ст. 1 Конституцією України: «Україна є суверенна і незалежна...» [1]. Існує окрема категорія злочинів – проти національної безпеки України, такі правопорушення вчиняються дуже рідко, але ситуація почала загострюватися з 2014 року, а саме з початку збройної агресії з боку Російської Федерації на території Донбасу (Донецька та Луганська області).

Згідно із даними СБУ за державну зраду в період 2019-2020 року було засуджено більше ніж 20 осіб [2].

Задля проведення ефективного дослідження необхідно визначити дефініцію поняття «державний суверенітет». Історично це поняття почало зароджуватися в 15 столітті (в державно-правовому розумінні) в Франції, група французьких вчених висунула концепцію розподілу суверенітету і влади. Зокрема Жан Боден в своїй праці «Шість книг про республіку» надав визначення поняття «суверенітет», він вбачає його як абсолютну і постійну владу довірену державі [3, с.158]. Г. Єллінек визначає державний суверенітет як виняткове правове самовизначення [4, с.363].

Британський юрист М. Ейкхерст розумів державний суверенітет передусім як абсолютну незалежність. Зокрема, він зазначав:«...Коли говорять, що держава суверенна, це означає, що вона є незалежною, тобто не перебуває в залежності від будь-якої іншої держави» [5, с.16].

Головною ідеєю суверенітету, з точки зору її класичної концепції є повновладдя, тотальність, абсолютність, що передбачають концентрацію всіх владних функцій і повноважень в руках її безпосереднього держателя (носія). «Усіляка влада не є справжня влада, поки вона не зробилася повновладдям», — стверджував В. Д. Катков [6].

Підсумовуючи наведену вище інформацію ми можемо навести власну дефініцію поняття «державний суверенітет», це верховенство державної влади над усіма сферами суспільного життя, повновладна, тотальна та абсолютна концентрацію владних повноважень в носія.

Поняття «національної безпеки» також відіграє важливу роль у формуванні демократичного, громадянського суспільства. Згідно зі Законом України «Про Національну безпеку України» : «національна безпека України - захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз».

Поняття національної безпеки не є достатньо дослідженим в кримінальному праві, але його зміст розкривається в працях деяких вчених та виступі першого президента України Л.М. Кравчука: : « В новому, широкому розумінні національну безпеку України визначаємо як стан захищеності життєво важливих інтересів особи (громадянина України), народу України в цілому власне Української держави від внутрішніх і зовнішніх загроз» [7, с. 73].

На думку О. Ф. Бантишева та О. В. Шамари, злочин проти основ національної безпеки – це суспільно небезпечне діяння, яке характеризується дією або бездіяльністю, здійснене із прямим умислом осудною фізичною особою, що досягла віку кримінальної відповідальності і посягає на державний та суспільний лад України, на її суверенітет, політичну систему, недоторканість, територіальну цілісність, обороноздатність, інформаційну та економічну безпеку, а також на національну безпеку в сферах екології та воєнного озброєння [8, с. 35].

На нашу думку, поняття національної безпеки України варто визначати, як стан захищеності державного суверенітету України, її територіальної цілісності, державного ладу, інтересів громадянина держави від зовнішніх та внутрішніх загроз (реальних, потенційних).

До злочинів проти національної безпеки України відносять:

- 1) державна зрада;
- 2) диверсія;
- 3) шпигунство;
- 4) посягання на життя державного чи громадського діяча;
- 5) посягання на територіальну цілісність та недоторканість України;
- 6) вчинення дій, які спрямовані на насильницьку зміну конституційного ладу (зокрема його повалення) та захоплення державної влади;
- 7) фінансування дій, які спрямовані на здійснення насильницької зміни або повалення конституційного ладу, зміни кордонів території України, захоплення державної влади
- 9) перешкоджання законній діяльності ЗСУ та інших бойових формувань [9].

Таке розмежування злочинів є простим та найбільш доцільним, зокрема воно сприяє ефективній та правильній кваліфікації злочинів проти національної безпеки України.

Х. В. Завада класифікує злочини, що вчиняються в сфері національної безпеки, за конкретним об'єктом кримінально-правової охорони:

- 1) злочини, які пов'язані із розвідувально-підривною діяльністю іноземних спеціальних служб;
- 2) загроза посягань з боку окремих груп і осіб на державний суверенітет та територіальну цілісність;
- 3) загроза посягань на економічну сферу України;
- 4) посягання на науково-технічний потенціал держави;
- 5) загроза посягань на оборонну сферу України;
- 6) посягання на права та свободи українських громадян;
- 7) загроза поширення корупції у органах державної влади та органах місцевого самоврядування;

- 8) злочинна діяльність проти миру та безпеки людства, що виступає як загроза державним інтересам в сфері державної безпеки;
- 9) загроза поширення міжнародного тероризму;
- 10) загроза використання із терористичною метою ядерних об'єктів на території України;
- 11) можливість незаконного ввезення на територію України зброї, вибухових речовин, боєприпасів та засобів масового ураження, в тому числі наркотичних та радіоактивних засобів;
- 12) спроби створення та функціонування незаконних воєнізованих збройних організацій;
- 13) прояви сепаратизму, намагання автономізації окремих регіонів України за етнічною ознакою [10, с. 153].

Злочини проти національної безпеки можна кваліфікувати за трьома ознаками: за суб'єктами, за сферами відносин та за ступенем тяжкості.

Підсумовуючи наведену вище інформацію варто зазначити, що національна безпека України – це стан захищеності державного суверенітету України, її територіальної цілісності, державного ладу, інтересів громадянина держави від зовнішніх та внутрішніх загроз (реальних, потенційних).

Класифікації злочинів проти національної безпеки України здійснюється за трьома чинниками: за суб'єктом (спеціальний та загальний), за об'єктом (класифікація наведена Завадою Х.В.), за сферами і за ступенем тяжкості. Класифікація злочинів допомагає сформуванню повної картини злочину та дати йому правильну характеристику.

Список використаної літератури:

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/254к/96-вр#Text>
2. Зайцев О.В. Проблеми кваліфікації державної зради на сучасному етапі. Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка. 2020. Вип. 1 (89). С.79-88.
3. Боден Ж. Шість книг про республіку: хрестоматія «Історія вчень про право і державу» / укладач і заг. ред. Г. Г. Демиденко. Х. : Право, 2005.

4. Еллинек Г. Общее учение о государстве / Г. Еллинек. СПб. : Изд. юрид. кн. магазина Н. К. Мартынова, 1908. XXIV. 600 с.
5. Akehurst M. A Modern Introduction to International Law / M. Akehurst. London : Allen and Unwin, 1987. 315 p.
6. Державний суверенітет в умовах європейської інтеграції : Д 3 6 монографія / Ю. П. Битяк, І. В. Яковюк, С. Г. Серьогіна та ін. ; за ред. Ю. П. Битяка, І. В. Яковюка. К. : Ред. журн. «Право України», 2012. Випуск № . «Академічні правові дослідження». Дод. до юрид. журн. «Право України». 336 с.
7. Навроцький В.О. Кримінальне право України. Особлива частина: курс лекцій. К.:Т-во «Знання», 2000. 771 с.
8. Бантишев О. Ф., Шамара О. В.Кримінальна відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України (проблеми кваліфікації): монографія [3-е вид., перероб. та доп.]. Луганськ: ТОВ «Віртуальна реальність», 2014. 240 с.
9. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
10. Завада Х. В. Система злочинів, що посягають на інтереси України у сфері державної безпеки: Національний юридичний журнал: теорія і практика, 2016. Вип. 4.С. 152-157.

Кривчик В.І.

*Здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 081-Право
Навчально-наукового інституту права
Національний університет водного господарства та природокористування*

Самороков В.О.,

*старший викладач кафедри спеціальних юридичних дисциплін
Навчально-наукового інституту права
Національний університет водного господарства та природокористування*

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ ВЧИНЕНИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ В ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

Нестабільне становище України на світовій політичній та економічній аренах спричинило загострення криміногенної ситуації в державі. Окремою та досить глобальною проблемою стало зростання протягом останніх років кількості вчинених у Збройних силах України кримінальних злочинів.

Метою роботи є надання кримінологічної характеристики кримінальним злочинам, які вчиняються в Збройних Силах України.

Питання кримінологічної характеристики злочинів вчинених в ЗС України досліджували такі вчені, як О.М. Артеменко, В.В. Бабаніна, І.В. Боднар, М.Б. Головка, В.К. Грищук, С.Ф. Денисов, Ю.П. Дзюба, Т.Ю. Касько, В.А. Клименко,

В.П. Попович, О.С. Ткачук, Ю.С. Шемшученко, В.А. Шершенькова, О.О. Шкута та ін.

ЗС України є військовим формуванням, на яке відповідно до Конституції покладено виконання ряду завдань, таких як оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності. Основним показником, що впливає на динаміку рівня злочинності в ЗС України, є участь окремих підрозділів у проведенні АТО/ООС та масштабність мобілізації до лав ЗС України. Усе це створює істотну небезпеку для боєздатності військових частин, впливає на загальне функціонування ЗС України, як наслідок, завдає чималої шкоди обороноздатності країни.

Як зауважує Т.Ю. Касько на зростання злочинності в ЗС України впливають такі погляди та поняття, як культ неповаги до іншої людини, ганебні звички, небажання виконувати будь-які обов'язки військової служби чи допомагати товаришам по службі, ігнорування вимог військової дисципліни та статутів, прояви агресивної поведінки в конфліктній ситуації тощо [1].

Значна частина злочинності в ЗС України є латентною. Латентна злочинність – частина злочинності, яка з об'єктивних причин не відбивається в державному обліку вчинених кримінальних правопорушень і осіб, які їх вчинили [2].

Наявність латентної злочинності в ЗС України створює у військовому мікросередовищі психологічну обстановку безкарності після вчинення суспільно-небезпечних діянь. Це, відповідно, стимулює осіб, що вчинили кримінальні правопорушення, проводити і поширювати свою злочинну діяльність [3]. Вона істотно спотворює статистичні дані, які характеризують кримінологічну ситуацію, а також реальний стан, характер, структуру та динаміку злочинності, відомості про розмір і характер спричиненої шкоди.

Отже, латентна злочинність зменшує ступінь достовірності прогнозів та перешкоджає реалізації кримінально-правового принципу невідворотності відповідальності; підриває авторитет правоохоронних органів; перешкоджає якісній

протидії злочинності; негативно впливає на економічне життя країни; знижує антикримінальну активність громадян .

Проаналізувавши статистику, кримінальних правопорушень, які вчиняються в Збройних силах України за останні роки, то найбільш поширеними є:

1. самовільне залишення військової частини або місця служби (ст. 407 КК);
2. дезертирство (ст. 408 КК);
3. непокора (ст. 402 КК);
4. викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем (ст. 410 КК) та недбале ставлення до військової служби (ст. 425 КК);
5. порушення правил поведіння зі зброєю, а також із речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення (ст. 414 КК);
6. втрата військового майна (ст. 413 КК);
7. погроза або насильство щодо начальника (ст. 405 КК), порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості (ст. 406 КК), ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом (ст. 409 КК), порушення правил водіння або експлуатації машин (ст. 415 КК) та порушення правил польотів або підготовки до них (ст. 416 КК), а також перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень (ст. 426-1 КК);
8. необережне знищення або пошкодження військового майна (ст. 412 КК), порушення правил несення прикордонної служби (ст. 419 КК), розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, або втрата документів чи матеріалів, що містять такі відомості (ст. 422 КК) та бездіяльність військової влади (ст. 426 КК);

9. поодинокими випадками є невиконання наказу (ст. 403 КК), опір начальникові або примушування його до порушення службових обов'язків (ст. 404 КК), умисне знищення або пошкодження військового майна (ст. 411 КК), порушення статутних правил вартової служби чи патрулювання (ст. 418 КК), порушення правил несення бойового чергування (ст. 420 КК), порушення статутних правил внутрішньої служби (ст. 421 КК) та насильство над населенням у районі воєнних дій (ст. 433 КК).

Як зауважив М.С. Туркот, існують наступні фактори кримінальних правопорушень у ЗС України: фінансові (відсутність належного бюджетного фінансування ЗС України та інших військових формувань); політичного характеру (наприклад, неодноразові зміни політичних рішень щодо доктрини функціонування ЗС); організаційно-управлінського характеру (відсутність узгодженості між позиціями законодавчих та виконавчих органів влади по питаннях військового будівництва); соціально-психологічного характеру (правовий нігілізм, нездоровий моральний клімат у суспільстві, недоліки виховання); правового характеру (недостатність правової регламентації порядку та особливостей проходження військової служби); інформаційного характеру (перекручування інформації щодо діяльності ЗС України та інших військових формувань у засобах масової інформації); криміногенного характеру (вплив факторів, які зумовлюють злочинність у державі в цілому); соціального (недостатня соціальна захищеність окремих категорій військовослужбовців) [4].

Отож, підсумовуючи, зазначимо, що злочинність в середовищі ЗС України завдає негативного впливу їх репутацію в соціумі, військову дисципліну та й державу в цілому. Військова злочинність виступає внутрішнім індикатором, за яким суспільство здійснює оцінку стану національної безпеки та мікроклімату, що спричиняє підрив авторитету державної влади, поширення в суспільстві страху перед

зовнішніми та внутрішніми загрозами, аномію, аморальність, знижує престиж військової служби і викликає неповагу до військовослужбовців.

Список використаної літератури:

1. Касько Т. Ю. Кримінально-правова характеристика злочинів проти порядку проходження військової служби : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Академія адвокатури України. Одеса, 2015. 19 с
2. Юридична енциклопедія: в 6 т. / за ред. Ю. С. Шемшученко. Київ : Українська енциклопедія, 2001. Т. 3. 789 с.
3. Криминология : учеб. для вузов / под общ. ред. А. И. Долговой. Москва : НОРМА-ИНФРА-М, 1999. 784 с.
4. Туркот М. С. Детермінанти військової злочинності. Вісник Національної академії прокуратури України. 2013. № 3.
URL:ile:///C:/Users/Admin/Downloads/Vnapu_2013_3_5.pdf (дата звернення: 21.02.2021)

Сисоєва В.П.,

*к.ю.н., доцент кафедри кримінального права і процесу,
Юридичний факультет,
Національний авіаційний університет, м. Київ*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ТА ГРОМАДСЬКОСТІ У ПРОФІЛАКТИЦІ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Політика протидії злочинності в нашій країні вимагає застосування комплексу різних методів та способів профілактичних засобів. Вважаємо, що важливим аспектом цієї діяльності є взаємодія правоохоронних органів з громадськістю у профілактиці правопорушень. Сьогодні проблема взаємодії органів державної влади та громадських формувань залишається однією з найбільш актуальних та потребує подальших розробок.

Дослідження системи суб'єктів запобігання злочинності не може бути повним без визначення ролі громадських інституцій у такій діяльності. Необхідність участі громадськості у запобіганні злочинності вже стало своєрідною аксіомою. Тому переоцінити цю участь дійсно важко. До того ж індикатором ефективності запобігання злочинності є, з одного боку, уповільнення темпів зростання кількості злочинів, стабілізація чи зниження рівня злочинності, а з другого – відчутне підвищення соціально-профілактичної активності населення. Світовий досвід у сфері

протидії злочинності доводить, що ця діяльність не може здійснюватися без участі громадськості. Україна в цьому питанні не є винятком, тому на законодавчому рівні закріпила можливість залучення громадськості до запобігання окремим злочинним проявам [1, с. 5]. Слід зазначити, що вітчизняна система правоохоронних органів має на меті налагодження співпраці із громадськістю, у тому числі громадськими формуваннями. Із цього приводу варто сказати, що важливим напрямком взаємодії є координаційна діяльність інформаційних служб МВС України.

Варто погодитися із В. Булаєвим стосовно того, що організаційні принципи, за якими координаційна діяльність інформаційних служб МВС буде найбільш успішною, є: централізоване керівництво координаційною діяльністю як частиною діяльності з боротьби з правопорушеннями; узгодженість дій у досягненні мети і завдань щодо боротьби з правопорушеннями, спільних для всіх цих органів; рівність усіх учасників в обговоренні і наданні пропозицій для розроблення рекомендацій; самостійність кожного органу в здійсненні прийнятих рекомендацій; невтручання одних органів у виключну компетенцію інших. Організація координаційної діяльності на основі перерахованих принципів дозволить виключити можливість підміни одних органів іншими, буде сприяти активізації й ефективності цієї діяльності. До основних рис цієї діяльності у сфері профілактики правопорушень слід віднести: право і обов'язок координуючого органу виявити ініціативу в питанні про узгодженість зусиль; обов'язок координованих органів – взяти участь в узгодженні; обов'язок координуючого органу створити, забезпечити організаційні умови узгодження (скликати, організувати обмін думками тощо); обов'язок координованих органів – використовувати ці умови і зробити все необхідне для узгодження заходів, що вживаються; право і обов'язок координуючого органу контролювати хід виконання узгоджених заходів [2, с. 85].

Крім того, В. Булаєв пропонує інформаційним службам МВС у взаємодії з іншими підрозділами у веденні ефективної профілактичної роботи використовувати

такі інструменти: спостереження за виконанням кримінального і адміністративного законодавства шляхом участі в інспектуваннях, несення служби в складах оперативних груп, спостереження під час проведення оперативно-слідчих і судових процедур; фінансові стимули для заохочення законослухняної поведінки, активної позиції громадян у розкритті злочинів, активу громадських та інших організацій і закладів, що надають допомогу в правовій пропаганді; соціальні інструменти, у тому числі комунікація, для змушення цільових груп нести відповідальність за дотримання законодавства України (оперативно-слідчі, судово-процесуальні, морально-психологічні тощо) [2, с.86]. Це є один із аспектів взаємодії громадськості з правоохоронними органами, однак цей напрямок викликає інтерес у зв'язку із підвищеною актуальністю та інноваційним характером.

Варто додати, що взаємодія громадськості із правоохоронними органами у профілактиці правопорушень не обмежується взаємодією з органами Національної поліції – найбільш повно на законодавчому рівні, вважаємо, порядок такої взаємодії простежується у кримінально-виконавчому законодавстві. У розрізі законодавчого закріплення запобіжного потенціалу громадськості в місцях позбавлення волі доцільним буде розглянути норми Кримінально-виконавчого кодексу (далі – КВК) України, у ст. 5 якого серед принципів кримінально-виконавчого законодавства закріплюється участь громадськості в діяльності органів і установ виконання покарань. Згідно зі ст. 25 КВК України об'єднання громадян, релігійні та благодійні організації, окремі особи можуть надавати допомогу органам та установам виконання покарань у виправленні засуджених і проведенні соціально-виховної роботи. Для забезпечення громадського контролю за дотриманням прав засуджених під час виконання кримінальних покарань відповідно до ч. 2 ст. 25 КВК України створюються спостережні комісії. Однак вичерпного переліку форм участі громадськості у виправленні та ресоціалізації засуджених цей кодекс не встановлює. У окремих нормах цього закону конкретизовані лише питання участі у такому

процесі релігійних організацій (ст. 128 КВК України) і закріплені основні форми участі громадськості у виправленні і ресоціалізації неповнолітніх засуджених (ст. 149 КВК України) [3, с. 87-88]. Як бачимо, взаємодія громадськості з органами державної кримінально-виконавчої служби закріплена на законодавчому рівні більш детально.

Варто погодитися з науковцями Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності ім. В. Сташиса стосовно того, що простеження залучення громадськості до запобігання злочинності, форм та методів її участі у радянський період показало, що стрижнем розглядуваного інституту на той час були члени партії, комсомолу, інший громадський актив, діяльність яких координувалася КППРС. Наразі розуміння громадського впливу на злочинність змінилося. Це стосується як принципів, та і форм указаної діяльності [1, с. 8]. Сьогодні взаємодія громадськості та правоохоронних органів у профілактиці правопорушень передбачає, в першу чергу, аполітичну збалансовану діяльність різних за структурою та повноваженнями суб'єктів профілактики, об'єднаних єдиною метою. Основні форми залучення громадськості до профілактичної діяльності, як правило, можна розділити на два напрямки: прямі форми, тобто фізична участь громадських формувань та об'єднань у профілактиці правопорушень, і непрямі форми, які полягають в обміні інформацією, здійснення заходів просвітницько-виховного характеру тощо. Такі форми взаємодії правоохоронних органів та громадськості є найбільш ефективними. Одним із головних недоліків цієї діяльності залишається низький рівень нормативно-правового забезпечення такої взаємодії.

Список використаної літератури:

1. Громадськість у запобіганні і протидії злочинності: вітчизняний та міжнародний досвід : монографія / В. В. Голіна, М. Г. Колодяжний, С. С. Шрамко та ін. ; за заг. ред. В. В. Голіни, М. Г. Колодяжного. Х. : Право, 2017. 284 с.
2. Булаєв В. Діяльність інформаційних служб органів МВС України з профілактики правопорушень. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 10. С. 83-88.
3. Кримінально-виконавчий кодекс України: Науково-практичний коментар / за заг. ред. В. В. Коваленка, А. Х. Степанюка. К. : Атіка, 2012. 492 с.

Словська І.Є.,
доктор юридичних наук, професор,

*професор кафедри конституційного права та галузевих дисциплін
Національного університету водного господарства та природокористування, м. Рівне*

РОЛЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У ПРОТИДІІ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОМУ НАСИЛЬСТВУ

Гендерно зумовлене насильство – це вияв дискримінації та грубе порушення прав та свобод людини. Воно означає будь-які небезпечні дії, які вчиняються проти волі особи і базуються на соціально визначених гендерних відмінностях між жінками та чоловіками [1]. Поняття «гендер» використовується для опису тих характеристик чоловіків і жінок, які є соціально надбаними, наприклад, норми поведінки, ролі й існуючі відносини між ними. Якщо бути точнішим, то у зв'язку з тим, що люди народжуються, в основному, чоловічої або жіночої статі (біологічна стать), вони вчаться поводитися відповідно до прийнятих у суспільстві моделей поведінки для чоловіків і жінок (гендерних норм), взаємодіяти з іншими особами у будь-якому співтоваристві (вибудовувати гендерні відносини) [2].

Українське суспільство є досить патріархальним і нині, як і сотні років тому, «живучими» є гендерні стереотипи – установки щодо місця, ролі і значення чоловіка та жінки в соціумі. Звичними є стереотипи щодо суто чоловічих і жіночих рис характеру. Чоловікам приписують риси маскулінності (активність, домінантність, упевненість у собі, агресивність, логічне мислення, здатність до лідерства), жінкам – фемінінності (залежність, турботливість, низька самооцінка, емоційність). Відповідно до таких якостей жінці відводиться роль берегині приватної сфери життя – дім, народження дітей, на неї покладається відповідальність за взаємини в сім'ї; чоловікам – активність у громадському житті, професійний успіх, відповідальність за матеріальне забезпечення сім'ї [3].

Зрозуміло, що за такого підходу оцінки суспільством ролі жінки в соціумі, гарантування її безпеки й прав часто є досить примарним. Дослідники підрахували, що домашня робота і догляд за родиною займає в житті жінки 23 роки. І абсолютна

більшість чоловіків (майже 90%) задоволені розподілом обов'язків у власних сім'ях, а більше половини з них (62%) вважають, що партнерки також не заперечують проти визначеного поділу праці. Середні часові витрати жінок на хатню роботу удвічі перевищують часові витрати чоловіків – відповідно 29 проти 15 год. на тиждень [3; 4].

Зосередженість жінок на хатніх обов'язках є однією з причин їх уразливості – фізичної, психологічної, емоційної, статевої, майнової (професійна діяльність, яка дає стабільний прибуток, соціальний статус і, як наслідок, самореалізацію, потребує акцентування на даній сфері, якого за браком часу, знань, навичок тощо не вистачає). Саме тому, коли мова йде про гендерне насильство, об'єктом протиправних дій, зазвичай, є жінка.

Проявами гендерного насильства є використання сили – це словесні образи, погрози, побої, примус до сексуального зв'язку. Така агресія є наслідком і, водночас, причиною гендерної нерівності і низького статусу жінки у суспільстві, кризи громадського здоров'я і безпеки [5, с. 121-122].

Найчастіше гендерне насильство спостерігається в сім'ї, хоча і в трудовому колективі, колі знайомих, в різних сферах суспільного буття воно має місце.

Нині з причини складної економічної ситуації, збройного конфлікту на території України особливої правової уваги потребують жінки з боку держави як представники національних меншин, біженки, мігрантки, жінки похилого віку, жінки-репатріантки тощо [6].

Закони «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [7], «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [8], «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» [9] як одні з базових нормативних актів не дали різкого покращення ситуації з протидії гендерному насильству.

Очевидним є факт, що суто нормативними заходами впливу ситуацію з гендерним насильством не вирішити. Важливу роль повинні відігравати органи держави.

Особливо варто відзначити діяльність правоохоронних органів, які відповідають за розслідування порушень прав людини, є активними суб'єктами попередження і протидії таким діям. Вагоме значення серед правоохоронних органів у цій сфері належить уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України, які здійснюють:

- 1) виявлення фактів насильства та своєчасне реагування на них;
- 2) прийом і розгляд заяв та повідомлень про вчинення цих діянь, у тому числі розгляд повідомлень, що надійшли до кол-центру з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей, вжиття заходів для його припинення та надання допомоги постраждалим особам з урахуванням результатів оцінки ризиків;
- 3) інформування постраждалих осіб про їхні права, заходи і соціальні послуги, якими вони можуть скористатися;
- 4) винесення термінових заборонних приписів стосовно кривдників;
- 5) взяття на профілактичний облік кривдників та проведення з ними профілактичної роботи;
- 6) здійснення контролю за виконанням кривдниками спеціальних заходів протидії насильству протягом строку їх дії;
- 7) анулювання дозволів на право придбання, зберігання, носіння зброї та боєприпасів їх власникам у разі вчинення ними насильства, а також вилучення зброї та боєприпасів у порядку, визначеному законодавством;
- 8) взаємодія з іншими суб'єктами, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії насильству (ч. 1 ст. 14 Закону «Про запобігання та протидію домашньому насильству»).

Відповідно до Закону має бути створено Єдиний державний реєстр випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі. Це автоматизована інформаційно-телекомунікаційна система, призначена для збирання, реєстрації, накопичення, зберігання, адаптування, зміни, поновлення, використання, поширення (розповсюдження, реалізації, передачі) даних про випадки домашнього насильства та насильства за ознакою статі. Персональні дані про постраждалу особу мають зберігатися у Реєстрі протягом трьох років з дня вчинення домашнього насильства чи насильства за ознакою статі.

Реєстр може почати діяти найближчим часом, оскільки ще 21 вересня 2020 року Президент України Указом № 398/2020 «Про невідкладні заходи із запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, захисту прав осіб, які постраждали від такого насильства» постановив Кабінету Міністрів України забезпечити заходи для належного функціонування Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі, збереження та захисту даних Реєстру.

Доступ до відомостей та інформації, що міститься в Реєстрі, буде надаватися суб'єктам з дотриманням вимог КПК, Кодексу України про адміністративні правопорушення, Законів «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», «Про захист персональних даних», «Про електронні довірчі послуги», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про контррозвідальну діяльність» і за наявності визначених законом підстав [10].

На жаль, характерне для українського суспільства толерантне ставлення до гендерного насильства призводить до приховування жертвами таких фактів і не звернення до правоохоронних органів. Так, у 2015 році, за оцінкою «Ла Страда», до правоохоронних органів надійшли повідомлення лише про 4,5% із загальної кількості випадків.

Крім того, заявники зазначили, що у більшості випадків, повідомлених у поліцію, провадження в системі кримінального правосуддя припиняються і не призводять до засудження. Наприклад, з 1 049 випадків зґвалтування, повідомлених у поліцію впродовж 2016 року, за вказаний період було засуджено лише 61 гвалтівника.

Іншою причиною неефективності реагування правоохоронних органів на факти гендерного насильства є нестримувальна практика винесення вироків. Наприклад, серед порушників, звинувачених у таких кримінальних злочинах, що караються позбавленням волі, тільки троє з десяти фактично засуджуються до тюремного ув'язнення. Неефективне реагування системи кримінального правосуддя призводить до високого рівня повторних злочинів, а також сприяє підтриманню суспільного середовища, яке створює умови для гендерного насильства [10; 11].

Випадки замовчування частково спричинені підтримкою суспільством бажання приховувати ці ганебні явища як внутрішньо колективні (сімейні, робочі і тд). За результатами дослідження, проведеного громадською організацією «Ла Страда-Україна», навіть 39% працівників кримінальної юстиції вважають, що насильство, особливо домашнє, – це особиста справа кожної людини, а 60% вірять, що жертви іноді самі провокують насильство щодо себе [12].

Тобто викоринити ганебні явища гендерного насильства неможливо окремими нормативними та організаційними заходами органів публічної влади, в тому числі правоохоронними. До таких кроків повинні бути долучені освітньо-роз'яснювальна робота і психологічна реабілітація задля трансформації суспільної свідомості й соціальної адаптації жертв насильства.

Список використаної літератури:

1. Гендерно зумовлене насильство. URL: <http://webcache.googleusercontent.com/>
2. Гендер / Всемирная организация здравоохранения. 23.08.2018. URL: <https://www.who.int/>
3. Гендерна нерівність: п'ять порушень прав жінок в Україні. Радіо Свобода. 2018. URL: <https://www.radiosvoboda.org>
4. Репік С. Місце жінки в політиці: що змінилося? Громадський простір. 2020. URL: <https://www.prostir.ua/>

1. Миронюк Т.В. Правове регулювання запобігання гендерному насильству. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 3 (108). С. 121-132.
2. Євченко С.В. Гендерне насильство. URL: http://eprints.zu.edu.ua/23718/1/%D0%84%D0%B2%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%A1.PDF
3. Закон «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 8 вересня 2015 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>
4. Закон «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>
5. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» від 18 грудня 2019 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>
6. Персональні дані про кривдника та постраждалу від домашнього насильства особу / Українська гельсінська група. 10.05.2021. URL: <https://helsinki.org.ua/>
7. Насильство щодо жінок залишатиметься поширеним явищем, якщо боротьба з ним не стане для правоохоронних органів України пріоритетом. *EUAM.Ukraine*. 29.11.2017. URL: <https://www.euam-ukraine.eu>
8. Протидія домашньому насильству: практ. посіб. для поліцейських / Council of Europe. URL: <https://rm.coe.int/>

Смаль І. І.

*кандидат філософських наук,
доцент кафедри
суспільно-правових дисциплін
юридичного факультету*

*ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка Степана Дем'янчука»*

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ЧИННИКИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Система правозастосування є обов'язковими атрибутами суспільного життя. Наявність інституту правозастосування походить з природи особливого взаємозв'язку права та держави. Реалізація норм права як примусової вимоги, владного регулятора людської поведінки, засобу забезпечення належного визначає і необхідність ефективної система правозастосування, і функціонування відповідних організаційно-правових інститутів (зокрема, правоохоронних органів).

Ефективне й правомірне правозастосування забезпечує й зміцнює законність як конкретизацію ідеалів свободи у поєднанні з ідеєю людської солідарності. Це тим більш важливо, оскільки нині правомірне правозастосування відіграє значну роль в інтегруванні інтересів держави, суспільства й особистості, оскільки головний сенс і сутність правозастосування полягають у тому, щоб на рівні кожної окремо взятої особистості забезпечувати реалізацію прав і свобод людини і громадянина поряд з інтересами держави і суспільства. Зміст реального правозастосування визначає реальний стан суспільних відносин, рівень соціального комфорту, стан реалізації прав, свобод та інтересів людини і громадянина.

Тут необхідно наголосити, що національна політика досягнення статусу країни успішного права, що є типовим для більшості країн Європейського Союзу, вимагає від органів влади (зокрема, правоохоронних органів) неухильного дотримання Конституції та законів, чіткого визначення стратегічних орієнтирів, вироблення адекватних правових засобів досягнення цілей, переходу до правозастосування, орієнтованого на ефективну реалізацію прав, свобод та інтересів людини і громадянина. Концептуальним положенням для західних демократій стала напрацьована світоглядна парадигма, в якій людина розуміється не як засіб вирішення певних соціально-економічних завдань, а як емоційний центр людської культури і найбільша соціальна цінність. В цьому плані показовою є концепція німецького філософа, соціолога Еріха Фромма, який розглядав демократію, як певну систему, що створює такі економічні, політичні та культурні умови, котрі сприяють повному розвитку особи [1, с. 395]. Без покращення якості правозастосування, без наповнення її гуманістичним змістом, що потребує поглиблення відповідної наукової бази, неможливе продовження соціально-політичних та економічних реформ

Процес правозастосування являє собою складний цілісний механізм. Як процес, правозастосування включає пошук шляхів ефективного й правомірного застосування існуючих правових норм, необхідних для регулювання суспільних відносин.

Адекватне розуміння якого потребує спеціальної уваги щодо соціально-політичних чинників правового регулювання. Такий підхід зумовлений баченням процесу правозастосування як явища, що має об'єктивний та суб'єктивний зміст. При цьому, об'єктивний зміст правозастосування не залежить від суб'єктів й детермінований рівнем розвитку суспільства та його політичної й правової культури. Своєю чергою, суб'єктивний зміст правозастосування – це те, що залежить від суб'єктів вказаного процесу, їх політичної й правової культури. Отож, для ефективного здійснення процесу правозастосування безперечно важливими є соціально-політичні чинники, що детермінує як умови, в яких здійснюється правозастосування, так і особливість поведінки суб'єктів цього процесу.

На підставі спеціальних досліджень у галузі юридичної психології А. Столяренко зробив висновок, що у практиці правозастосування необхідно враховувати психологію людей, груп населення, всього народу. «Значення має не врахування якихось конкретних деталей, але врахування культурно-історичного менталітету народу, базових психологічних особливостей спільнот і людей, їх психічний стан, настроїв, громадської думки, соціальних очікувань, інтересів, рівня розвитку правової психології» [2, с. 61]. Очевидно, що правозастосовна діяльність, що заснована на вивченні та врахуванні позиції суспільства, мають велике значення не тільки в сфері правових відносин, але і стимулюють позитивні соціально-психологічні та економічні відносини в суспільстві. А це знову ж таки свідчить про ступінь демократизації, гуманізації та психологізації суспільства. Отож шлях до ефективної правозастосовної діяльності, серед іншого, передбачає звернення до психологічної й ментальної проблематики. Зокрема, це має бути враховано у процесі підготовки майбутніх працівників правоохоронних органів.

Не можливо ігнорувати у практиці правозастосування такий феномен як громадська думка. Кореляція змісту правоохоронної діяльності з змістом громадської думки має позитивний характер, адже наближає таку діяльність до очікувань

суспільства. Втім, очевидно, що завжди є ризики ухилу в бік спрощених популістських рішень або рішень, що відображають приватні, групові, корпоративні інтереси. Поза тим, усталеною традицією розвинених демократій є практична включенність досліджень громадської думки у процесі правозастосування. З означеного походить, що суб'єкти правозастосування мають подбати про забезпечення належних, науково обґрунтованих і законодавчо визначених процедур надходження інформації щодо громадської думки з того чи іншого актуального питання суспільного життя, а також забезпечити контроль якості й достовірність інформації про стан громадської думки, що використовується у процесі прийняття управлінських рішень.

Необхідно також пам'ятати, що вплив на процеси правозастосування чинить як внутрішня, так і зовнішня політика держави. До чинників, що мають визначальний характер для реальної практики правозастосування є підстави віднести: 1) ідеологічні та ціннісні основи суспільного життя; 2) рівень розвитку економічних відносин в державі; 3) рівень реалізації зобов'язань держави як учасниці міжнародного співтовариства щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина; 4) рівень впливу громадянського суспільства на діяльність органів державної влади і місцевого самоврядування. Системою означених чинників створюється змістовне наповнення процесів правозастосування як на користь громадян, так і всупереч їхнім інтересам. Останнє вочевидь має спонукати суспільство до більшої активності, промоції цінностей демократії, верховенства права, законності й водночас толерантності, гуманізму й пріоритету прав і інтересів людини над інтересами держави.

Водночас, маємо наголосити, що не лише чинники політичного-правового характеру впливають процеси правозастосування. Справедливо позначити як специфічні чинники впливу на правозастосування традиції, звичаї, мораль, релігійні переконання та інші неправові соціальні чинники-регулятори, причиною виникнення яких є особливості окремих етнічних і соціальних груп, природні умови тощо. На

наше переконання, суб'єкти процесу правозастосування повинні орієнтуватися в усій складності чинників, що впливають на соціально-політичну ситуацію. При цьому нормативно-правові акти та їх практичне застосування не повинні ставати критичними подразниками суспільного спокою та стабільності, а навпаки сприяти їх підтримці та забезпеченню комфортності соціального буття.

Список використаної літератури:

1. Догмат о Христе / сост. и авт. предисл. Гуревич П.С. Москва: ОЛИМП, 1998. 414 с. (Классики зарубежной психологии).
2. Энциклопедия юридической психологии, ред. проф. А.М. Столяренко. Москва: Закон и право, 2003. 607 с.

Стріла І.В.

Здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 081-Право
Навчально-наукового інституту права
Національний університет водного господарства та природокористування
*Науковий керівник Гришко В.І.,
кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри
відновного правосуддя та приватної детективної діяльності Навчально-наукового
інституту права
НУВГП.*

ПРОЕКТ «ПОЛІЦІЯ ПРОТИ НАСИЛЬСТВА» ТА ЙОГО РОЛЬ У ЗАПОБІГАННІ Й ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Одна із актуальних проблем сьогодні є запобігання та протидія домашнього насильства. Це один із найчастіших злочинів, яке порушує основне право людини – свободу від насильства, а будь-яка держава прагне зберегти природні та невід'ємні права і свободи людини. Більшість суспільства сприймають цей злочин як норму, а таке явище заважає розвитку, самореалізації не тільки потерпілого, а й всього суспільства., з якою давно борються.

Важливо зазначити, що проблема домашнього насильства була сформована в історичному досвіді. Деякі його аспекти так чи інакше були засуджені на певних етапах соціального розвитку. Поняття рівності, гармонії та недискримінації у

взаєминах чоловіків та жінок були і будуть базовими історичного етапу становлення Української держави.

На думку Анастасії Деевої, насильство зупинить тільки небайдужість та професіоналізм. Небайдужість була і буде рушійною силою змін в економічній, соціальній та культурній сферах, також вона об'єднала багатьох українців у пошуках нового життя. Ось чому сьогодні, коли ми створюємо ефективний інструмент боротьби зі злочинністю, так важливо залишатись не байдужим[1]. Попередження та протидія домашньому насильству, а також надання допомоги постраждалим ускладнюються саме тим, що дане правопорушення стосується близьких людей [2].

Домашнє насильство відрізняється від інших проявів тим, що коїться близькими один до одного людьми, які мають тісні стосунки – кровні, емоційні, шлюбні, інтимні, господарські тощо. І все ж соціальний тиск такий сильний, що багато жертв сприймають насильство як невідворотне явище в житті і не повідомляють про нього. Інших потерпілих, які мають мужність звертатися по допомогу до органів влади, інколи відсилають назад, не сприймаючи їх серйозно. Інші не можуть знайти захист і справедливість через слабкість правової та політичної бази. Тому, так важко попереджувати та протидіяти домашньому насильству, а також надання допомоги постраждалим.

Виконання завдань і вжиття заходів запобігання і протидії домашньому насильству покладаються на: спеціально уповноважені органи у сфері запобігання й протидії домашньому насильству, а це – центральні органи виконавчої влади, які забезпечують формування і реалізацію державної політики у цій сфері, місцеві державні адміністрації, спеціальні ради органів місцевого самоврядування; інші органи й установи; загальні й спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб; громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах (ст. 6 Закону України) [3].

Проте, вважаємо, що особливо увагу запобіганню цьому явищу у своїй роботі проводять правоохоронні органи, зокрема Національна поліція, у структурі якої 12 червня 2017 року сворили спецпроект «Поліція проти насильства» («ПОЛІНА»).

У інтерв'ю Василь Богдан для Радіо Свобода розповів, що проект «ПОЛІНА» – це поліція проти насильства. До складу мобільних груп входять працівники превенції – це дільничні офіцери поліції, працівники ювенальної превенції, слідство карного розшуку та віддалено – екіпаж патрульної поліції. Учасники самих мобільних груп – працівники управлінь та відділів Національної поліції. Всі пройшли відповідну підготовку, зокрема, з протидії та реагування на факти вчинення насильства в сім'ї. Але поліцейські в складі перших пілотних груп пройшли додаткову підготовку та спеціалізоване навчання на базі Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. Це стало можливо завдяки підтримці міжнародних партнерів [4].

Створення саме таких мобільних груп, на нашу думку, допомагає краще запобігати та протидіяти домашньому насильству. Основним завданням цього підрозділу є швидке реагування та припинення домашнього насильства. Здебільшого працівники «ПОЛІНИ» використовують терміновий заборонний припис, який є досить ефективним. «ПОЛІНА» є одним з успішних прикладів роботи поліції у сфері запобігання домашньому насильству.

В Україні наразі працюють 54 мобільні підрозділи поліції з протидії домашньому насильству («ПОЛІНА»). Поліцейські відряджаються до мобільних груп із збереженням своєї попередньої посади. Тому для попередження випадків залучення до виконання службових завдань, не пов'язаних із запобіганням та протидією домашньому насильству, поліцейські входять до складу мобільних груп відділу поліції, територію якого раніше не обслуговували. Працівникам мобільних груп на базі відповідного відділу поліції надано окремий кабінет, який обладнаний усією необхідною технікою, надано канцелярію та планшети [5].

15 жовтня 2018 року за фінансової підтримки Координатора проєктів ОБСЄ в Україні та Фонду народонаселення ООН в Україні, за ініціативами МВС України та Національної поліції було розпочали ряд тренінгів з підготовки майбутніх працівників мобільних груп. Окрім вітчизняних фахівців до підготовки працівників мобільних груп були також залучені представники Канадської поліцейської місії в Україні, які ділились своїм досвідом боротьби із проявами домашнього насильства[6].

Як зазначило інформаційне агентство "Інтерфакс-Україна" в статті «ЄС та ООН допомагають Національній поліції України боротися з домашнім насильством і попереджати злочини», що для мобільних груп поліції проти домашнього насильства «ПОЛІНА» до складів Національної поліції України було доставлено дев'ять автомобілів та інше обладнання. Це все було закуплено в межах проєкту «Підтримка реформ» у галузі верховенства права в Україні у сферах діяльності поліції, прокуратури та належного врядування «Право-Поліція», що його реалізує Управління ООН з обслуговування проєктів «ЮНОПС» в Україні за підтримки ЄС[7].

Перший заступник начальника Департаменту патрульної поліції Олексій Білошицький під час форуму «Домашнє насильство: погляд 360°. Виклики. Можливості. Дії» відмітив, що спостерігається величезне збільшення кількості заяв і повідомлень про факти домашнього насильства. Зокрема, порівняно з 2019 роком, коли було 112 тисяч таких заяв і повідомлень, за 10 місяців 2020 року ми маємо 174 тисячі таких заяв[8].

Самі безпосередні учасники пілотного проєкту «ПОЛІНА» зазначають, що діяльність мобільних підрозділів є сучасним та безкомпромісним засобом у боротьбі з проявами домашнього насильства.

Отже, роль підрозділу «ПОЛІНА» у запобігання та протидії насильству є надзвичайно важливою, адже вони виявляють факти домашнього насилля, інформують постраждалих осіб про їхні права та заходи, якими ті можуть скористатись, ліквідують діяння кривдників та забезпечують контроль за виконанням

ними спеціальних заходів з протидії насильству. Взагальному зміни, які відбуваються у законодавстві та методи боротьби із проявами домашнього насильства, мають позитивно вплинути на викорінення цього явища.

Список використаної літератури:

1. Поліха Л., Ребрей Г.: Ціннісний зміст соціальної відеореклами проти булінгу в Україні: наук.-практ. конф./ Київ: 2018.
2. Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти. Навчально-методичний посібник/ Андрєєнкова В.Л., Байдик В.В., Войцях Т.В., Калашник О.А. та ін. – К.: ФОП Нічога С.О. – 2020. – 196 с.
3. Голіна В. В.; Насильство в сім'ї: правові та кримінологічні напрями і заходи запобігання його проявам в Україні/ між. наук.-практ. конф./ Київ 2019 р
4. Як працює «Поліна» – поліція проти домашнього насильства/стаття Радіо Свобода/ інтерв'ю Василя Богдана/ м. Київ 2017р. URL:http://school314.kiev.sch.in.ua/vihovna_robota/programa_shkilnijoficer_policii/yak_pracuuye_polina-policiya_proti_domashnjogo_nasillya/
5. Процик Л. С.: Сучасні тенденції запобігання домашньому насильству: психологічний аспект/ Матеріали V Міжнародної інтернет-конференції/ м. Київ/ 2021р./ 145-149 с.
6. Сукмановська Л. М., Репан М. І. Підготовка працівників мобільних груп «ПОЛІНА» як важлива складова вітчизняного досвіду узапобігання та протидії домашньому насильству/ /Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти: матеріали III Міжнар.наук.-практ.конф.(м.Дніпро,15.03.2019)/ДДУВС.Дніпро,2019.С. 248–250.
7. Інтерфакс-Україна/«ЄС та ООН допомагають Національній поліції України боротися з домашнім насильством і попереджати злочини»/ м. Київ 2020р. URL: <https://interfax.com.ua/news/press-release/686876.html>
8. Форум «Домашнє насильство: погляд 360° Виклики» URL: https://www.facebook.com/denisovaombudsman/videos/215677013486996/?__tn__=F

Цимбалюк В.І.,

кандидат юридичних наук,

професор кафедри спеціальних юридичних дисциплін

Навчально-наукового інституту права,

Національний університет водного господарства та природокористування,

Градиська Ю.В.,

асистент кафедри конституційного права та галузевих дисциплін

Навчально-наукового інституту права,

Національний університет водного господарства та природокористування,

ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-БУХГАЛТЕРСЬКИХ ЕКСПЕРТИЗ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ

Розвиток ринкових відносин в Україні супроводжується постійними змінами у системі економічного контролю за фінансово-господарською діяльністю суб'єктів господарювання. Різні економічні правопорушення відображаються у документах бухгалтерського обліку фінансової звітності приватних і державних підприємств та організацій. Для того, аби відбувалося ефективне розслідування такої протиправної діяльності суб'єкти розслідування використовують спеціальні знання таких фахівців, як аудитори, ревізори, судові експерти у сфері економіки, а також з тих питань, які виникають під час розслідування злочинів різних категорій. Саме судова експертиза є однією з найефективніших форм використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів у економічній сфері, і саме тому ці обставини визначили актуальність даної теми.

Метою написання даної роботи є висвітлення сучасного стану проведення судово-бухгалтерської експертизи в Україні, розкриття найважливіших питань, що існують у професійній діяльності експерта-бухгалтера, визначення шляхів їх вирішення.

Теоретичний аналіз проблеми проведення судово-бухгалтерських експертиз зробили такі науковці та практики, як: М.Ф. Базась, М.Т. Білуха, М.І. Камлик, М.Д. Корінько, Г.Г. Мумінова-Савіна, В.Д. Понікаров, В.М. Шарманська та ін.

Під терміном «судово-економічна експертиза» В. Д. Понікарова наводить визначення, згідно з яким це є процесуальна форма дослідження на основі спеціальних знань у різних сферах економіки, господарського аналізу, ревізії та контролю первинних облікових документів, бухгалтерських та податкових реєстрів, фінансової звітності суб'єктів господарювання різних форм власності з метою вирішення широкого кола питань, що виникають в ході розслідування економічних злочинів та судового розгляду господарських суперечок [1, с. 50].

На думку Н. І. Клименко, до судово-економічної експертизи відносять: судово-бухгалтерську експертизу, економіко-статистичну, планово-економічну, фінансово-кредитну, інженерно-економічну, експертизу цін і ціноутворення. Таким чином, бухгалтерська експертиза дає можливість встановити правильність оформлення бухгалтерських документів, розмір шкоди, заподіяної злочином, обґрунтованість списання товарно-матеріальних цінностей тощо [2, с. 16].

Таке дослідження дає змогу встановити розміру нестачі або надлишків товарно-матеріальних цінностей та грошових коштів, періоду й часу їх утворення, відповідності багатьох фінансових операцій підприємства чинному законодавству України. Все ж найбільш розповсюдженою серед економічних експертиз є саме судово-бухгалтерська експертиза. Як правило, вона призначається під час розслідування і судового розгляду цивільних та кримінальних справ, злочинів з привласненням майна, посадових (службових) злочинів, або ж якщо є необхідність аналізу даних про фінансово-господарські операції, що відображені у бухгалтерському обліку.

Судово-бухгалтерські експертизи регламентуються Законом України «Про судову експертизу», Законом України «Про наукову і науково-технічну експертизу». Саме поняття судово-бухгалтерської експертизи означає використання під час розслідування справи спеціальних знань у галузі бухгалтерського обліку з метою виявлення зловживань та злочинної діяльності посадових та/або матеріально-відповідальних осіб.

При розслідуванні економічних злочинів слідчим, прокурором, судом використовується допомога як спеціалістів, так і експертів, до того ж, вони можуть бути фахівцями в одній і тій самій галузі економічних знань, крім того, вітчизняне кримінальне законодавство не містить заборони залучати як експерта ту саму особу, що брала участь в провадженні як спеціаліст.

Економічні правопорушення є складними у розслідуванні, це зумовлено тим, що вони примушують слідчого заглиблюватися в механізм господарювання, у процеси економічної діяльності суб'єктів, що її здійснюють. Саме ефективне розслідування економічних правопорушень потребує використання спеціальних знань. У чинному Кримінально-процесуальному кодексі України визначено такі форми використання спеціальних знань, як призначення експертизи (ст. 242-244, 332 КПК); консультації та роз'яснення спеціаліста (ст. 71, 360 КПК) [3].

Закон України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 р. визначає поняття судової експертизи як дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [4]. Для кожного виду експертиз характерні свої предмети, об'єкти та методи експертного дослідження. Предметом судово-економічної експертизи є фінансово-господарські операції, які відображають стан та результати діяльності суб'єктів економічних відносин. Об'єктами є документи бухгалтерського, податкового обліку та звітності, що містять інформацію про фінансово-господарську діяльність, реєстри бухгалтерського обліку, форми бухгалтерської, податкової та фінансової звітності. Враховуючи специфічну особливість слідів економічних злочинів, необхідно проводити дослідження всіх наявних облікових документів, адже докази можна отримати лише з інформації, яка містяться у зазначених документах.

Прикладами економічних злочинів можуть слугувати злочини пов'язані із розкраданням матеріальних цінностей або грошових коштів, які вчиняються посадовими особами та супроводжуються приховуванням даних в документах бухгалтерського обліку або ж злочинні дії у розрахунково-касових операціях з грошовими коштами і виявлення ознак злочинних дій. Для успішного розкриття злочинів та вирішення спорів економічного характеру в умовах господарювання

виникає потреба у спільних правових та економічних знаннях слідчого, прокурора, а також різних спеціалістів економічної сфери.

Необхідність судово-бухгалтерської експертизи обумовлена тим, що слідчі часто зазнають труднощів у виявленні викривлення фактів економічної діяльності підприємства і порушень фінансової дисципліни, що викликали матеріальні збитки для підприємства.

Перспективу подальшого дослідження ми вбачаємо у детальному дослідженні проведення судово-бухгалтерських експертиз в Україні у різних сферах.

Список використаної літератури:

1. Понікаров В. Д. Судово-економічна експертиза / В. Д. Понікаров. – Х. : Еспада, 2008. – 272 с.
2. Клименко Н. І. Щодо сутності корупції та антикорупційних судових експертиз / Н. І. Клименко // Віче, 2012. – № 6. – С. 15–17. Режим доступу : <http://veche.kiev.ua/journal/3031/>.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України, Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88.
4. Закон України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.

Якимчук М.Ю.

*к.пед.н., доцент кафедри спеціальних юридичних дисциплін
Національний університет водного господарства та природокористування*

Бережна М.

*Здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 081-Право Навчально-наукового інституту права
Національний університет водного господарства та природокористування*

ОСОБЛИВОСТІ ЕФЕКТИВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ПРАЦІВНИКА ПОЛІЦІЇ

Актуальність дослідження полягає в тому, що сучасність потребує нових підходів до вдосконалення професійного спілкування працівників поліції. Значимо, що ефективність комунікації багато в чому залежить від рівня професійно-психологічної підготовки поліцейських, яким досить часто доводиться діяти в складних ситуаціях, з необхідністю приймати виважені рішення в умовах гострого дефіциту часу. На нашу думку, для працівників поліції спілкування є основним

інструментом під час виконання професійних обов'язків, основним засобом реалізації всіх сторін їхньої професійної діяльності: пошукової, комунікативної, превентивної, організаційної, соціальної. Усе вище зазначене доводить, що проблема професійного спілкування є однією з найактуальніших у професійній діяльності поліцейського.

Наукові розвідки щодо мовної етики, ефективної комунікації, проблем професійного спілкування фахівців, зокрема і поліцейських, досліджено у працях О. Беца, І. Ващенко, Л. Вовенарг, А. Гусейнов, Н. Довгань, А. Івін, В. Кукушин, Л. Коновалов, О. Корнєв, В. Малахов, О. Націєвський, О. Небрат, В. Панферов, Б. Паригін, Я. Подоляк, І. Риданов, В. Ряшко, М. Якимчук та інші.

Мета дослідження – проаналізувати основні аспекти ефективної комунікації працівника поліції.

Зауважимо, відповідно до ст. 11 Закону України «Про Національну поліцію», діяльність поліції здійснюється в тісній співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями на засадах партнерства і спрямована на задоволення їхніх потреб. Під час виконання службових обов'язків працівник поліції взаємодіє з різними верствами населення, тому виникає необхідність застосування ефективної комунікації, яка поєднує і психологічну, тактичну та технічну сторону спілкування працівника поліції [2].

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови визначено такі дефініції поняття «спілкування», як дія за значенням спілкуватися; взаємні стосунки; діловий, дружній зв'язок [1, с.1368]. Зазначимо, що у цьому ж словнику визначено поняття «спілкуватися» як підтримувати взаємні стосунки, діловий, дружній зв'язок із ким-небудь; передавати інформацію однією особою іншій тощо [1, с.1369].

У ст.258 КПК України вказано, що спілкуванням є передавання інформації в будь-якій формі від однієї особи до іншої безпосередньо або за допомогою засобів зв'язку будь-якого типу [3].

Аналіз наукових праць дає можливість констатувати, що спілкування – це процес передачі інформації від однієї людини до іншої, а також сприйняття і розуміння висловленого для співрозмовника. На думку Матієнко Т., психологічними причинами цього можуть бути: нереальні цілі; неадекватна оцінка партнера, його здібностей та інтересів, неправильні уявлення про власні можливості та нерозуміння характеру оцінки й ставлення партнера, вживання непридатних до цієї ситуації способів звертання до партнера [4, с.103]. Зазначимо, що для поліцейського основним завданням є підібрати ефективні засоби спілкування для встановлення контакту зі співрозмовником.

Студіювання наукових досліджень дало змогу виокремити такі засоби спілкування поліцейського:

- *мова*: добір обдуманих слів, виразів, які використовує працівник поліції у своїй професійній діяльності;
- *інтонація, емоційна виразність*: допомагає поліцейському надавати різне значення висловлюванню;
- *міміка, поза, погляд*: дозволяє працівнику поліції встановити невербальний зв'язок із співрозмовником, зокрема аналізувати відвертість спілкування;
- *жести*: сприяють увиразненню мови поліцейського;
- *відстань*: залежить від культурних, національних традицій, а також і ступеня довіри до співрозмовника.

Зазначимо, що поліцейський має обрати відповідні техніку та прийоми спілкування. Т.Матвієнко зазначає, що техніка спілкування представляє собою способи заздалегідь налаштувати особу на спілкування з людьми, його поведінка в процесі спілкування, а прийоми – бажані засоби спілкування, враховуючи вербальне та невербальне [4]. Перед спілкуванням з ймовірним правопорушником, працівнику поліції необхідно визначити мету, оцінити його як особистість, обрати найбільш прийнятні техніку та прийоми спілкування. Однак у процесі спілкування, необхідно

контролювати його хід і результати, вміти правильно завершити акт спілкування. На нашу думку, на початковому етапі спілкування його техніка поєднує такі елементи: відповідний вираз обличчя, позу, вибір перших слів і тону висловлювання, рухів і жестів, дій, що привертають увагу партнера, заздалегідь направлених на його налаштування, на певне сприйняття необхідної інформації.

Зауважимо, що мовлення є засобом емоційного впливу, який стимулює або гальмує дію певного члена групи. Тому в діяльності працівників поліції, комунікативна взаємодія виступає основним чинником ефективної комунікації, можливості деескалації конфлікту та досягнення бажаного результату. Під ефективною комунікацією працівника поліції ми будемо розуміти уміння поліцейського використовувати вербальні і невербальні засоби комунікації, які сприятимуть ефективному налагодженню контакту у процесі спілкування зі співрозмовником.

Зазначимо, що особливістю вербальної комунікації є діалог, що складається з промовляння та слухання. Для того щоб поліцейському налаштувати на спокійний і змістовний діалог, необхідно використовувати вербальні і невербальні прийоми комунікації, а також емпатію, уміння слухати, яке поєднує в собі й уміння почути співрозмовника, щоб він говорив відкрито і з задоволенням. На нашу думку, всі ці навички потрібно розвивати і удосконалювати впродовж усієї поліцейської діяльності. Спілкування вважається завершеним, коли повністю вичерпано зміст теми, причому його учасники однозначно оцінюють результати взаємодії.

Цікавим для нашого дослідження є той факт, що в Україні створено поліцію комунікації або поліцію діалогу, яка функціонує з осені 2017 року. Основна мета такого підрозділу – налагодження взаємодії та довіри населення, в тому числі роз'яснення чинного законодавства України.

Отже, процес побудови ефективної комунікації у працівників поліції є тривалим та постійно потребує вдосконалення. Започатковувати розвиток умінь і

навичок ефективної комунікації потрібно із закладів освіти, де навчаються майбутні працівники поліції і на постійній основі підвищувати їх рівень. Від правильно обраної працівником поліції стратегії спілкування залежить кінцевий результат комунікації.

Список використаної літератури:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2003. 1440 с.
2. Закон України «Про Національну поліцію» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
3. Кримінально-процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
4. Матієнко Т. Тактичні особливості спілкування поліцейського з правопорушниками. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. URL: <http://jurnaluljuridic.in.ua/archive/2020/3/16.pdf>

Секція 2. Сучасна система правоохоронних органів України: проблеми та перспективи

Гвоздецький В. Д.
доктор юридичних наук, професор, академік Української академії наук з державного управління, професор кафедри правових природоохоронних дисциплін Навчально-наукового інституту права Національного університету водного господарства та природокористування м. Рівне

Ляш А. О.
кандидат юридичних наук, професор, професор кафедри відновного правосуддя та приватної детективної діяльності Навчально-наукового інституту права Національного університету водного господарства та природокористування м. Рівне

НАЦІОНАЛЬНЕ АНТИКОРУПЦІЙНЕ БЮРО УКРАЇНИ ЯК СПЕЦІАЛЬНО УПОВНОВАЖЕНИЙ СУБ'ЄКТ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ КОРУПЦІЙНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Відносини, що виникають у сфері запобігання корупції, регулюються Конституцією України, міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, Законом України «Про

запобігання корупції» та іншими законами, а також прийнятими на їх виконання іншими нормативно-правовими актами (ст. 2 Закону України «Про запобігання корупції») [1].

Закон України «Про запобігання корупції» (ст. 1) визначає правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень, а також спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції – органів прокуратури, Національної поліції, Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції [1].

Розглянемо окремі питання, що стосуються законодавчого регулювання діяльності Національного антикорупційного бюро України. Зокрема, стаття 1 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 року № 1698-VII визначає статус Національного антикорупційного бюро України. Національне антикорупційне бюро України (далі – Національне бюро) є державним правоохоронним органом, на який покладається попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових. Завданням Національного бюро є протидія кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці, а також вжиття інших передбачених законом заходів щодо протидії корупції [2].

Аналіз норм Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» (далі – цей Закон) свідчить про нагальну потребу внесення змін і доповнень до цього Закону з метою забезпечення інституційної та операційної незалежності вказаного державного органу, належного виконання покладених на нього завдань та

обов'язків, а також здійснення парламентського контролю за ефективністю його діяльності.

Зміст цього Закону та ряд Рішень Конституційного Суду свідчать про те, що статус Національного бюро як державного правоохоронного органу не в повній мірі відповідає порядку формування та організації його діяльності, взаємодії з іншими органами державної влади та місцевого самоврядування, а також покладеним на нього завданням щодо запобігання та протидії корупції. На нашу думку, потрібно внести зміни до ст. 1 цього Закону та визначити статус Національного бюро, як «центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом».

Цим Законом було визначено, що Національне бюро утворюється Президентом України відповідно до цього та інших законів України (ч. 2 ст. 1) [2], а згідно з Рішенням Конституційного Суду від 16.09.2020 № 11-р/2020 це положення визнано таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним) і втратило чинність [3]. Таким чином, більше року питання утворення Національного бюро законодавчо не врегульовано.

Відповідно до положень ст. 116 Конституції України (пункти 7, 9¹), Кабінет Міністрів України: 7) здійснює заходи щодо забезпечення обороноздатності і національної безпеки України, громадського порядку, *боротьби зі злочинністю*; 9¹) *утворює, реорганізовує та ліквідовує* відповідно до закону міністерства та *інші центральні органи виконавчої влади (виділено авт.)*, діючи в межах коштів, передбачених на утримання органів виконавчої влади [4].

Аналіз зазначених положень ст. 116 Конституції України свідчить про те, що утворення Національного бюро має належати до повноважень Кабінету Міністрів України. Тому, на нашу думку, ч. 2 ст. 1 цього Закону потрібно викласти в такій редакції: «2. Національне бюро утворюється Кабінетом Міністрів України відповідно до цього та інших законів України».

Окремої уваги заслуговує положення цього Закону стосовно організації та проведення конкурсного відбору кандидатів на посаду Директора Національного бюро, який здійснює Конкурсна комісія, до складу якої входять: 1) три особи, яких визначає Президент України; 2) три особи, яких визначає Кабінет Міністрів України; 3) три особи, яких визначає Верховна Рада України (пункти 1–3 ч. 2 і 3 ст. 7). Рішенням Конституційного Суду від 16.09.2020 № 11-р/2020 право Президента України визначити до складу Конкурсної комісії три особи, передбачене пунктом 1 ч. 3 ст. 7 цього Закону, визнано таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним) і також втратило чинність.

Це Рішення Конституційного Суду, на наш погляд, недостатньо обґрунтоване. Тому, ми цілком поділяємо зважену й компетентну позицію судді Конституційного Суду В. П. Колісника, що викладена в його Окремій думці, і звертаємо увагу на такі аргументи автора:

- по-перше, роль Президента України у формуванні комісії з проведення конкурсу на зайняття посади за такої процедури, передбаченої Законом, не була ні визначальною, ні провідною, ні домінуючою, адже він міг призначити лише третину складу такої комісії;

- по-друге, призначення до складу Конкурсної комісії трьох осіб з дев'яти може розглядатися з певними застереженнями і як використання Президентом України повноваження, передбаченого пунктом 28 ч. 1 ст. 106 Конституції України, згідно з яким Президент України «створює у межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України, для здійснення своїх повноважень консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи і служби»;

- по-третє, Конкурсна комісія не має права ухвалювати остаточне та обов'язкове рішення, а лише здійснювала відбір кандидатів, а відібрані нею два або три кандидати подавалися на розгляд Президенту України, тобто Конкурсна комісія фактично проводила співбесіду з претендентами та дорадче обговорення кандидатур,

за результатами якого могла лише рекомендувати главі держави обрати одну особу з двох або трьох кандидатів (детальніше див.: пункт 4 ч. 6 ст. 7 цього Закону – *прим. авт.*);

– по-четверте, Суд не врахував повного мірою ті приписи Конституції України, згідно з якими Президент України займає особливе місце в системі органів державної влади та не належить до жодної з її гілок (законодавчої, виконавчої, судової);

– по-п’яте, у 1996 році законодавець передбачив у розділі XV «Перехідні положення» Конституції України можливість утворення нової системи органів досудового слідства, що можуть не входити ні до системи органів виконавчої влади, ні до системи органів прокуратури. Такий висновок впливає також і з порівняльного аналізу приписів, що містяться у пунктах 12, 14 ч. 1 ст. 92 Конституції України, адже у пункті 12 ідеться про органи виконавчої влади, а у пункті 14 – про органи досудового слідства, й саме тому є достатні підстави вважати, що законодавець свідомо розмежував ці дві складні категорії та відповідні системи державних органів ... (насамперед, з огляду на позитивний досвід провідних демократичних держав з урегулювання системи досудового слідства та організації її ефективного функціонування). Отже, органи досудового слідства можуть функціонувати і в системі органів виконавчої влади (наприклад, слідчі органи у складі Національної поліції), і поза межами цієї системи як незалежні державні органи ...;

– по-шосте, Суд має керуватися з-поміж іншого принципом обґрунтованості, однак мотивувальна частина Рішення не містить належного обґрунтування невідповідності Конституції України положень пункту 1 ч. 3 статті 7, ...[5, пункти 4–8].

Отже, ми вважаємо, що позбавляти Президента України права визначити до складу Конкурсної комісії три особи немає підстав. Тому, пропонуємо змінити редакцію абзацу 1 ч. 9 ст. 7 цього Закону і викласти його в такій редакції: «9.

Відібрані Конкурсною комісією два або три кандидати подаються на розгляд Прем'єр-міністру України».

Окрім цього, цим Законом було визначено, що керівництво діяльністю Національного бюро здійснює його Директор, який призначається на посаду та звільняється з посади Президентом України в порядку, визначеному цим Законом (ч. 1 ст. 6) [2]. Згідно з Рішенням Конституційного Суду від 16.09.2020 № 11-р/2020, положення щодо надання Президенту України повноважень призначати на посаду та звільняти з посади Директора Національного антикорупційного бюро України також визнано таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним) і втратило чинність [3]. Отже, більше року питання призначення на посаду та звільнення з посади Директора Національного антикорупційного бюро України законодавчо також не врегульовано.

У зв'язку з викладеним, слід також звернути увагу на редакцію нового абзацу ч. 4 ст. 6 цього Закону, що «директора Національного бюро не може бути звільнено, а Указ Президента України про його призначення не може бути скасовано, крім підстав, зазначених у цій частині» [2]. На наш погляд, якщо згідно з Рішенням Конституційного Суду від 16.09.2020 № 11-р/2020 право Президента України призначати на посаду та звільняти з посади Директора Національного антикорупційного бюро України, втратило чинність, то новий абзац ч. 4 ст. 6 має бути виключений з цього Закону [2].

Аналіз повноважень Верховної Ради України (пункти 12, 12¹, 16–21, 25 та ін. ст. 85 Конституції України) [4] стосовно призначення на посади окремих категорій вищих посадових осіб уповноважених на виконання функцій держави, дає підстави для припущення, що право призначення на посаду Директора Національного антикорупційного бюро України має належати Верховній Раді України за поданням Прем'єр-міністра України. Тому, на нашу думку, потрібно внести зміни до Основного Закону, доповнивши перелік, визначений п. 12 ст. 85 Конституції України, а саме

після слів: «Голови Фонду державного майна України» доповнити словами «Директора Національного антикорупційного бюро України», а далі за текстом.

Відповідно до ст. 26 цього Закону, контроль за діяльністю Національного бюро та його підрозділів здійснюється комітетом Верховної Ради України, до предмету відання якого відноситься боротьба з корупцією і організованою злочинністю, в порядку, визначеному Конституцією України, Законом України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави», цим та іншими законами України. Директор Національного бюро, відповідно до пункту 2 ч. 2 ст. 26 цього Закону, щороку не пізніше 10 лютого та 10 серпня подає Президенту України, Верховній Раді України та Кабінету Міністрів України письмовий звіт про діяльність Національного бюро протягом попередніх шести місяців, який повинен містити інформацію, передбачену ч. 3 ст. 26 цього Закону.

Комітет Верховної Ради України, до предмету відання якого належать питання боротьби з корупцією, не рідше одного разу на рік проводить відкриті для громадськості слухання на тему діяльності Національного бюро, виконання покладених на Національне бюро завдань, додержання ним законодавства, прав і свобод осіб (ч. 5 ст. 26 цього Закону).

Щороку проводиться незалежна оцінка (аудит) ефективності діяльності Національного бюро, його операційної та інституційної незалежності, у тому числі шляхом вибіркового аудиту кримінальних проваджень, досудове розслідування у яких здійснювалося Національним бюро та було завершено (ч. 6 ст. 26 цього Закону). Зазначену оцінку (аудит) проводить комісія зовнішнього контролю у складі трьох членів. Президент України, Верховна Рада України та Кабінет Міністрів України щороку визначають по одному члену комісії з числа осіб, які мають значний досвід роботи в органах досудового розслідування, прокуратури, судах за кордоном чи міжнародних організаціях, володіють необхідними знаннями та навичками для

проведення такої оцінки (аудиту), а також мають бездоганну ділову репутацію. Положення другого речення абз. 2 ч. 6 ст. 26 цього Закону щодо визначення Президентом України одного члена комісії зовнішнього контролю визнано таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), згідно з Рішенням Конституційного Суду від 16.09.2020 № 11-р/2020 і втратило чинність.

На жаль, незважаючи на рішення Конституційного Суду України, в абз. 2 ч. 6 ст. 26 цього Закону зміни щодо складу комісії зовнішнього контролю не внесено, що унеможлиблює її роботу з проведення незалежної оцінки (аудиту) ефективності діяльності Національного бюро, тобто робота цієї комісії більше року фактично заблокована.

Рішення комісії зовнішнього контролю з проведення незалежної оцінки (аудиту) ефективності діяльності Національного бюро має негативні правові наслідки, адже, згідно з пунктом 11 ч. 4 ст. 6 цього Закону, за наявності висновку комісії з проведення незалежної оцінки (аудиту) діяльності Національного бюро, передбаченої ст. 26 цього Закону, про неефективність діяльності Національного бюро та неналежне виконання обов'язків його Директором, він звільняється з посади.

З урахуванням викладеного, у разі внесення запропонованих змін до Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України», можливо забезпечити належне виконання завдань і обов'язків зазначеним правоохоронним органом.

Список використаної літератури:

1. Про запобігання корупції. Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. Дата оновлення: 05.08.2021. URL: zakon2.rada.gov.ua/ (дата звернення 10.10.2021).
2. Про Національне антикорупційне бюро України. Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII. Дата оновлення: 05.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text> (дата звернення 10.10.2021).
3. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення 10.10.2021).
4. Рішення Конституційного Суду України від 16.09.2020 № 11-р/2020 у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-20#Text>

5. Окрема думка судді Конституційного Суду України Колісника В.П. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/nb11d710-20#n2>

Гришко В.І.,

кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри відновного правосуддя та приватної детективної діяльності Навчально-наукового інституту права Національний університет водного господарства та природокористування.

Єфімчук М.В.,

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 081-Право, Навчально-наукового інституту права, Національний університет водного господарства та природокористування.

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИВАТНОЇ ДЕТЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Індустрія приватних розслідувань в світі пройшла довгий шлях від свого раннього становлення в середині 19 століття до того стану, в якому вона перебуває на сьогоднішній час. Наразі використання детективних послуг в юридичній сфері є звичною справою і такі послуги часто є спеціалізованим інструментом в багажі адвоката при здійсненні своїх функцій.

Приватні детективи та їхні об'єднання мають досить широкі функції в різних країнах світу, а в деяких навіть такі ж, як у правоохоронних органів. Зазвичай, суб'єкти детективної діяльності мали відношення до оперативної діяльності (колишні працівники поліції, органів держбезпеки, розвідувальних служб та інших).

Послуги приватного детектива не покликані замінити функції, які здійснюють правоохоронні органи. Навпаки, закордонний досвід показав, що дуже часто вищеназвані суб'єкти доповнюють роботу один одного, що спрямована на задоволення потреб людини. Будь то пошук та ідентифікація свідків, проведення попередніх перевірок фінансових операцій чи перевірка передбачуваних збитків у справах про позови, приватні детективи пропонують набір унікальних навичок, які

при ефективному використанні можуть зіграти важливу роль в успішному вирішенні справи.

В Кембриджському словнику англійської мови приватний детектив визначається як людина, чия робота полягає у відкритті інформації про людей. Приватний детектив не є державним службовцем або поліцейським.

Відповідно до Законопроекту «Про приватну детективну (розшукову) діяльність», «приватна детективна діяльність – це незалежна професійна діяльність приватного детектива або діяльність детективного агентства щодо надання замовникам приватних детективних послуг з метою забезпечення захисту їх прав та законних інтересів на платній договірній основі в порядку, визначеному Законом» [1].

Всі минулі законопроекти трактували приватну детективну діяльність як підприємницьку, дозволену структурними підрозділами Міністерства внутрішніх справ України, а не як окрему специфічну професію.

Сучасний приватний детектив повинен мати професійну освіту та пройти відповідне навчання, а також не зайвим є досвід роботи з інформаційними системами. Ми виділили три основні причини чому в зарубіжних країнах правоохоронні органи звертаються до послуг приватних детективів.

По-перше, приватні детективи роблять те, що адвокати вирішили не робити. Іноді, коли потрібно допитати потенційного свідка, краще, щоб попереднє опитування проводилось приватним детективом. Така тактика допомагає встановити пряму вигоду від показань свідків, особливо, якщо такі показання можуть зашкодити справі. Після цього адвокат вирішує чи долучати таку інформацію до справи. Детективи також використовуються як проміжна ланка між юридичною фірмою та іншими джерелами, такими як конфіденційні інформатори або незалежні інформаційні посередники, доки не буде прийнято рішення щодо вигоди від наданої інформації.

По-друге, приватні детективи роблять те, чого не можуть зробити адвокати. Більшість країн, в яких легалізована приватна детективна діяльність, вимагають певного професійного ліцензування такого роду заняття. Така ліцензія не тільки перевіряє самого детектива, а й надає йому доступ до певних баз даних, наприклад записи про водійські права або записи про транспортні засоби. Спостереження, яке є одним із найпоширеніших методів роботи приватного детектива, часто є дуже корисним при розслідуванні справ починаючи від побутових питань і закінчуючи захистом від фізичних ушкоджень. Таким методом рідко користуються працівники правоохоронних органів.

Оскільки ми живемо у суспільстві, яке рухається під впливом інформаційних ресурсів, пряма доказова інформація, законно отримана під час спостереження, може суттєво сприяти розкриттю справи. Детективи використовують невиразні транспортні засоби, мають приховані можливості відеозйомки і мають досвід непомітної роботи. Тому такі вміння можуть відіграти вкрай важливу роль при розслідуванні.

По-третє, детективи надають незалежну, об'єктивну звітність, яка може бути використана в судових процесах. Функції приватного слідчого і правоохоронних органів часто мають подібний характер. Обидва вони мають можливість проводити основні дослідження, опитувати свідків та збирати доказову базу. Правоохоронні органи часто базують свої дослідження на предметах, які безпосередньо підтримують судовий процес, з акцентом на пряму відповідність справі. Досвідчені детективи часто пропонують унікальний перспективний погляд і звикли мислити нестандартно у своєму підході до надання допомоги у справі.

Незалежний характер приватного детектива в поєднанні з безпосереднім досвідом на місцях часто дає адвокату погляд сторонніх осіб на елементи справи та надає шляхи вирішення справи, які спочатку можуть не враховуватися.

Незважаючи на те, що приватні детективи не завжди призначаються як експерти, проте вони надають докази, незалежні показання свідків, які не мають

жодних упереджень. За законодавством різних країн більшість детективів дотримуються вищих стандартів не лише у передачі інформації, але й у захисті конфіденційності судових справ. Коли укладається договір із приватним детективом, то інформація, отримана безпосередньо стосовно справи (наприклад, свідчення свідків, докази на відеозаписі та довідкові відомості), як правило, потрапляє під цей захист від виявлення стороною, що виступає. Це дозволяє адвокату мати достатньо свободи для прийняття рішення про те, яку інформацію вводити.

У наш час приватні слідчі широко використовують Інтернет-дослідження та бази даних, інтегроване програмне забезпечення для управління справами та професійні ресурси, культивовані завдяки багаторічному досвіду в галузі юриспруденції.

Сьогоднішній приватний детектив – це професіонал у юриспруденції, який може відтворити інформацію, що базується на надійних, добре спланованих свідченнях, а також якісно та неупереджено виконувати функції, покладені на нього договором з клієнтом.

Приватна детективна діяльність визнана на державному рівні та врегульована законодавством в багатьох країнах світу. Це, зокрема, США, Німеччина, Франція, Великобританія, Канада, Португалія, Іспанія, Італія та інші. Вона ефективно використовується для можливості фізичних та юридичних осіб захистити свої законні права та інтереси.

В Україні ситуація щодо приватної детективної діяльності набагато складніша, ніж в Європі. Незважаючи на значну кількість приватних детективів та їх об'єднань, їхня діяльність досі не унормована на державному рівні. Починаючи з 2000 року, було подано на розгляд Верховної Ради України цілий ряд законопроектів про приватну детективну діяльність, проте жоден з тих чи інших причин не отримав законодавчої підтримки та не був прийнятий.

Зважаючи на низьку довіру населення до правоохоронних органів, запровадження інституту приватної детективної діяльності було б ефективним заходом задля безпеки українських громадян, їхнього життя та інтересів. В різних країнах світу детективи показали себе як професіонали своєї справи, тому унормовування приватної детективної діяльності в Україні повинне відбуватися на основі зарубіжного досвіду.

Якщо аналізувати процес розгляду законопроекту «Про приватну детективну діяльність» від 28 грудня 2015 року [2], який розглядався ВРУ у 2017 році, то можна дійти висновку, що органи державної влади відверто гальмують його прийняття, спираючись на процесуальні механізми. Можливо причиною цього є певні політичні або корисливі мотиви.

Безумовно, мотиви високопосадовців можна зрозуміти. Їх життя, здоров'я, честь і гідність охороняються на належному рівні. Значна частина дій правоохоронних органів спрямована на захист безцінних персон “слуг народу”. На крайній випадок такі діячі мають достатні кошти для користування послугами приватних охоронних структур, та й самі цілком законно озброєні до зубів. А в цей же час рядові громадяни України лишаються беззахисними перед всезростаючим валом злочинності, змушені в ролі жертви спостерігати за криміналізацією суспільства [3, с. 72].

Забезпечення безпеки громадян України і країни в цілому є першочерговим завданням держави. Однак діюче законодавство України у даній сфері відстає від реалій життя. Наявність закону, який спеціально регулює правовідносини у сфері детективної діяльності, буде сприяти забезпеченню єдиної державної політики у детективній діяльності, що дозволить здійснювати дієвий державний контроль за правомірним використанням вогнепальної зброї і спеціальних засобів співробітниками детективних організацій, створювати умови для розвитку цивілізованого ринку послуг, які будуть надаватися суб'єктами зазначеної діяльності,

перешкоджати входженню в ринок непідготовлених і недобросовісних суб'єктів, захисту прав і законних інтересів громадян. В той же час, слід усвідомлювати, що детективні структури не повинні замінювати чи перебирати на себе функції державних правоохоронних органів. Саме тісна співпраця цих суб'єктів, в межах окреслених діючими законодавчими актами повноважень, сприятиме розвитку цілісної системи захисту інтересів фізичних та юридичних осіб в державі [4, с.279].

На нашу думку, гальмування ухвалення закону «Про приватну детективну діяльність» пов'язана саме з неготовністю державних правоохоронних органів попрощатися з монополією на право розкриття правопорушень, а також неможливістю матеріального забезпечення цієї діяльності з боку держави на теперішньому етапі її розвитку. Проте такий нормативний акт потрібен українському суспільству, бо, незважаючи на відсутність цього закону, попит на детективні послуги був, є і буде, що, спричинене недостатньою ефективністю роботи поліції або недовірою до неї.

Безперечно, законопроект, винесений на розгляд ВРУ, є важливим кроком на шляху розширення захисту законних прав та інтересів фізичних та юридичних осіб, але він вимагає подальшого перегляду та внесення поправок (особливо в частині розширення прав суб'єктів приватної детективної діяльності), яка принесе користь усім: представникам ринку послуг детективів та їх клієнтам - фізичним та юридичним особам.

Список використаної літератури:

1. Про приватну детективну (розшукову діяльність): Проект Закону України від 4 лютого 2020 року №3010. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=3010&skl=10 (дата звернення: 26.12.2020).
2. Про приватну детективну (розшукову діяльність): Проект Закону України від 28 грудня 2015 року №3726. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH2VI00P.html (дата звернення: 26.12.2020).
3. Литвиненко В.І. Проблеми приватної детективної діяльності на сучасному етапі вітчизняного державотворення. Наукові записки. Серія: Право. 2018. Випуск 4. С. 70-73.
4. Чередниченко О.Ю., Чередниченко А.О. Проблемні питання приватної детективної (розшукової) діяльності в Україні, історія розвитку, світовий досвід, ринок приватної детективної (розшукової) діяльності. Вісник економіки, транспорту і промисловості. 2014. № 45. С. 272-280.

Догадін В.М.,
студент групи ПТБДм-51
Національного університету водного господарства
та природокористування України,
Науковий керівник:
Корнева Т. В. к.ю.н., доцент кафедри
конституційного права та галузевих дисциплін

БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: СТАН ТА ПРОБЛЕМИ НОВОГО ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ

Економічними злочинами в Україні до сьогодні займалися: податкова міліція, яка входить в структуру Державної фіскальної служби (ДФС), відділ боротьби з економічною злочинністю Служби безпеки України (СБУ) та відповідний відділ Національної поліції. Проте ефективність діяльності усіх цих правоохоронних органів у розслідуванні економічних злочинів, як зауважують сучасні критики, була дуже сумнівна. Крім того представники бізнесу неодноразово скаржилися на свавілля з боку цих структур і незаконне втручання в господарську діяльність, що призводило до матеріальних і моральних збитків.

Закон «Про Бюро економічної безпеки України» було розроблено з метою ліквідації податкової міліції, оптимізації структури та чисельності органів, які ведуть боротьбу зі злочинами у сфері економіки, усунення дублювання їх функцій та створення Бюро економічних безпеки України з метою запобігання, попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття кримінальних правопорушень, віднесених законом до їх підслідності [1]. Бюро економічної безпеки України - це центральний орган виконавчої влади, на який покладаються завдання щодо протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави [2].

За повідомленням на сайті Офісу Президента України Закон «Про Бюро економічної безпеки України» створює інституційні умови для захисту економічних процесів від тиску силових органів, що підтримується міжнародними партнерами України. Основною функцією Бюро економічної безпеки (БЕБ) буде аналітична

робота, а не силові повноваження. Бюро аналізуватиме бенефіціарів фінансових операцій і визначатиме, чи є порушення

закону в обігу коштів тих чи інших бізнес- чи державних структур [3].

Заява директора БЕБ Мельника В. про те, що саме аналітик буде спрямовувати детектива та аналізувати існуючі “схеми”, що спочатку БЕБ виявлятиме такі схеми, далі- боротиметься з тими, хто дозволяє таким схемам існувати, а вже потім - БЕБ буде перевіряти причетність бізнесу до таких схем, суперечить діючому законодавству.

Отже аналітик не може спрямовувати детектива. Детектив – це слідчий, який згідно кримінального процесуального кодексу (КПК) є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку особами, що не мають на те законних повноважень, забороняється [4]. Насправді законні повноваження на таке втручання надані не аналітику БЕБ, а прокурору, який також є самостійним. А тому не аналітик, а прокурор буде спрямовувати детектива БЕБ та розглядати існуючі схеми.

Згідно статті 27 Закону «Про Бюро економічної безпеки України» використання найменування Бюро економічної безпеки України або похідних від нього, у тому числі викладених іноземною мовою, ознак належності до Бюро економічної безпеки України здійснюється виключно Бюро економічної безпеки України. Використання органами державної влади, органами місцевого самоврядування, юридичними особами, фізичними особами - підприємцями та громадськими об'єднаннями, а також фізичними особами ознак належності, найменування Бюро економічної безпеки України або похідних від нього, у тому числі викладених іноземною мовою, на одязі, транспортних засобах, будівлях, бланках документів, у найменуванні з порушенням вимог частини другої цієї статті забороняється і тягне за собою відповідальність, встановлену законом [2].

Однак, в Україні зареєстровані юридичні особи як із повним, так і з частковим збігом назви, зокрема це Товариство з обмеженою відповідальністю «Бюро

економічної безпеки», зареєстроване ще 28 грудня 2017 р. та ТОВ «Бюро економічної та технічної безпеки», зареєстроване 11 липня 2006 р. Отже маємо юридичну колізію, підприємства були засновані відповідно до законодавства України до створення законопроекту «Про Бюро економічної безпеки України», а введення в дію закону забороняє такі назви.

Директором Бюро економічної безпеки України може бути громадянин України, не молодший 35 років, який має вищу юридичну та/або економічну освіту за ступенем не нижче спеціаліста (магістра), стаж роботи за спеціальністю не менше 10 років, досвід роботи на керівних посадах в органах державної влади, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форми власності не менше п'яти років, вільно володіє державною мовою і здатний за своїми діловими та моральними якостями, освітнім і професійним рівнем, станом здоров'я виконувати відповідні службові обов'язки [2].

На посаду директора Бюро економічної безпеки Кабінет Міністрів призначив Вадима Мельника, який очолював Державну фіскальну службу з кінця 2020 року [5]. Йому 49 років. До цього працював на різних посадах у податковій поліції. За інформацією видання «Слово і Діло» Вадим Мельник перебував на службі в Податковій міліції 14 років, в тому числі і на керівних посадах, має науковий ступінь кандидата юридичних наук – отже може займати цю посаду [6]. За підсумками тестування на знання законодавства і на вербально-логічне мислення він набрав максимальні 8 балів.

Згідно статті 24 Закону «Про Бюро економічної безпеки України» кандидати на посади в Бюро економічної безпеки України, що передбачають спеціальні звання, за їхньою згодою, проходять психофізіологічне опитування із застосуванням поліграфа [2]. Фактично поліграф це комплексний багатоканальний апарат реєстрації змін психофізіологічних реакцій людини. Лише реєстрація. Вирішальне значення мають кваліфікація, досвід та інтуїція фахівця-поліграфолога.

Тестування на поліграфі не є суто науковою та стандартизованою процедурою. На відміну від наукових, суто стандартизованих тестів, перелік питань для тестування на поліграфі не є фіксованим, а отже, для успішного тестування поліграфолог щоразу повинен підбирати й формулювати питання таким чином, щоб викликати потрібну реакцію в конкретної особи, а потім зуміти правильно інтерпретувати все різноманіття фізіологічних проявів, що суттєво різняться в людей. У цьому разі неминучими є помилки, викликані так званим «людським фактором». Використання поліграфу та результатів заходів із його використанням повинне бути вкрай чітко описаним, обмеженим, а також зберігатись та/або опубліковуватись технічний звіт процесу використання поліграфу задля можливості перевірки кваліфікованими спеціалістами та науковцями.

Реалізація пріоритетних напрямів кадрової політики та сучасні підходи до формування нового правоохоронного органу БЕБ, дасть змогу актуалізувати накопичений світовий досвід, сприятиме підбору активного складу управлінців, що володіють високими діловими професійними якостями.

Список використаної літератури:

1. Новини - Прийнято за основу проєкт Закону «Про Бюро економічної безпеки» - Офіційний портал Верховної Ради України URL:<https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/197067.html> (дата звернення: 15.10.2021).
2. Про Бюро економічної безпеки України : Закон України від 28.01.2021р. № 1150-IX. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20 (дата звернення: 16.10.2021).
3. Президент підписав закон щодо створення Бюро економічної безпеки URL: <https://www.president.gov.ua/news/prezident-pidpisav-zakon-shodo-stvorenniya-byuro-ekonomichnoy-67265> (дата звернення: 15.10.2021);
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 16.10.2021);
5. Про призначення Мельника В. І. Директором Бюро економічної безпеки України <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-priznachennya-melnika-v-i-direkto-a977r> (дата звернення: 15.10.2021);
6. Вадим Мельник: досьє, обіцянки, рейтинг» Слово і Діло URL: <https://www.slovoidilo.ua/persony/melnyk-vadym-ivanovych> (дата звернення: 16.10.2021).

Пасічник В.Б.,
старший викладач кафедри конституційного права та галузевих дисциплін Національного університету водного господарства та природокористування, м. Рівне

Багатко А.С.,
Здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності «Право», Національного університету водного господарства та природокористування, м. Рівне

ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ УКРАЇНИ: ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ

Дискусія навколо різних питань реформування правоохоронних органів та усієї кримінальної юстиції розпочалася з розбудовою незалежної України. Адже доктринальна спадщина «радянської доби», теорія і практика кримінально-процесуальної науки вже на той час не відповідали новим соціально-політичним явищам і загальній ситуації в країні.

Необхідність проведення реформування правоохоронних органів і загалом кримінальної юстиції з особливою гостротою постала відразу після прийняття Конституції України 28 червня 1996 року. Основний закон встановлював і проголошував демократичні принципи здійснення влади і повноважень, проголошував людину найвищою соціальною цінністю, декларував верховенство права та інше.

Впродовж останніх років в Україні дуже гостро постає питання подолання корупції, яка роз'їдає державні інституції, шкодить розвитку економіки та соціальної сфери. Варто зазначити, що проблема корупції а також якісної і ефективної боротьби із нею продовжує залишатися однією з найголовніших та найбільш дискусійних у наші дні.

На наш погляд, налаштування по-справжньому правової і демократичної системи кримінальної юстиції доречно пов'язати із прийняттям у 2012 році Кримінального процесуального кодексу України. Разом із тим, попередньо, 02.11.2011 року відповідно до висновку Ради Європи, зазначений документ став

одним із проектів кримінального процесуального законодавства, який відповідає європейським стандартам, зокрема, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод а також практиці Європейського Суду з прав людини. [2]

Не зважаючи на достатньо позитивний висновок такої авторитетної організації як Рада Європи, наші законодавці не дуже швидко здійснювали впровадження розробленого законопроекту. Проте, політичні, і як наслідок, інституційні зміни в державі, що відбулись внаслідок Революції Гідності в Україні в 2014 році зініціювали його безповоротне допрацювання і ухвалення.

Загалом, на наш погляд, саме Революція гідності і стала сильним поштовхом для створення в майбутньому дієвої антикорупційної інфраструктури та забезпечення сильної і ефективної державної антикорупційної політики в Україні.

Також, слід зазначити, що коаліційною угодою від 21 листопада 2014 року між парламентськими партіями Верховної Ради України восьмого скликання також передбачалось створення Державного бюро розслідувань. [1 с 432]

Новоухвалений Кримінальний процесуальний кодекс України передбачив, що здійснення досудового розслідування кримінальних проваджень, поряд зі слідчими органами внутрішніх справ, органів Служби безпеки України, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, є слідчі органи Державного бюро розслідувань. На сьогодні ця норма доповнена, і виглядає дещо іншим чином. Відтак, відповідно до статті 216 КПК України визначається чітка підслідність слідчих органів Державного бюро розслідувань. Відповідно, останні здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень лише щодо посадових осіб зазначених у цій статті (вважається що це державні, політичні, службові посади найвищих рівнів). В цій нормі також встановлено вичерпний перелік таких посадових осіб. [7]

При розгляді даного питання важливо також звернути увагу на Стратегічну програму діяльності Державного бюро розслідувань на 2017-2022 роки.

Метою Стратегічної програми є побудова Державного бюро розслідувань як незалежного та ефективного правоохоронного органу, який:

- сприяє дотриманню справедливості у суспільстві шляхом всебічного, неупередженого розслідування злочинів, віднесених до його підслідності;
- має високопрофесійну та мотивовану команду;
- у роботі використовує новітні технології та сучасні світові практики;
- ефективно співпрацює з іншими державними органами України та міжнародними партнерами, громадянським суспільством, є прозорим та підзвітним у своїй діяльності;
- завдяки зазначеним якостям та компетенції досягає високих результатів, відповідно до визначених критеріїв ефективності. [8]

З метою забезпечення дієвої правової основи діяльності у 2015 році був прийнятий Закон України «Про державне бюро розслідувань». Саме у ньому визначалось, що Державне бюро розслідувань – державний правоохоронний орган, на який покладається попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів, віднесених до його компетенції. [4]

Відповідно до статті 5 зазначеного закону на Державне бюро розслідувань покладаються наступні завдання із запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування:

1) злочинів, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище відповідно до частини першої статті 9 Закону України "Про державну службу", особами, посади яких віднесено до першої - третьої категорій посад державної служби, суддями та працівниками правоохоронних органів, крім випадків, коли ці злочини віднесено до підслідності детективів Національного антикорупційного бюро України;

2) злочинів, вчинених службовими особами Національного антикорупційного бюро України, заступником Генерального прокурора - керівником Спеціалізованої

антикорупційної прокуратури або іншими прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності детективів підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України;

3) злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військових злочинів), крім злочинів, передбачених статтею 422 Кримінального кодексу України. [4].

Для висновку, слід відмітити, що на сьогодні серед науковців та практиків виникла критика, що пов'язана із питанням підслідності ДБР. На наш погляд, у цьому аспекті варто підтримати твердження про вирішення цього питання на законодавчому рівні. [1, с. 433] А саме: конкретизувати перелік підслідних ДБР кримінальних правопорушень не лише за суб'єктною, але й за предметною підслідністю в чинному Кримінально-процесуальному кодексі України.

Список використаної літератури:

1. Бернацька Л. В. Проблемні питання правового статусу ДБР. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Державне бюро розслідувань: на шляху розбудови» (16 червня 2018 року, м. Одеса). Одеса: «Юридична література», 2018, ; с. 88-90; . 432 с.;
2. Висновок Ради Європи щодо проекту Кримінального процесуального кодексу України від 02.11.2011р. Страсбург – [Електронний ресурс] – режим доступу – URL: <http://rm.coe.int/16802e707c>;
3. Виступ народного депутата на засіданні Верховної ради щодо внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення діяльності державного бюро розслідувань – запис прямого ефіру – Рада онлайн;
4. Закон України «Про Державне бюро розслідувань» від 12.11.2015р. № 794-VII - [Електронний ресурс] – режим доступу – URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text>;
5. Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» 30.06.1993р. Відомості Верховної ради. 1993. Закону України « Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення діяльності державного бюро розслідувань» від 03.12.2019р № 305-IX - [Електронний ресурс] – режим доступу – URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/305-20#n7>;
6. Зауваження Головного юридичного управління до проекту Закону України «Про внесенні змін до деяких законів України щодо удосконалення діяльності Державного бюро розслідувань» від 14.11.2019р. - [Електронний ресурс] – режим доступу – URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=2116&skl=10;

7. Кримінальний процесуальний кодекс України. Кодекс від 13.04.2012 № 4651-vi. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#text>

8. Стратегічна програма діяльності Державного бюро розслідувань на 2017-2022 роки [Електронний ресурс] – режим доступу – URL: <http://dbr.gov.ua/strategicna-programa-dialnosti> № 35 ст. 358/

Царенко О.М.,

доцент кафедри адміністративної діяльності Національної академії

Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

ДЕРЖАВНА ПРИКОРДОННА СЛУЖБА УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ СФЕРИ ОХОРОНИ ТА ЗАХИСТУ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

Державна прикордонна служба України (далі - ДПСУ) відіграє вагоме значення як частина публічного адміністрування. Серед важливих ознак, що характеризують її як суб'єкта публічного адміністрування можна виділити такі.

ДПСУ має свій правовий статус, що визначений законами та іншими підзаконними нормативно-правовими актами. Відповідно до статті 6 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» ДПСУ є правоохоронним органом спеціального призначення. На неї покладаються завдання щодо забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її прилеглий зоні та виключній (морській) економічній зоні (стаття 1) [1].

ДПСУ є суб'єктом, що володіє компетенцією та повноваженнями владного характеру, є носієм публічної влади. Тобто ДПСУ є суб'єктом публічного адміністрування, що володіє можливістю прийняття владних рішень у чіткій відповідності із наданою їй компетенцією.

Здійснює оперативно-службову діяльність, яка спрямована на забезпечення виконання законодавства про державний кордон, тобто має виконавчо-розпорядчий характер. Така діяльність здійснюється шляхом застосування норм права. Водночас

передбачає можливість застосування різних форм державного примусу. ДПСУ реалізовує переважно адміністративну діяльність правообмежувального характеру.

У кінці 90-х – на початку 2000-х років питання обмеження прав, свобод та законних інтересів приватної особи зумовило реформування прикордонного відомства із Прикордонних військ України у ДПСУ. Відповідно до частини 4 статті 17 Конституції України «Збройні Сили України та інші військові формування ніким не можуть бути використані для обмеження прав і свобод громадян» [2]. Саме така норма унеможливила існування прикордонного відомства як військового формування, відповідно зумовила створення правоохоронного органу, що складається із військовослужбовців та працівників.

Наукові дискусії щодо юридичної природи ДПСУ продовжилися після початку агресії на Сході України у 2014 році, оскільки ДПСУ набула таких функцій, як наприклад, участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом, а також припинення діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), організованих груп та злочинних організацій, що порушили порядок перетинання державного кордону України [1]. Тобто, одночасно із функціями правоохоронного характеру здійснює функції, що притаманні військовим формуванням, які здійснюють заходи, спрямовані на оборону держави та відсіч актів агресії. Цікавою є думка Ю. Б. Курилюка, який пропонує закріпити на законодавчому рівні за Держприкордонслужбою статус «органу охорони правопорядку», що дасть змогу зрозуміти, що ця інституція у своєму функціоналі охоплює завдання як правоохоронного органу, так і військового формування [3, с.107].

Водночас ДПСУ відповідно до законодавства України залишається органом, що координується Міністерством внутрішніх справ України, що може свідчити про підсилення значення правоохоронної складової у діяльності прикордонного відомства. Питання координації Міністерством внутрішніх справ України у загальному п'ятьма відомствами (Національною поліцією України, Національною

гвардією України, Державною міграційною службою України, Державною службою з надзвичайних ситуацій та ДПСУ) у наукових колах завжди залишаються дискусійними. Так, І. Ф. Корж підкреслює, що «переадресація координації діяльності ДПСУ від Президента України до Міністра внутрішніх справ України іде врозріз із такою функцією ДПСУ, яка зазначена у статті 2 Закону, як: «координація діяльності військових формувань та відповідних правоохоронних органів» [4, с. 11]. Про відокремлення ДПСУ від координуючого впливу Міністерства внутрішніх справ України говорили 22 вересня 2021 року у Верховній Раді України під час обговорення законопроекту про застосування зброї та спеціальних засобів у Держприкордонслужбі (№5232 від 12.03.2021), можливо у подальшому питання надання самостійних повноважень ДПСУ набуде свого логічного завершення.

Публічне адміністрування, що здійснюється ДПСУ у сфері охорони та захисту державного кордону, – це адміністративна діяльність, що виражається у реалізації завдань (функцій) центральним та територіальними органами виконавчої влади, що реалізують державну політику у сфері охорони державного кордону, загонами Морської охорони, органами охорони державного кордону, розвідувальним органом центрального органу виконавчої влади та здійснюється з метою задоволення публічного інтересу, має на меті забезпечення національної безпеки.

Однозначно можна стверджувати, що діяльність ДПСУ носить виконавчо-розпорядчий характер, водночас законодавчо серед функцій ДПСУ не наділена можливістю надавати адміністративні послуги. У зв'язку з цим доволі спірним є питання – чи можна вважати діяльність ДПСУ сервісною діяльністю. До прикладу, питання перетину державного кордону у пунктах пропуску супроводжуються наданням сервісних послуг прикордонниками для забезпечення такої адміністративної процедури як прикордонний контроль щодо осіб, транспорту та багажу. Віднесення ДПСУ до органів, що надають адміністративні послуги, набуло актуальності в період обговорення та прийняття законодавства про адміністративні

послуги. І, хоча спроби надати такі функції ДПСУ були (у частині надання дозволів на проведення робіт у контрольованому прикордонному районі та прикордонній смузі чи заходження іноземних невійськових суден і військових кораблів у внутрішні води і порти України та перебування в них), проте такої «сервісної діяльності» ДПСУ не проводить.

Слід підкреслити важливість ще однієї ознаки ДПСУ як суб'єкта публічного адміністрування – ДПСУ здійснює реалізацію політики у сфері охорони державного кордону. Розробка та реалізація політики захисту та охорони державного кордону є складовою прикордонної безпеки. Саме тому ДПСУ відіграє провідну роль у виробленні стратегії національної безпеки, особливо у частині її функції – координації діяльності військових формувань та відповідних правоохоронних органів, пов'язаної із захистом державного кордону України та пропуску до тимчасово окупованої території і з неї, а також діяльності державних органів, що здійснюють різні види контролю при перетинанні державного кордону України та пропуску до тимчасово окупованої території і з неї або беруть участь у забезпеченні режиму державного кордону, прикордонного режиму і режиму в пунктах пропуску через державний кордон України та в контрольних пунктах в'їзду – виїзду [1].

Таким чином, ознаками ДПСУ як суб'єкта публічного адміністрування у сфері охорони та захисту державного кордону є: 1) є правоохоронним органом із ознаками військового формування, що виконує завдання щодо забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її прилеглий зоні та виключній (морській) економічній зоні; 2) наділена компетенцією приймати владні рішення; 3) здійснює виконавчо-розпорядчу діяльність; 4) органами, що здійснюють публічне адміністрування від імені ДПСУ є центральний та територіальні органи виконавчої влади, що реалізують державну політику у сфері охорони державного кордону, загони Морської охорони, органи охорони державного кордону,

розвідувальний орган центрального органу виконавчої влади; 5) здійснює реалізацію політики у сфері охорони державного кордону.

Список використаної літератури:

1. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 03.04.2003 року № 661-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 27. стаття 208.
2. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. стаття 141.
3. Курилюк Ю. Б. Державний кордон і правопорядок (законодавство, теорія і практика): монографія. Київ: ВД «Дакор», 2020. 446 с.
4. Корж І. Ф. Державна прикордонна служба України: правовий статус та місце в системі сектору безпеки і оборони. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. Серія : Юридичні науки. 2017. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnadrpcurn_2017_2_3.

Шевчук О.П.

*Здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 081-Право
Навчально-наукового інституту права*

Національний університет водного господарства та природокористування

Якимчук М.Ю.

*к.пед.н., доцент кафедри спеціальних юридичних дисциплін
Національний університет водного господарства та природокористування*

ХАРАКТЕРИСТИКА ДІЯЛЬНОСТІ ДЕТЕКТИВІВ НАЦІОНАЛЬНОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО БЮРО УКРАЇНИ

На сучасному етапі розвитку держави є ряд нагальних проблем, які потребують швидкого та неупередженого вирішення, зокрема корупція в Україні. Для вирішення цього питання в 2015 році було створено правоохоронний орган – Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), на який покладено обов'язки щодо попередження, виявлення та припинення корупційних злочинів. Вагоме місце у діяльності НАБУ відведено підрозділу детективів, який займається розслідуванням кримінальних проваджень.

Актуальність обраної теми полягає у тому, що у чинному законодавстві України перелік повноважень діяльності детективів НАБУ не сформовано. У Кримінально-процесуальному кодексі України не має статті, яка містила б перелік обов'язків і функцій детективів, проте у ст. 40 КПК України зазначено обов'язки

слідчих. Акцентуємо увагу на тому, що діяльність слідчих та детективів на етапі досудового розслідування є схожою. Зазначимо, що деякі права детективів окреслено в Законі України «Про Національне антикорупційне бюро України», але чіткої систематизації обов'язків не наведено у жодному з згаданих нормативно-правових актів.

Діяльність детективів НАБУ стала предметом наукових досліджень С.С. Аскерова, О.В. Баганця, О.А. Банчука, Р.В. Войтюка, І.В. Гловюк, В.О. Гринюка, Є. В. Довжича, Л.М. Лобойка, І.П. Лопушинського, М.А. Погорецького, О.Ю. Татарова, М.І. Хавронюка, В.І. Цимбалюка, В.І. Чечерського, О.М. Юрченка, Ю.П. Яновича та ін.

Створення правоохоронного органу НАБУ, основною діяльністю якого є розкриття злочинів пов'язаних із корупцією, обумовило необхідність внесення змін до КПК України. Зауважимо, що однією з новацій стала поява нового суб'єкта кримінально-процесуальних правовідносин – детектива НАБУ, який згідно з ч. 1 ст. 10 Закону про НАБУ, уповноважений:

- проводити оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування у кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених законом до підслідності НАБУ;

- проводити оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування в інших справах, витребуваних до НАБУ прокурором, що здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування працівниками НАБУ [3, с. 87].

Аналіз нашого дослідження потребує визначення поняття «детектив», оскільки ані у КПК України, ані у Законі України про НАБУ дефініції цього терміну не наведено.

Цікавою для нашої роботи є стаття «Правові основи діяльності детектива Національного антикорупційного бюро України» Довжича Є.В., де чітко зазначено,

що детектив – це агент таємного розшуку, новий суб'єкт досудового розслідування, який здійснює не лише досудове розслідування, а також оперативно-розшукову діяльність у кримінальних провадженнях [4, с. 98].

На думку Юрченко О.М., інститут детектива є новим у кримінальній процесуальній діяльності як у контексті організаційних форм, так і підходу до його функціонування [6, с. 266].

Аналіз юридичної літератури дав можливість нам констатувати, що повноваження детектива НАБУ можна розглядати крізь призму трьох напрямків, як:

- суб'єкта здійснення досудового розслідування;
- працівника оперативного підрозділу;
- спеціальні повноваження.

Що стосується повноважень детектива НАБУ як суб'єкта здійснення досудового розслідування, то варто зазначити, що чинним КПК України не передбачено окремого переліку повноважень детектива НАБУ. Відповідно до п. 17 ч. 1 ст. 3 КПК України [5], детектив НАБУ є слідчим, а тому має всі права та обов'язки слідчого, передбачені кримінальним процесуальним законодавством (підкреслимо, що КПК надає детективам НАБУ дещо більший обсяг процесуальних повноважень порівняно з слідчими інших органів досудового розслідування).

На думку Довжича Є.В., повноваження детектива НАБУ як працівника оперативного підрозділу, то аналіз нормативної регламентації правового статусу детектива НАБУ засвідчує, що він не обмежується лише повноваженнями у сфері кримінального процесу, а й включає повноваження, пов'язані зі здійсненням оперативно-розшукової діяльності, що зумовлено особливими завданнями покладеними на НАБУ, а саме: попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових [3, с. 91].

Спеціальні повноваження детектива НАБУ – це ряд функцій та обов’язків, які обумовлені специфікою цілеспрямованості його діяльності, де . важливе місце належить запобіганню злочинам.

Погоджуємося з думкою Довжича Є., що детективи НАБУ, крім здійснення оперативно-розшукових заходів з метою попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, наділені

повноваженнями щодо здійснення інформаційно-аналітичної роботи з метою виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень,

взаємодії з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування та іншими суб’єктами для виконання своїх обов’язків;

уповноважені надсилати державним органам, органам місцевого самоврядування обов’язкові до розгляду пропозиції та рекомендації щодо усунення причин і умов, які сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, віднесених до підслідності НАБУ,

отримувати від цих органів протягом 30 днів інформацію про розгляд таких пропозицій та рекомендацій [3, с. 98].

Зазначимо, що функції та обов’язки, які зазначено в Законі України «Про Національне антикорупційне бюро» є дещо загальними і в цілому встановлюють вимоги до діяльності детектива НАБУ. Однак у нормах КПК України обов’язки є більш конкретними, і стосуються його участі в кримінальному процесі як слідчого в справах протидії корупції.

Отже, повноваження детектива НАБУ не систематизовано та «розкидано» у низці законів. У зв’язку з чим нормативна модель функцій, які виконує детектив НАБУ, потребує доопрацювання в межах одного нормативно-правового акту, а саме Закону України «Про національне антикорупційне бюро України».

Список використаної літератури:

1. Валле В. Революційне антикорупційне законодавство як фактор суспільних трансформацій в Україні. URL: <https://www.academia.edu/11641120/>.
2. Вандін Є. Організаційно-правові засади діяльності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури України. 2017. 205 с.
3. Довжич Є. Правові основи діяльності детектива Національного антикорупційного бюро України. 2019. 224 с.
4. Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» № 1698-18. 2014.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
6. Юрченко О.М. Національне антикорупційне бюро України: перспективи діяльності. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2014. № 2. С. 69-73.

Секція 3. Організаційно-правові засади діяльності правоохоронних органів у країнах

Дума В. В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін
юридичного факультету*

*ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка Степана Дем'ячука»
м. Рівне, Україна*

ПОЛЬСЬКА МОДЕЛЬ РЕФОРМУВАННЯ ПОЛІЦІЇ: ІСТОРІЯ І СЬОГОДЕННЯ

Нині Польща накопичила значний досвід щодо організація діяльності по забезпеченню правопорядку, громадської безпеки, боротьби зі злочинністю у всіх її проявах, а також щодо підготовки кадрів для поліцейських служб. Очевидно цей досвід заслуговує на спеціальну увагу, зокрема Інституційно-правове забезпечення функціонування поліцейської системи Польщі.

Поліція Польщі є складовою частиною державного адміністративного апарату, а не органів місцевого самоврядування, як це було до 1990 року. Оскільки поліцейське відомство є формацією жорстко централізованою та ієрархічною, управління поліцією Польщі здійснюється за централізованою схемою (Головна комендатура поліції – воєводська комендатура – повітова (районна) комендатура).

Поліція Польщі складається з таких галузевих служб: кримінальної, превентивної і сприяючої (допоміжної) діяльності поліції. У структурі поліції функціонує також судова поліція, повноваження та засади організації якої визначаються Міністром внутрішніх справ і адміністрації за погодженням з Міністром юстиції [1, с. 602]. Водночас, у рамках централізованої моделі у Польщі законодавчо передбачена можливість участі органів місцевої адміністрації в ухвалі рішень у сфері охорони правопорядку, створення гмінної (міської) сторожі та добровільних громадських формувань з охорони публічного порядку.

Аналізу досвіду Польщі показує, що основоположним нормативно-правовим актом для діяльності поліції є Конституція країни, а системоутворюючим елементом правової основи діяльності поліції є комплексні титульні закони, де визначена адміністративна правосуб'єктність поліції [2]. Як було відзначено вище, принципове значення для демократичного реформування польської поліції мав спеціальний закон «Про поліцію» [3], ухвалений Сеймом Республіки Польща 6 квітня 1990 р.. Вказаний закон є єдиним нормативно-правовим актом, де урегульовано основоположні питання організації та діяльності поліції. Правовий статус поліції визначено у контексті конституційно-правової доктрини, де до основних завдань держави віднесено безпеку громадян і розмежовано компетенцію суб'єктів правоохоронної діяльності.

За своєю структурою закон складався з двох умовних частин. У першій були врегульовані питання, що стосуються організації і діяльності поліції як частини публічної адміністрації, що здійснює завдання держави у сфері забезпечення безпеки і порядку. Принципи організації поліції, передбачені умовно першою частиною закону, запроваджували види діяльності, а також регулювали систему територіального поділу поліції. На підставі закону на вершині ієрархії виявився головний комендант поліції, який вважався центральним органом державної адміністрації, що відповідає за забезпечення безпеки та громадського порядку.

Другою частиною по суті була так звана службова прагматика, тобто система правових норм, що регулюють службовий статус поліцейського [4].

Принагідно зауважимо, що Міністерство внутрішніх справ і адміністрації Польщі постало у контексті втілення «монолітичної» концепції розбудови правоохоронної системи, яка передбачає об'єднання у межах профільного «поліцейського» міністерства низки суб'єктів правоохоронної діяльності. Відповідно до польської адміністративно-правової доктрини міністерство розглядається як допоміжно-виконавча бюрократична структура при міністрові. Сфера діяльності поліції контролюється профільним державним підсекретарем, який водночас є куратором інших споріднених правоохоронних органів. Крім цього органи поліції Польщі мають одноособовий характер (головний комендант поліції, воєводський комендант поліції, повітовий комендант поліції, комендант комісаріату), а організаційні одиниці є допоміжним апаратом. Центральним органом у сфері забезпечення охорони публічної безпеки та порядку є головний комендант, наділений статусом начальника усіх функціонерів поліції [5].

Отож що польський законодавець дав вичерпне визначення поліції у профільному законі, чітко визначив, а функціональне призначення охоплює дії публічної адміністрації, спрямовані на охорону публічної безпеки і порядку.

Перш ніж розглянути зміст реформування органів поліції у новітній Польщі вважаємо за необхідне зауважити, що воно відбувається у загальному контексті модернізації та реорганізації правоохоронних органів країн ЄС. Аналіз документів, що регламентують поліцейську діяльність в ЄС [6], дозволяють позначити принципів для європейського бачення поліції моменти: 1) створення розгалуженої і різноманітної системи правоохоронних органів, у тому числі поліцейських систем, наявність поліцейських органів у різних міністерствах і відомствах, незалежність їх одна від одної; 2) створення поліцейських структур різних за функціональним призначенням та за джерелами фінансування (державні, муніципальні, приватні) за

умов тісної співпраці між ними; 3) соціальна спрямованість роботи поліції, орієнтованої, насамперед, на захист прав і свобод громадянина; 4) забезпечення високого професіоналізму поліції, який досягається не лише завдяки глибокій професійній підготовці у фахових поліцейських закладах освіти; 5) позапартійність у роботі правоохоронних органів, що накладає певні обмеження на прояви політичних, партійних переконань; 6) активна діяльність громадських добровільних об'єднань, спрямована на підтримку і допомогу поліції; 7) відкритість, гласність, постійна апеляція до громадської думки при розв'язанні складних ситуацій, що виникають у правоохоронній практиці [7].

Між тим, створивши фактично нову поліцейську структуру на підставі Закону «Про поліцію» від 6 квітня 1990 р. [3], польська вдала не зупинилася на цьому досягненні. Україй важливо розуміти, що поліція була чітко відокремлена від інших органів безпеки, а їхню незалежність від політики було зафіксовано законодавчо. Саме цей фактор забезпечив послідовність перетворень на довгі роки безвідносно бурхливого політичного життя в постсоціалістичній Польщі.

Динамічні зміни у польському суспільстві, нова економічна реальність висували нові вимоги до поліції як органу, що був покликаний забезпечувати правопорядок та ефективно протидіяти злочинності. З цієї точки зору швидко виявилось, що згаданий Закон містить занадто багато обмежень до діяльності поліції, що спричинило внесення до нього багатьох змін в наступних роках. Особливе значення мали зміни, внесені в липні 1995 року, оскільки надавали поліції нові методи роботи, іноді морально неоднозначні, але необхідні. Наприклад були дозволені контрольовані покупки, контрольована передача матеріальної винагороди і контрольовані поставки. Розширено перелік ситуацій, в яких співробітники поліції мали право застосовувати вогнепальну зброю, користуватися спеціальними засобами (здійснювати підслуховування та люстрацію листування). Була закладена правова основа для вилучення, збору і використання відбитків пальців, фотографічних знімків

і інших даних з метою розслідування та ідентифікації співробітниками поліції. Ця інформація використовувалася перш за все щодо осіб, підозрюваних у вчиненні умисних злочинів і переслідуваних за держобвинуваченням, а також щодо невстановлених осіб або тих, хто намагався приховати свої дані [4].

Ще одним важливим етапом реформ польської поліції стало створення в лютому 1997 р служби по боротьбі з наркозлочинністю, що надалі призвело до створення Центрального слідчого бюро. Останнє було створено 15 січня 2000 року після об'єднання бюро по організованій злочинності і бюро по боротьбі з наркозлочинністю. Як показала практика, рішення було правильним, тому що Центральне слідче бюро виявилось більш ефективним щодо боротьби з організованою злочинністю.

Важлива зміна структурного характеру у поліції Польщі відбулась у зв'язку з здійсненням реформи територіально-адміністративного поділу держави, що відновила трирівневий розподіл: гміна, повіт, воєводство. Отож 1 січня 1999 р замість існуючих доти воєводських і районних управлінь була створена мережа поліцейських відділень на чолі з Головним управлінням поліції, якому підпорядковувалися 16 воєводських управлінь поліції і столичне управління поліції, що є міським управлінням, але має такі ж права як воєводське. Нижче в структурі знаходилося 329 повітових відділень, 316 з яких в минулому мали статус районних управлінь. Основними одиницями в поліції залишалися комісаріати.

У процесі реформ польської поліції наголос було зроблено на публічний характер поліції, а також на вагомість зв'язків силових структур із місцевими громадами. Значну частину змін було проведено за взірцем західних моделей з Німеччини, США та Нідерландів. Передавання західного досвіду відбувалось на тлі інтенсифікації контактів зі службами з названих країн – окремо на центральному та місцевому рівнях.

Зауважимо, що принципово важливим було питання вдосконалення підготовки працівників поліції. З цього приводу є корисним досвід Польщі, що корелюється із загальноєвропейською тенденцією: вища освіта в поліції орієнтована, насамперед, на практичну базову підготовку, на спеціалізацію і на підвищення кваліфікації. Польські реформатори здійснили удосконалення системи навчання поліцейських – було запроваджено принцип професійної дидактики. Перед майбутнім поліцейським ставили завдання, які йому належить виконувати на практиці. З поліцейськими почали працювати психологи та етики, щоб навчити професійно і шанобливо працювати з людьми. Базове навчання рядових співробітників тривало 6,5 місяців. Загалом же у Польщі створено багаторівневі системи професійної підготовки, адаптовані до рівнів поліцейської ієрархії та професійної освіти. Показово також, що у Польщі наукові дослідження з правоохоронної проблематики фінансуються саме за цільовим принципом, є певні державні кошти, які виділяються для цих досліджень, а результати впроваджуються в роботу певних поліцейських служб.

Провідною метою усіх цих перетворень було зростання почуття безпеки з боку мешканців Польщі, своєчасне запобігання злочинності та виховання молоді, а також покращення іміджу поліції в очах громадян. Результатом цих зусиль було значне зростання публічної довіри до поліції. За даними Центру досліджень громадської думки (CBOS), рівень громадської підтримки польської поліції становить близько 70%.

Список використаної літератури:

1. Білоконь М. В. Державне управління у сфері охорони громадського порядку. Харків: НУВС, 2004. 700 с.
2. Проневич О. С. Поліцейська діяльність як вид державно-управлінської діяльності. *Форум права*. 2009. № 2. С. 350–356.
3. Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz.U. 1990 nr 30 poz. 179).
4. Полиция в III Польской Республике (1990–2010). INFO.POLICJA.PL. URL: <http://www.info.policja.pl/inf/historia/policja-w-iii-rp/iii/67630,III-19902010.html> (доступ 15.07.2021).
5. Проневич О. С. Роль і місце поліції в системі органів публічної адміністрації Польщі. *Форум права*. 2010. № 4. С. 741–747
6. Статус поліції: міжнародні стандарти і зарубіжне законодавство / ред. О.А. Банчука. Київ: Москаленко О.М., 2013. 585 с.

7. Білас А. І. Взаємовідносини України та європейського поліцейського офісу, перспективи розбудови європейського поліцейського простору. *Європейські перспективи*. 2014. № 6. С. 105–111.

Корнева Т.В.,

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри
конституційного права та галузевих дисциплін
Навчально-наукового інституту Національного університету
водного господарства та природокористування*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ МИТНИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ ТА КРАЇН ЄС ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ КОНТРБАНДИ

Митні органи кожної країни повинні прагнути до створення справедливого і стійкого бізнес-середовища. Ввезення нелегальних товарів, наприклад, з порушенням прав інтелектуальної власності, контрабандних товарів без сплати належних мит та податків або товарів із зазначенням некоректної вартості може завдати величезної шкоди національній економіці. Це не тільки питання фінансових втрат для легального бізнесу і урядів. Подібна діяльність впливає також на політику, економіку, розвиток і безпеку людей в усьому світі.

Всі вище перераховані аспекти забезпечення безпеки бізнес-середовища були на порядку Всесвітньої митної організації, повноправним членом якої є Україна з 10 листопада 1992 року, протягом багатьох років. За ініціативою країн-членів ВМО було розроблено досить багато інструментів та ініціатив з метою підтримки митних адміністрацій в створенні ідеального середовища для процвітання міжнародної торгівлі і стимулювання економічного розвитку.

Серед таких інструментів та ініціатив: переглянута міжнародна конвенція про спрощення та гармонізацію митних процедур, Рамкові стандарти SAFE для забезпечення безпеки і спрощення міжнародної торгівлі, Програма по безпеці ВМО. Остання націлена на вирішення проблем, пов'язаних з безпекою кордонів, шляхом надання допомоги країнам в організації пасажирського контролю, контролю за

хімічними речовинами, які можуть бути використані при виробництві саморобних вибухових пристроїв, контролю торгівлі стратегічними товарами, боротьбою з трафіком стрілецької зброї та легкого озброєння, фінансуванню терористичної діяльності. Зазначені інструменти та ініціативи не тільки підвищують ефективність діяльності митних органів, а й сприяють посиленню безпеки і спрощення торгівлі.

Міжнародні стандарти мають універсальний характер стосовно суб'єктів і тому можуть застосовуватися у будь-якій демократичній державі шляхом їх рецепції. Саме на цих засадах сьогодні будується єдиний європейський правовий простір [1].

Зобов'язання України щодо наближення національного митного законодавства до стандартів ЄС має особливе значення, оскільки норми митного права домінують в структурі європейського права. Це обумовлено на думку Є.В. Додіна тим, що в статутних договорах ЄС прямо вказано на те, що основою його є митний союз. Але митне право є специфічною частиною європейського права-воно не виключає наявності національного законодавства, яке регламентує організацію митної служби кожного із суб'єктів. Більше того (і про це чомусь не часто згадується у наукових працях) кожний учасник ЄС має право встановлювати і свої власні правила переміщення фізичними особами товарів і транспортних засобів [2,с.5].

Міжнародна конвенція про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства від 09.06.1977 року (Україна приєдналася 23.05.2000 р.) спонукає країни до формування єдиних підходів до організації протидії контрабанді та узагальненого поняття «контрабанда», під якою пропонує розуміти митне шахрайство, що полягає у переміщенні товарів через митний кордон у будь-який прихований спосіб (ст.1) [3].

Забезпечення державами ефективної протидії контрабанді безпосередньо залежить від організаційно-правових засад взаємодії національних митних і правоохоронних органів та координації їх діяльності на міжнародному рівні.

Взаємодія митних органів з правоохоронними органами встановлена статтею 558 Митного кодексу України:

1. Митні органи при виконанні покладених на них завдань взаємодіють, у тому числі шляхом обміну інформацією, з правоохоронними органами в порядку, встановленому законодавством.

2. У разі виявлення під час здійснення митного контролю та інших заходів, що здійснюються митними органами відповідно до цього Кодексу та інших актів законодавства України, ознак правопорушень, розслідування яких не належить до повноважень митних органів, митні органи зобов'язані письмово повідомляти про це відповідні правоохоронні органи.

3. Правоохоронні органи зобов'язані письмово повідомляти митні органи про виявлені ними порушення митних правил або контрабанду.

4. Правоохоронні органи зобов'язані письмово повідомляти митні органи про наявність оперативної інформації щодо можливих випадків переміщення товарів, у тому числі транспортних засобів особистого користування, транспортних засобів комерційного призначення з порушенням норм законодавства України. У разі наявності такої оперативної інформації від правоохоронних органів митний контроль та митне оформлення здійснюються за письмовим рішенням керівника митного органу, який отримав цю оперативну інформацію, або його заступника в обсягах та у формах, передбачених цим Кодексом.

5. Митні органи зобов'язані надавати Державній прикордонній службі України доручення щодо інформування митних органів про факт наміру перетинання державного кордону України особами, стосовно яких митними органами було виявлено порушення митних правил, якщо особи, які притягуються до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, не були присутні при складенні протоколу про порушення митних правил.

6. Митні органи зобов'язані передавати Державній прикордонній службі України та органам Національної поліції інформацію щодо транспортних засобів та осіб, стосовно яких митними органами виявлено порушення строків тимчасового ввезення транспортних засобів та/або строків переміщення транспортних засобів у митному режимі транзиту, якщо особи, які притягуються до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, не були присутні при складенні протоколу про порушення митних правил.

7. З метою контролю за державною реєстрацією транспортних засобів особистого користування, тимчасово ввезених на митну територію України громадянами, у строки, встановлені законодавством, а також контролю за цільовим використанням та/або передачею транспортних засобів особистого користування, тимчасово ввезених на митну територію України чи поміщених у митний режим транзиту, у володіння, користування або розпорядження особам, які не ввозили такі транспортні засоби на митну територію України або не поміщували в митний режим транзиту, митні органи у автоматизованому режимі зобов'язані передавати органам Національної поліції інформацію щодо:

транспортних засобів особистого користування із зазначенням строків їх тимчасового ввезення та/або переміщення в митному режимі транзиту та із зазначенням відомостей про осіб, які тимчасово ввезли такі транспортні засоби чи помістили їх у митний режим транзиту;

транспортних засобів особистого користування, щодо яких порушено обмеження, встановлені Митним кодексом України, а саме порушено строки їх тимчасового ввезення та/або переміщення в митному режимі транзиту, із зазначенням відомостей про осіб, які тимчасово ввезли ці транспортні засоби чи помістили їх у митний режим транзиту [4].

Аналіз цієї статті свідчить, що митні органи України не мають статусу суб'єкта кримінального судочинства (як органу дізнання) у справах про контрабанду, проте критика на їх адресу від пересічних громадян до Президента України не вщухає.

Контрабанда завдає чимало збитків державі, оскільки в результаті цих протиправних дій Держбюджет недоотримує значні суми від справляння податків і зборів (обов'язкових платежів).

Досвід ведення оперативно-розшукової діяльності митних служб економічно розвинутих країн (Франції, Німеччини, Великобританії) свідчить, що для розроблення ефективних заходів боротьби з контрабандою необхідно сконцентрувати це завдання в одному правоохоронному органу, а не розпорошувати його на окремі задачі для декількох державних органів. Комітет Верховної Ради України з питань фінансів, податкової та митної політики навіть провів низку слухань у серпні 2021 року щодо ситуації із тіньовою торгівлею на нафтогазовому ринку, ринку алкоголю та тютюну-заслухали відповідальних осіб МФУ, ДПСУ, ДФСУ, ДБР, ГПУ, СБУ, МВС та НПУ, за підсумками слухань було сформовано рішення Комітету та надіслано офіційні запити правоохоронним та контролюючим органам.

Проте без врахування досвіду країн Євросоюзу, де запроваджено досить жорсткі санкції за незаконне переміщення предметів через кордон і чітко визначені повноваження митних органів не обійтися, оскільки вітчизняні методи боротьби з контрабандою не приносять бажаного результату.

Список використаної літератури:

- 1.Київець О.В. Європейські правові стандарти як міжнародно-правова категорія//Європейські студії і право.№1(5). URL:http://eurolaw.org.ua/publications/ukrainian-journal-of-european-studies/5-2011/44-2011-12-29-14-40-03#_fin
- 2.Додин Е.В. Основы таможенного права Европейского сообщества//Митна справа.2002.№2.С.5
3. Міжнародна конвенція про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства від 09.06.1977 р.URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_926#Text
4. Митний кодекс України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>

Літвінова І.Ф.

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального права і процесу,
Національний авіаційний університет, м. Київ*

Устименко О.О.

*здобувач вищої освіти першого (бакалаврського рівня)
юридичного факультету,
Національний авіаційний університет, м. Київ*

АНАЛІЗ ДОСВІДУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У ФРАНЦІЇ

Динамічний процес реформування і вдосконалення правоохоронної системи, зумовлений теперішніми потребами, ґрунтується не тільки на розробленні та впровадженні концептуальних засад діяльності правоохоронних органів, але й на вивченні та аналізі досвіду зарубіжних країн з питань правового регулювання діяльності правоохоронних органів. Можна з упевненістю сказати, що не існує ідеальної моделі правоохоронної системи, однак кожна держава спрямовує зусилля на удосконалення системи виконання правоохоронної функції та на забезпечення ефективної її реалізації. Саме тому вивчення досвіду правового регулювання діяльності правоохоронних органів у зарубіжних країнах є запорукою вдосконалення діяльності української правоохоронної системи.

Цікавим є досвід Франції з питань правового регулювання діяльності правоохоронних органів. Аналізуючи конституційно-правові засади діяльності правоохоронних органів Франції, відмітимо, що титул VIII «Про судову владу» Конституції Франції 1958 р. визначає статус Вищої ради магістратури, яка складається з двох секцій, з яких одна є компетентною щодо судових магістратів, інша – щодо магістратів прокуратури. У цьому ж титулі згадується Касаційний суд, а у титулі X «Кримінальна відповідальність членів Уряду» - Генеральний прокурор при Касаційному суді.

Коломієць Ю. М. зазначає, що до правоохоронної системи можна віднести також Захисника прав, статус якого визначається титулом XI-bis «Захисник прав»

Конституції. Відповідно до ст. 71-1 «Захисник прав здійснює контроль за додержанням прав і свобод адміністрацією держави, територіальних колективів, публічних установ, а також будь-яким органом, що виконує завдання публічної служби, або якому органічним законом надано відповідну компетенцію» [1, с. 86].

Органи прокуратури у Франції входять до складу Міністерства юстиції. Їх діяльність регулюється різними загальними законодавчими актами (ордонансами) і галузевим законодавством. У Франції структура прокуратури відповідає структурі судової системи. Прокурорами Республіки називаються районні прокурори при трибуналах малої і великої інстанції. Усі прокурори призначаються і зміщуються Президентом Республіки за рекомендацією Міністра юстиції.

Прокуратура порушує кримінальну справу, здійснює та контролює попереднє слідство, підтримує обвинувачення в суді. При здійсненні своїх функцій прокурор має право безпосередньо вимагати сприяння публічних збройних сил.

Генеральному прокурору підкоряються всі посадові особи прокуратури в районі компетенції апеляційного суду. Посадові особи та агенти поліції знаходяться під наглядом прокурора. Він може доручити їм збір будь-яких відомостей, які він вважає корисними в інтересах найкращого відправлення правосуддя. Прокурор Республіки проводить особисто або розпоряджається про виконання будь-яких дій, необхідних для розшуку і переслідування осіб, винних у порушенні кримінального закону. З цією метою він керує діяльністю посадових осіб і агентів поліції на території, що знаходиться в районі компетенції трибуналу, при якому він перебуває. Він володіє всіма повноваженнями посадової особи судової поліції. Магістрати судового рангу (аналог категорії слідчий суддя) здійснюють попереднє слідство. Роль слідчого судді в деякій мірі має подвійні стандарти. З однієї сторони він знаходиться в організаційному підпорядкуванні у судових інстанцій, але в процесуальному відношенні залежить від прокуратури, діючи в межах її вказівок. У тому випадку якщо слідчий суддя переконаний в повноті зібраних ним матеріалів, справа за згодою

прокурора направляється на розгляд обвинувальної камери. Обвинувальна камера являє собою слідчий орган другої інстанції та створена при кожному суді. Вона також здійснює нагляд за діяльністю судової поліції, володіє низкою адміністративних положень щодо слідчих суддів. У свою чергу прокурор наглядає за дотриманням закону обвинувальною камерою. При цьому він вправі впливати на рішення про кваліфікацію поліцейських службовців, має право усувати їх від посади у разі порушень службової дисципліни та вимог закону.

До функцій органів прокуратури Франції належить кримінальне переслідування і нагляд за застосуванням закону. Також до повноважень прокуратури належить забезпечення виконання судових постанов. Прокуратурою тут здійснюється також представницька функція у цивільному судочинстві [2, с. 98].

Прокуратура Франції має свої особливості: всі прокурори призначаються і відсторонюються від посади Президентом; прокурор не підлягає відводу в суді; прокурор не вправі відмовлятися від кримінального переслідування; попереднє слідство здійснюють слідчі судді – магістри судового рангу; прокурор контролює діяльність судової поліції [3].

Що стосується захисту громадян і їх власності, підтримання громадського порядку і забезпечення законності, то у Франції вище зазначене є компетенцією поліції. Французька поліція складається з двох централізованих інститутів – Національної поліції і Жандармерії, які наділені однаковими повноваженнями, однак знаходяться під різною юрисдикцією. Так, Національна поліція Франції здійснює охорону правопорядку, патрулювання, контроль на дорогах, перевірку особи; а також під наглядом судових органів здійснює слідчу та розшукову діяльність. Французька жандармерія – це сили поліції, які знаходяться в підпорядкуванні Міністерства оборони. Французька жандармерія є воєнізованим органом, створеним з метою підтримання громадської безпеки і покликана гарантувати захист населення та їх власності. Вона також є органом інформування, попередження та спасіння. Окрім

наведених завдань на неї може бути покладено додаткові обов'язки, пов'язані із збройним захистом населення. Жандармерія виконує функції поліції в сільській місцевості з населенням не більше 20000 населення [2, с. 99].

Вивчення правового статусу правоохоронних органів Франції, дає підстави зробити висновок, що принципи організації, функції, повноваження правоохоронних органів зарубіжних країн фактично не залежать від форм державного правління та територіального устрою. І це з тих причин, що єдність завдань, які конституційно закріпленні до виконання за правоохоронними органами, зокрема, забезпечення реалізації публічних інтересів держави та суспільства у сфері верховенства права є притаманною для всієї правоохоронної системи. Слід також виокремити взаємозв'язок політичного режиму та функцій, що покладаються на правоохоронні органи. Якщо ж рівень розвитку демократизму та громадянського суспільства високий, то наглядові повноваження правоохоронних органів є значно обмеженими. Так, у Франції наглядові функції правоохоронним органам є неpritаманними. Означена тематика є доволі актуальною сьогодні для України, оскільки дослідження особливостей правового забезпечення діяльності правоохоронних органів у державах з різними правовими системами надасть підстави для виокремлення позитивного досвіду й визначення можливостей його впровадження до національної правової системи. Це створить передумови для розроблення теоретичних висновків і практичних рекомендацій з питань вдосконалення вітчизняної правоохоронної системи в цілому.

Список використаної літератури:

1. Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові підходи дослідження : матеріали міжкафедрального круглого столу (м. Харків, 23.10.2012 р.). За ред.: В. О. Серьогіна. Харків, 2012. 123 с.
2. Хамула П. І. Правоохоронні органи в системі органів державної влади : дис. ... канд. юр. наук : 12.00.01. Харків, 2015. 235 с.
3. Карпова Е. Модели прокуратуры в зарубежных странах. *Закон и жизнь*. 2012. № 3 С. 52-53. URL: <http://www.legeasiviata.in.ua/archive/2012/3/09.pdf>

Матвійчук А. В.

*доктор філософських наук, професор,
професор кафедри
конституційного права та галузевих дисциплін
Навчально-наукового інституту
Національного університету
водного господарства та природокористування*

Багатко А. С.

*Здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 081-право
Навчально-наукового інституту
Національного університету
водного господарства та природокористування
м. Рівне, Україна*

АНТИКОРУПЦІЙНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ПОЛЬЩІ

Корупція очевидно є свідченням загальних політичних, соціальних та економічних проблем країни. Отож постає необхідність системного та стратегічного підходу до протидії цьому соціальному злу. Ефективне залучення таких підходів продемонструвала польська влада (законодавча та виконавча), що дало відчутні позитивні результати у боротьбі з корупцією. Зважаючи на вказане цікавим і актуальним є звернення до антикорупційного законодавства Польщі, як концептуальної основи антикорупційної політики польської держави і правової основи діяльності її правоохоронних, зокрема антикорупційних органів.

Зауважимо, що для польської держави проблема корупції була доволі актуальною. Після подолання тоталітаризму Польща стала на шлях реформ та економічних і політичних трансформацій. Втім впровадження функціонування ринкових механізмів господарювання та набуття державою контрольних функцій щодо суб'єктів приватного права створили підґрунтя для різноманітних зловживань з боку чиновництва, зокрема корупційного характеру. У спеціальному рапорті Антикорупційної робочої групи Світового банку щодо Польщі (1999 р.), констатувалася наявність в країні таких форм корупції: 1) підкуп, або хабарництво, тобто передача матеріальних благ взамін на рішення або дії в межах компетенції тих чи інших чиновників чи службових осіб; 2) крадіжка у вигляді шахрайства, або

привласнення коштів з бюджету чи іншого джерела публічних фінансів; 3) «кумівство» як форма фаворитизування родичів чи знайомих при призначенні на посади або незаконна роздача статусів; 4) використання становища, або вплив на формування права чи політики (на прийняття політичних чи правових рішень) з метою особистої вигоди або для третіх осіб [1].

Разом з тим, такий стан речей був типовим для країн колишнього Східного блоку. Корупційна ситуація непокоїла і громадськість цих країн, і західних партнерів, особливо в контексті євроатлантичних та євроінтеграційних устремлінь країн колишнього Східного блоку. Зокрема, у період підготовки до вступу в ЄС Європейська комісія критикувала країни колишнього Східного блоку за повільність у боротьбі з корупцією та фактично спонукала їх до ухвалення національних стратегій протидії корупції. Польща також під тиском з боку Єврокомісії ухвалила 17-го вересня 2002 року документ під назвою «Програма боротьби з корупцією – антикорупційна стратегія», яка запроваджувала механізм взаємодії урядових установ та громадськості при проведенні антикорупційних розслідувань, впровадження ефективних механізмів боротьби з корупцією в публічній адміністрації, а також пропагувала нетерпимість до корупції в суспільстві [2, с. 9]. Звичайно здійснення антикорупційної стратегії вимагало відповідної нормативної бази, активне

Основні нормативні акти, як правова база політики протидії корупції ухвалювалися у Польщі, переважно, починаючи з 2000 р. Сприяла цьому як згадана Стратегія, так і вимоги ЄС та виконання плану дій щодо членства. До того ж завдання, сформульовані в антикорупційній стратегії Польщі, повинні були бути виконані до кінця 2003 року. Вже наступним стратегічним кроком подолання корупції у Польщі було ухвалення у жовтні 2004 року «Програми боротьби з корупцією. Антикорупційна стратегія, 2 етап впровадження на 2005-2009 рр.» [3]. визначальною рисою цього документа було чітке окреслення загальної мети і стратегічних цілей, конкретизація антикорупційних заходів, впровадження

інформаційно-освітніх, а також організаційні змін в суспільній практиці. При цьому було призначено конкретного суб'єкта, відповідального за виконання окремих завдань, а також за терміни їх реалізації. Зрештою в рамках реалізації нової антикорупційної стратегії, було створено спеціальний орган по боротьбі з корупцією – Центральне антикорупційне бюро, що отримало фактично правоохоронні повноваження. Цей орган почав працювати з червня 2006 року.

Важливою частиною польського антикорупційного законодавства є міжнародні акти щодо боротьби з корупцією. До них, зокрема можемо віднести згадані вище Конвенцію ООН проти корупції [4], Стамбульський план дій по боротьбі з корупцією [5]. До міжнародних актів, що ратифіковані польським парламентом також належить Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією Ради Європи [6]. Нею зокрема передбачено низку важливих норм щодо захисту та протидії корупції. Зокрема, документ зобов'язує держави-учасниці Конвенції передбачити у своєму внутрішньому законодавстві ефективні засоби правового захисту осіб, яким заподіяно шкоду внаслідок корупційних дій, з метою надання таким особам можливості захищати свої права та інтереси, включаючи можливість отримання компенсації за заподіяну шкоду.

Іншим елементом польського антикорупційного законодавства є регулятивні акти Європейського Союзу. Тут варто згадати Рамкове Рішення Ради Європи № 2003/568/JHA від 22.07.2003 р. Про боротьбу корупція в приватному секторі [7]. Відповідно до вказаного Рішення корупційне правопорушення в приватному секторі розглядаються як умисні злочини. Отож Кримінальний кодекс Польщі встановлює кримінальну відповідальність за корупцію та хабарництво у державному та приватному секторах. Крім цього документ містить рекомендацію запроваджувати заборони на дії посадових осіб, якщо є підстави вважати, що такі дії можуть містити корупційну складову. Зрештою Європейський Союз наказує державам-членам притягати юридичних осіб до кримінальної відповідальності у випадку їх причетності

до корупційних практик. Юридичні особи можуть зазнати штрафних санкцій, можуть бути відсторонені від участі у державних тендерах.

Між тим, сама польська влада – парламент та уряд, значну увагу приділяє запобігання корупції та хабарництву і передусім шляхом посилення кримінальної відповідальності посадових осіб за вказані правопорушення. Відповідно до законодавства Польщі, предметом хабара може бути фіксована сума, відсоток від договору, інші блага у негрошовому вираженні, що надаються посадовій особі за вчинення нею певних дій або утримання від їх вчинення при виконанні своїх службових обов'язків. Отож в юридичному сенсі корупція є кримінальним злочином, що відповідно переслідується за законом та тягне за собою кримінальну відповідальність. Зауважимо, що у Кримінальному кодексі Польщі у Главі XXIX «Злочини проти діяльності державних установ, а також органів територіального самоврядування», низка статей передбачає відповідальність за хабарництво. Так ст. 228 Кримінального кодексу Польщі передбачає юридичну відповідальність у вигляді позбавлення волі на строк до 8 років у випадку, якщо чиновник цивільної служби у зв'язку з виконанням публічної функції отримує майнову або особисту вигоду або обіцянку її надання або вимагає надання такої [8].

Необхідно відзначити, що Кримінальний кодекс є найважливішим правовим актом проти корупції в Польщі. Положення про корупційні правопорушення сформульовані у главах: 1) XXIX – «Злочини проти діяльності державних установ, а також органів територіального самоврядування» (статті 228-231), 2) XXXI – «Злочини проти виборів та референдуму» (стаття 250a); 3) XXXIV – «Злочини проти довіри до документів» (пункт 3 статті 271); 4) XXXVI – «Злочини проти економічного обороту» (статті 296, 299, 302, 305); 5) XXXVII – «Злочини проти торгівлі грошима та цінними паперами» (стаття 311).

Зокрема, польський законодавець також передбачив кримінальну відповідальність у випадку, якщо чиновник цивільної служби ставить виконання

службової діяльності в залежність від отримання майнової вигоди. Кримінальним кодексом Польщі з 2000 р. передбачено, що чиновник цивільної служби нестиме кримінальну відповідальність, якщо у зв'язку з виконанням публічної функції в іноземній державі чи міжнародній організації отримує майнову або особисту вигоду або обіцянку її надання або вимагає надання такої, або ставить виконання службової діяльності в залежність від її отримання. Маємо також звернути увагу на те, що кримінальним законодавством Польщі передбачено відповідальність за посередництво у хабарництві, як цього вимагає Конвенція ООН проти корупції [4]. Зокрема, ст. 230 Кримінальному кодексі Польщі визначає, що особа, яка посиляючись на свій вплив в державній установі або органі територіального самоврядування, здійснює посередництво у вирішенні справи за майнову вигоду або обіцянку надання такої, підлягає покаранню позбавленням волі на строк до 3 років.

При цьому у кримінальному законі Польщі злочин пов'язаний з хабарем вважається закінченим: 1) у разі активного підкупу – з моменту висловлення обіцянки або пропозиції дати хабар; 2) у разі одержання хабара – з моменту вимагання, вимагання хабара або згоди її прийняти. Польський законодавець також передбачив, що покарання має бути ще більш суворим у випадку, коли: 1) якщо отримання хабара, було скоєно у зв'язку з порушенням приписів закону (позбавлення волі до 10 років); 2) якщо посадова особа у зв'язку з виконанням публічної функції отримує майнову вигоду значної цінності або обіцянку надання такої (позбавлення волі до 12 років) [8].

Очевидно, що польське антикорупційне законодавство прагне ефективно боротися з корупцією шляхом застосування кримінальних санкцій та позбавлення доходів від злочину. З іншого боку, польське законодавство містить профілактичні аспекти. Зокрема польське законодавство містить такі санкції за корупційні злочини: 1) покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 1 місяця до 12 років (15 років у разі масштабних злочинів); 2) покарання у вигляді обмеження волі на строк від 1

місяця до 1 року; 3) грошові штрафи. Крім того за окремі корупційні правопорушення передбачені штрафні заходи: 1) заборона займати певні посади (наприклад, дорожнього контролера, автомобільний діагноста); 2) заборона на певні професії (наприклад, лікаря, вчителя); 3) заборона займатися певною економічною діяльністю (наприклад, будівельна діяльність або організація спортивного змагання); 4) конфіскація (вилучення всіх матеріальних об'єктів); 5) вилучення фінансової вигоди (прямої та непрямой вигоди, отриманої від злочину); 6) оприлюднення вироку; 7) грошовий розгляд з певною соціальною метою [9].

Усе вище викладене засвідчує наявність потужного законодавчого ґрунту для здійснення антикорупційної політики в Польщі. З одного боку, наявне законодавство передбачає посилення кримінальної, цивільної, адміністративної та дисциплінарної відповідальності за корупційні дії. З іншого – у Польщі створено спеціалізовану інституцію, а також, в рамках органів публічної адміністрації, спеціальні механізми зовнішньої та внутрішньої протидії корупції. Втім, антикорупційної політики не втрачає актуальності, чому яскравим підтвердженням було створення під керівництвом Прем'єр-міністра Польщі Міждержавної групи з координації та моніторингу «Державної антикорупційної програми на 2014-2019 роки» [10]. Як відзначено у преамбулі до програми, «боротьба з корупцією в країні... відповідає соціальним очікуванням».

Список використаної літератури:

1. Jagoda Walorek. Zjawisko korupcji politycznej w Polsce w latach 2000-2007 r. Raport o korupcji. URL: https://chomikuj.pl/akanda/*f0*9f*92*9e+Najnowsza+historia+Polski/Korupcja/RAPORT+O+KORUPCJI,4296064456.pdf (доступ 5.10.2021).
2. Как бороться с коррупцией? Принципы разработки и внедрения антикоррупционной стратегии для Польши / ред. Марианна Доманьска, Варшава. Фонд им. Стефана Батория, 2010 78 с.
3. Program zwalczania korupcji. Strategia antykorupcyjna. URL: <http://www.antykorupcja.gov.pl/ak/prawo> (доступ 5.10.2021).
4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції, Міжнародний документ від 31.10.2003 (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2007, № 49).

5. Стамбульського плану дій по боротьбі з корупцією, Organisation for Economic Co-operation and Development. URL: <http://www.oecd.org/corruption/acn/IAP-Manual-Monitoring-Experts-RUS.pdf> (доступ 5.10.2021).

6. Міжнародний документ від 04.11.1999 Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, № 16, ст. 266).

7. Міжнародний документ від 22.07.2003 № 2003/568/ПВД Рамочное решение Совета Европы о борьбе с коррупцией в частном секторе, Верховна Рада України. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ru/994_945 (доступ 5.10.2021).

8. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r., Kodeks karny (Dz. U. z 1997 r. Nr 88)

9. The Anti-corruption Handbook for Entrepreneurs. Centralne Biuro Antykorupcyjne. URL: <http://www.antykorupcja.gov.pl/ak/wydawnictwa-cba/publikacje-w-jezyku-ang/11568,The-Anti-Corruption-Handbook-for-Entrepreneurs.html> (доступ 5.10.2021).

10. Uchwała Rady Ministrów z dnia 1 kwietnia 2014 r. w sprawie Rządowego Programu Przeciwdziałania Korupcji na lata 2014–2019 (Dz.U. 2014 nr 37 poz. 299).

Матвійчук О. В.

*кандидат економічних наук,
завідувач кафедри
загальнотеоретичних правових дисциплін
Рівненський інститут
Київського університету права
НАН України
м. Рівне, Україна*

СТАНДАРТИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ І ВИМОГИ ДО СУЧАСНОЇ ПРОКУРАТУРИ

Правові традиції і стандарти Європейського Союзу очевидно нині виступають принциповим орієнтиром для розбудови демократичної та гуманістичної за змістом правової системи, зокрема реформування та розвитку окремих правових установ таких от, як органи прокуратури. При цьому, правові традиції та стандарти Євросоюзу нерозривно пов'язані із історією становлення цього унікального об'єднання майже трьох десятків європейських країн, що поєднує в собі ознаки регіональної інтеграції, міжнародної організації та федеративної держави.

Окрему увагу необхідно звернути на формування правової ідеології Євросоюзу як важливого чинника мотивації службової діяльності, зокрема, представників прокурорського корпусу. Передусім ідеться про зміни правосвідомості прокурорів, сприйняття ними як базових категорій справедливості, рівності, свобода, що

об'єктивуватимуться в юридичній практиці. Відсутність розвиненої нової правової орієнтованої на правові традиції і стандарти Європейського Союзу унеможливилює забезпечення демократичних та гуманістичних цінностей в сучасному суспільстві, чого прагне не одне покоління українців.

Зважаючи на особливий статус прокуратури як правоохоронного та правозахисного органу держави, цілком обґрунтованою є зацікавленість суспільства щодо проблем функціонування прокуратури. При цьому така зацікавленість існує на рівні окремих держав так і на рівні міжнародному, що підтверджується цілою низкою міжнародних документів, які так чи інакше стосуються діяльності органів прокуратури. В цьому контексті можемо згадати Європейську конвенцію про захист прав і основних свобод людини [1], Рекомендації Rec (2000) 19 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо ролі прокуратури в системі кримінального правосуддя [2], Висновок Конференції генеральних прокурорів Європи №3 (2008) «Роль прокуратури поза сферою кримінального законодавства» [3], а також Рекомендації Парламентської Асамблеї 1604 (2003) щодо ролі прокуратури у демократичному суспільстві, керованому верховенством права [4]. Ці та інші документи фактично виступають основою конституційно-правового регулювання діяльності прокуратури в країнах успішного права, отож в контексті вивчення європейського правового досвіду заслуговують на спеціальну увагу.

Отож фундаментальні принципи діяльності для органів прокуратури містить Європейська конвенція про захист прав і основних свобод людини. Зокрема, можна згадати закріплені в цьому документі фундаментальні права на життя, на свободу та особисту недоторканість, на справедливий суд та покарання лише за законом [1]. Вказані права нині обов'язково мають своє відображення на рівні конституційних норм (зокрема це характерно для конституцій Польщі, Чехії, Словаччини і, власне, України), а також знаходять своє формальне відображення у процесуальних актах та спеціальних законах, якими керуються органи прокуратури різних країн.

Парламентська Асамблея Ради Європи також у своїх документах визнає і високо оцінює істотну роль органів прокуратури у справі забезпечення безпеки і свободи суспільства європейських країн шляхом охорони верховенства закону, захисту громадян від кримінальних посягань на їх права і свободи, і шляхом здійснення нагляду за належним функціонуванням органів, що відповідають за розслідування правопорушень і переслідування правопорушників. Водночас, ПАРЄ рекомендує усім державам-членам Ради Європи цілу низку заходів, які спрямовані на забезпечення верховенства права та прав і законних інтересів громадян, зокрема щодо функцій органів прокуратури, які не належать до сфери кримінального права, важливо забезпечити, щоб: 1) будь-які повноваження прокурора щодо спільного захисту прав людини не приводили до конфліктів інтересів і не відштовхували осіб, які домагаються захисту своїх прав з боку держави; 2) ефективний поділ влади між різними гілками держави дотримувався у випадках надання прокуратурі додаткових функцій при повній незалежності органів прокуратури від втручання на рівні індивідуальних справ з боку будь-якої гілки державної влади; 3) повноваження і функції прокурорів обмежувалися сферою переслідування осіб, винних у скоєнні кримінальних правопорушень, і вирішення загальних завдань щодо захисту інтересів держави через систему відправлення кримінального правосуддя, а для виконання будь-яких інших функцій були засновані окремі, належним чином розміщені і ефективні органи [4].

Своєю чергою, Комітет Міністрів Ради Європи артикулював цілу низку принципових моментів, важливих для ефективного функціонування органів прокуратури, що з одного боку забезпечують законність та прозорість їх діяльності, а з іншого – сприяють ефективній роботі з метою досягнення фундаментальної мети: забезпечення балансу приватних і публічних інтересів у суспільно-державних відносинах. Отож Комітет Міністрів Ради Європи рекомендує державам-членам Ради Європи, щоб набір, підвищення в посаді та переведення прокурорів проводилися

відповідно до справедливої і неупередженої процедури, що виключає представлення інтересів конкретних груп та дискримінацію на будь-якому рівні, такому як-от статеву приналежність, раса, колір шкіри, мова, релігія, політичні та інші погляди, національне і соціальне походження, зв'язок із національними меншинами, власність, народження й інше суспільне становище. З іншого боку, спеціальні закони про діяльність органів прокуратури мають передбачати, що кар'єра прокурорів, їхнє підвищення в посаді і переміщення на посадах здійснювалися відповідно до відомих і об'єктивних критеріїв таких як компетентність і досвід роботи, а саме переміщення на посадах прокурорів має також диктуватися службовою необхідністю [2].

Показово, що Комітет Міністрів Ради Європи бере до уваги той факт, що органи прокуратури можуть бути частиною уряду, а можуть бути і незалежними від нього. У першому випадку визначається, що там, де прокуратура є частиною уряду або йому підпорядкована, держава повинна вживати ефективних заходів, щоб гарантувати, що характер і зміст влади уряду стосовно прокуратури будуть встановлені законом. Крім того уряд використовує свою владу за принципом ясності, відповідно до міжнародних договорів, національного законодавства і основних норм закону. З іншого боку, у країнах, де прокуратура незалежна від уряду, держава повинна вжити ефективних заходів, щоб характер і межі незалежності прокуратури були встановлені законом [3]. При цьому Комітет Міністрів Ради Європи наголошує, що в спеціальних національних законах, які регулюють діяльність органів прокуратури (за будь-якої їх моделі), для прокурорів має бути положення, відповідно до якого вони, поряд з гарантованими свободами і правами, будуть відповідати на дисциплінарному, адміністративному, цивільному або кримінальному рівні за їхні особисті проступки.

Нарешті, окрема увага приділяється діяльності прокурорів, що пов'язана з публічним правом. Учасники Конференції генеральних прокурорів Європи, що відбувається на регулярній основі в різних столицях європейських держав, вказують

на те, що цілі діяльності прокурорів у некримінальній сфері, незалежно від їхніх реальних або процесуальних відмінностей, дуже співзвучні: 1) забезпечення верховенства права (чесності демократичних рішень, законності, дотримання закон, захисту від порушень права), 2) захист прав і свобод людей (в основному тих, хто не може захистити свої права — неповнолітніх, осіб з невідомим місцем проживання, психічно хворих), 3) захист майна та інтересів Держави, захист державного інтересу (або громадського порядку), 4) гармонізація юрисдикції судів (спеціальні засоби захисту від остаточних рішень суду у найкращих інтересах закону. Зрозуміло, що ефективна та легітимна реалізація сформульованих цілей можлива у випадку передбачених законом механізмів правового вирішення колізій, що можуть виникати. Отож законодавці різних держав мають подбати про те, щоб органи прокуратури мали правову основу для своєї діяльності, були наділені повноваженнями й мали можливість використовувати такі повноваження відповідно до закону.

Вказані вище принципи конституційно-правового регулювання діяльності прокуратури в країнах успішного права безперечно мають знайти своє відображення в нормах права країн, що прагнуть інтегруватися в європейський політико-правовий та соціально-економічний простір.

Список використаної літератури:

1. Європейська конвенція про захист прав і основних свобод людини. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_UKR.pdf (доступ 15.09.2021).
2. Рекомендація Rec (2000) 19 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо ролі прокуратури в системі кримінального правосуддя. Верховний Суд України. URL: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(print\)/](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(print)/) (доступ 15.09.2021).
3. Висновок Конференції генеральних прокурорів Європи №3 (2008) «Роль прокуратури поза сферою кримінального законодавства». Офіс генерального прокурора України. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/cmo.html?_m=publications&_t=rec&id=101556 (доступ 15.09.2021).
4. Рекомендації Парламентської Асамблеї 1604 (2003) щодо ролі прокуратури у демократичному суспільстві, керованому верховенством права. Рада Європи. URL: [https://www.coe.int/t/r/parliamentary_assembly/\[russian_documents\]/\[2003\]](https://www.coe.int/t/r/parliamentary_assembly/[russian_documents]/[2003]) (доступ 15.09.2021).

Міщук І.В.

*к.ю.н., доцент, професор кафедри конституційного права та галузевих дисциплін
навчально-наукового інституту права*

Киричук Б.С.

*Здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 081-Право
Навчально-наукового інституту права
Національний університет водного господарства та природокористування*

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУДОВИЙ РОЗГЛЯД У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Феномен соціально значущої категорії «справедливість» є одним із найістотніших факторів, що визначає сьогодні основи міжнародного спілкування, а відтак це зумовлює гострі, часто напружені дискусії та суперечки, що ведуться навколо нього. У той час, коли світова спільнота щоденно зазнає шкоди через зростання агресії, поширення насильницьких способів вирішення конфліктів та небажання держави сприяти благополуччю населення, питання справедливості знову стає предметом обговорення. Формування механізмів щодо гарантії основних прав та свобод людини на міжнародному рівні прийнято вважати головним досягненням європейської спільноти. Зазначені гарантії однозначно знайшли своє втілення не тільки у підписанні міжнародних договорів, але й також у практиці створення відповідних органів, уповноважених контролювати дотримання державою прав та свобод людини. Однією з таких інституцій став Європейський Суд з прав людини, створений через потреби захисту прав та свобод людини загалом.

Відтак, на нашу думку, особливої актуальності та значущості набуває проблема реалізації права на справедливий суд на прикладі Європейського суду з прав людини, адже світова практика підтверджує, що проблема є не досить розробленою, а тому є гостра необхідність у перманентному розширенні механізмів захисту власних порушених прав на міжнародному рівні, що будуть доступними та не менш ефективними.

Мета дослідження – проаналізувати поняття «право на справедливий судовий розгляд», обґрунтувати засади реалізації цього права у практиці Європейського Суду з прав людини та роль для світової спільноти.

Вчені активно досліджують проблему правового забезпечення ефективного виконання та дотримання права на справедливий судовий розгляд Європейським Судом з прав людини. До цієї теми в різні часи зверталися такі вітчизняні дослідники, як Я.О. Дащак, О.В. Константий, У.З. Коруц, Н.М. Пиріг, О.С. Погребняк, В.І. Тертишніков, Ю.А. Тобота, Е.Л. Тригубов та ін. Згадані науковці зробили істотний внесок у дослідження цієї проблематики. У той же час, питання права на справедливий судовий розгляд досі залишається невирішеним, а отже потребує приділенню особливої уваги з боку юристів-практиків.

Унаслідок приєднання України до процесу ратифікації Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 17.07.1997 р., громадяни України отримали можливість відстояти своє порушене право на міжнародній арені. Звернення до Європейського Суду з прав людини є досить дієвим інструментом подолання правового хаосу в Україні, адже, як зазначено у Законі України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини» від 23.02.2006 р., рішення цієї інстанції мають остаточний характер та є обов'язковими для виконання. У зв'язку з цим, у ст.16 цього Закону також вказується, що національні суди зобов'язані використовувати під час засідань не тільки положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, але й судову практику Європейського Суду з прав людини [4]. Головним чином саме цим джерелам права в Україні повинна надаватися першість, тобто вони стають приматом права.

Незважаючи на те, що у ст.16 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод згадується про право на справедливий суд, досі Європейський суд з прав людини не виробив чітких критеріїв, які б однозначно відповідали категорії справедливого судового розгляду.

На нашу думку, справедливий судовий розгляд може полягати у виробленні сукупності послідових кроків для ефективного розгляду та подальшого вирішення справи тим судом, який уповноважений виносити відповідні рішення та ухвали. Відповідно до цього, процес характеризуватиметься неупередженістю до всіх учасників судового провадження та рівністю останніх перед законом.

Як уже згадувалося, Європейський Суд з прав людини ще не напрацював чітко визначених правил та критеріїв справедливості. Проте в окремих рішеннях цього Суду все ж можна виділити вимоги, які покладено в основу справедливого розгляду будь-якої справи.

Одним із основних елементів судового розгляду є вільний доступ до останнього, тобто право особи звернутися до суду в тому випадку, коли її права були порушені, при цьому на шляху потерпілого немає перешкод матеріального чи процесуального характеру, які б ускладнили можливість звернення.

Справедливість як вимога до судового розгляду також нерозривно пов'язана з забезпеченням рівних можливостей щодо доступу громадян до правосуддя. Звичайно, тут йдеться про формальну справедливість, метою якої є потреба в однаковому ставленні до кожного зі сторін судового розгляду без дискримінації. Не можна не погодитися з думкою С.П. Погребняка, що завдяки формальній справедливості право фактично виконує роль третьої, незацікавленої «особи», що вирішує конфлікти, які виникають між людьми. Такого роду незацікавленість (неупередженість) вимагає розгляду спірних випадків, незважаючи на обличчя; це – стрижнева засада будь-якого виду судочинства [3].

Змагальність сторін – одна з підстав, ефективна реалізація якої при об'єктивному з'ясуванні судом всіх обставин справи дає змогу ухвалити законне та вмотивоване рішення. При цьому суддя викликається до діяльності лише самими сторонами, адже він уповноважений доповнювати діяльність сторін, а не підміняти їх та виробляти нові факти замість суб'єктів на основі поданих матеріалів. Суддя не

вступає в справу за своєю ініціативою, а є тут третьою особою. Його завдання — тримати ваги рівними для обох сторін, розібрати права і вимоги кожної та остаточно постановити свій вирок.

Публічний характер судового розгляду — ще один основоположний принцип судового провадження у світовій практиці, адже він гарантує контроль громадськості за перебігом судових процесів, що у свою чергу сприяє підвищенню ролі справедливості шляхом зміцнення довіри до суддів та правової системи Європейського Союзу в цілому. Європейський Суд з прав людини вважає вимогу публічності задоволеною у тому разі, коли справа розглядається публічно принаймні у суді першої інстанції. Натомість під перегляду справи на рівні апеляційної інстанції, вимога усних публічних виступів може бути і не задоволена.

Питання розумного строку розгляду справи є досить складним, оскільки воно вирішується по-іншому в кожному окремому провадженні, а отже, Європейський Суд з прав людини не надає рішення щодо чітких часових проміжків. Поряд з цим, варто розуміти, що вчені європейської судової практики передбачають під розумними строками такі терміни, які є об'єктивно необхідними для вчинення відповідних процесуальних дій або прийняття процесуальних рішень. У більшості випадків розумний строк розгляду справи розраховується Європейським Судом з прав людини з моменту відкриття провадження та завершується остаточною ухвалою. Справедливий судовий розгляд може тривати по-різному з огляду на такі обставини: поведінка сторін, соціальна нагальність справи, її складність, кількість стадій судочинства, характерні особливості політичної чи соціальної ситуації в державі тощо. Позитивним результатом залишається те, що під розумними строками європейська практика розуміє також терміни, необхідні для виконання судового рішення, адже цілком закономірно, що рішення Суду здавалися б марним, якби не передбачали обов'язковості їх втілення державою, яка порушила права особи.

Узагальнивши наукові роботи, ми не заперечуємо, що справедливий судовий розгляд – це сукупність послідових та чітко визначених дій щодо розгляду та вирішення по суті справи, переданої на розгляд Суду і яка належить до його компетенції, яка повинна характеризуватися неупередженістю до учасників провадження та однаковим ставленням до прав та інтересів кожного з них.

Незважаючи на те, що критерії справедливого судового розгляду досі залишаються недостатньо вичерпними, окремі рішення Європейського Суду з прав людини все ж встановлює деякі з них, а саме: вільний доступ до правосуддя, забезпечення рівності сторін у судовому провадженні, змагальність сторін, публічний характер судового розгляду, використання розумних строків у практиці Суду тощо. За умови реалізації цих критеріїв, положення сторін у судовому розгляді справи буде справедливо врівноважено, а отже, ефективність та дієвість судової ухвали забезпечені.

Список використаної літератури:

1. Корунц У.З. Міжнародно-правовий захист права на справедливий судовий розгляд в практиці Європейського Суду з прав людини та правозастосовна практика України : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук : 12.00.11. Київ, 2015. 229 с.
2. Липачова Л.М. Реалізації конституційного права людини та громадянина на звернення за захистом своїх прав і свобод до Європейського Суду з прав людини : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук : спец. 12.00.02. Київ, 2002. 25 с.
3. Погребняк С.П. Про втілення в праві різних аспектів справедливості. *Юридична наука очима молодих вчених* : зб. доповідей та наукових повідомлень Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених та здобувачів. Х. : Кроссрод, 2008. С.324-327.
4. Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини : Закон України від 02.12.2012 № 3477-IV.URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> (дата звернення 15.10.2021).
5. Трегубов Е.Л. Право на справедливий суд в практиці Європейського Суду з прав людини. *Форум права*. 2010. №1. С. 358-363.
6. Хитра А.Я., Дащак Я.О. Особливості процедури розгляду звернень у Європейському суді з прав людини в кримінальних провадженнях. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2016. №4. С. 235-242.

Чикун Т.М.

*Здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 081-Право
Навчально-наукового інституту права
Національний університет водного господарства та природокористування*

ПРОБЛЕМИ ЗЕМЕЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН У КРАЇНАХ ЄВРОПИ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

З моменту зародження людства та подальшого розвитку суспільства, земля, та пов'язані з нею відносини, відігравали колосальну роль. Вона була і все ще залишається предметом та знаряддям виробництва, об'єктом права власності. Земля являє собою, без сумніву, одну з основних умов прогресу та добробуту людини.

Починаючи з епохи Стародавнього Риму, де і відбулось зародження перших законів та земельних інститутів (земельні правовідносини у сфері власності на землю, правовідносини з приводу прав на землю, правовідносини, що виникали у зв'язку із здійсненням права загального користування землею, правовідносини у галузі управління використанням земель), різні країни старались розвивати власне бачення цього питання. В сучасному світі ми легко можемо побачити країни, яким вдалось реалізувати дійсно дієву низку реформ та законів, які змогли привести стан ринку землі в порядок, та позбутись різного роду порушень та спекуляцій.

Серед них можна виділити Німеччину та Нідерланди чий погляд на розвиток ринку землі є ліберальним та відкритим. В самому продажі землі відсутні, строгі обмеження для іноземців, а політика та думки на рахунок земельних правовідносин постійно розвиваються. Не менш позитивним та дійсно вдалим прикладом є Польща – країна, яка входить в список найближчих сусідів та політичних, економічних партнерів України. У 1990-х роках вона опинилася в умовах, дуже подібних до українських. Шлях та метод вибрані владою Польщі були явно швидшими та радикальнішими, і привели до позитивних результатів розвитку ринку землі, що, у свою чергу, і встановило різницю сьогоднішніх показників соціально-економічного розвитку України та цієї країни.

Як ми можемо бачити, прикладів, на які слід рівнятись нашій державі достатньо. Але чомусь не так багато науковців розповідають про проблеми з якими стикнулись деякі з країни Європи через неуважне та необдумане прийняття тих чи інших законів

та реформ, які стосуються земельних правовідносин, що на нашу думку, є надзвичайно великим упущенням. Слід знати не тільки шлях, яким ми маємо йти, та на який нам слід рівнятись. Для України важливо не просто скопіювати хід дій когось іншого. В першу чергу потрібно критично оцінити чужі помилки, розуміти те, чого не слід допускати та робити – те, що в майбутньому може призвести до проблем. 28 квітня президент України Зеленський підписав законопроект про ринок землі, який має набути чинності 1 липня 2021 року, і вивчення саме негативного досвіду, пов'язаного з земельними правовідносинами в інших країнах Європи, дозволить краще зрозуміти чому цей законопроект виглядає так, як виглядає, побачити, як і хороші сторони, так і недоліки закону.

Вчених, що досліджували дане питання не так багато і їх роботи не так легко знайти. Це і Т.О. Зінчук, В. Є. Данкевич, О.Д. Ковальчук, О. Романовська С. Гліссман – саме кількість авторів і показує нерозкритість цього питання.

Щоб краще розглянути цю тему, ми вважаємо за потрібне зосередити свою увагу не тільки на власне самих проблемах, а і дослідити історію земельних правовідносин у двох країнах Європи, про яких і буде йтись мова в цьому тексті. Такий підхід дозволить краще зрозуміти сучасний стан земельних реформ та наслідків, що принесли ці рішення.

Литва, як найперший приклад країни, що зараз має певні проблеми в реалізації всіх аспектів проведеної земельної реформи, почала своє існування з Балтійських племен, чиє бачення земельних відносин було досить простим та стандартним на той час. Звичайне общинне користування землею. де все плем'я обробляло певну територію задля забезпечення своїх членів продовольством. Набагато цікавішим і, звісно, складнішим є період Великого князівства Литовського. Тут і перетинається перша паралель з нашою державою, адже сучасні українські землі в період існування князівства підпали під його владу, а отже і владу його законів. Якраз тоді, фактично, і зародилась приватна форма власності на землю, що стосувалось звісно лише шляхти.

Литовські князі та польські королі завойовуючи нові землі, віддавали окремі земельні наділи з неї, як винагороду за досягнення у воєнній справі своїм феодалам. З часом таке володіння трансформувалося у власність, що привело до поступового набування землі статусу певного предмета обігу, але тільки для феодалів [1]. Селяни, в свою чергу, були змушені платити ренту за користування землею, яка вважалась повноцінною власністю шляхти. Від платежів був ніхто не застрахований, навіть і повноцінні селяни-володільці, в чийй власності були невеликі земельні наділи.

За Литовськими статутами: «...хто нажив своєю працею землю, яка раніше нікому не належала, і обробив її або розчистив від лісів, чи кущів, той поправу стає її власником[2]». Також, протягом XIV–XV відбувались складання та структурування магнацького та шляхетського землеволодіння та власності. Взагалі право розпоряджатись землею у Великому князівстві литовському, належало великому князеві. Князь видавав листи, привілеї та підтвердження на право володіти землею шляхті. яка мала лише частку його повноважень і не могла набути землю просто так.

Відповідно до артикулу 14, Литовського статуту 1529 р. лише маючи дозвіл від князя, шляхтич міг продати, або подарувати третину своєї маєтності. Такого роду дозвіл оформлювався спеціальним листом. з часом почали оформлювати навіть стандартний формуляр договорів купівлі-продажу, застави, обміну, оренди, дарування та їхньої реєстрації. Право громадського землеволодіння, в свою чергу, регулювався нормами звичаєвого права[2].

Відповідно до артикулу 2, розділу 13 Литовського статуту 1529 р. : «...кожен, хто володів за правом спадщини або придбання, або за земською давністю, першим мусив обґрунтувати своє право на володіння переконливим доказом, тобто свідоцтвом достойних людей, шляхтичів, або документі, або інших більш достойних людей, найближчих сусідів [3]»

Вивчення С. А. Лазутка судової книги Литовського Метрики дає нам побачити один із прикладів укладання договору купівлі-продажу землі та інших договорів на

суму більше десяти коп грошей. Такі рішення вчинялась у присутності чотирьох і скріплювалась печаткою, та підписами – таким чином встановлювався точний власник. і сам факт продажу в ті часи [4].

Не менш важливим рішенням для князівства став прийнятий Сигізмундом II «Устав на волоки», за яким відбулась переоцінка державних, селянських та громадських ґрунтів. Реформа скасовувала спільне землеволодіння у формі дворищ та право переходу селян на інші землі, вільні селяни одержували по одній волоці (лану), кріпосні – по третині волоки. Одночасно з тим утворювались фільварки – господарства, які готували вирощені продукти на продаж, й могли бути розміром до 20 волок. Таким чином і зародився період кріпацтва[5].

У 1569 Литва і Польща об'єдналися в двоєдину державу — Річ Посполиту. Сама система була дуже схожою до системи земельних відносин в часи Великого князівства. Литовського. Землю все ще давали шляхті за військову службу, а кріпацтво було масовим та розповсюдженим явищем. Тут Річ Посполита стикнулась з проблемою, що виникла ще в Римі часів Республіки – зовнішніх ворогів та конфліктів з ними дуже багато, земля накопичувалась у руках невеликої кількості привілейованих осіб і значна її частина не оброблялась, що призводило до перебоїв в постачанні продовольства армії. Тільки на відмінну від Риму, речі посполитій не вдалось нормалізувати ситуацію в середині країни. Постійні повстання і злість селян цьому також ніяк не сприяли. В дечому, це і стало ще однією з причин остаточного розподілу у 1795 р. двоєдиної держави між Австрією, Росією та Пруссією, де майже вся територія Литви відійшла Російській імперії і вже підпала під її політику і під її Селянську реформу 1861р де після «Маніфесту» про скасування кріпосного права та «Положення про селян, що виходять з кріпосної залежності, кріпацтва позбулись позбулися 22,5 мільйонів осіб. Реформа була недосконалою, адже поміщики все ще залишали за собою всі землі і були лише зобов'язані надавати селянам «садибний

притулок» та тимчасові обробіткові ділянки, розміри яких визначалися спеціальними «уставними грамотами[6]».

Така досить незрозуміла ситуація з земельними правовідносинами відбувалась на території Литви досить довгий час аж до Першої світової війни. Не покращилась вона і в період Першої Литовської республіки 1918—1940 років. Землі здебільшого зберігались у великих землевласників та магнатів, але і невеликі наділи змогли отримати й прості селяни. Постійні конфлікти через намагання інтелігенції встановити нормальне існування Литви не дозволяв вдало проводити реформи. Починаючи з середини 30-х років ситуація загострилася через глобальну економічну кризу. Попит на сільськогосподарську продукцію суттєво знизився, що привело до фермерських заворушень.

Але у 1940 років така бажана незалежність була втрачена і Литовські землі опинились у складі СРСР. Ми б хотіли звернути увагу на те, що ситуація складалась приблизно такою, як і на території України – колективізація, скасування приватної власності на землю, утворення колгоспів, жорстокий контроль. І тільки у 1991 при поверненні незалежності, у Литві було відновлено приватну власність та нових форм сільськогосподарського господарювання відбувався у 1991 р. відповідно до Закону “Про земельну реформу”, який намагаються вдосконалити та в повній мірі реалізувати й у наш час.

Закон передбачав два способи придбання землі у приватну вартість: відновлення історичного права власності та купівля земельної ділянки. Основною формою господарювання стали маленькі фермерства через жорсткі обмеження максимального розміру земельної ділянки[7]. На сьогоднішній день через абсолютно вільний ринок землі відбуваються певні протистояння між іноземцями та місцевими. При тому сам попит на купівлю землі надзвичайно впав. Аграрний сектор, сам по собі, є досить непопулярним у литві, а масова урбанізація все сильніше поглиблює цю проблему. Місцевим, як і іноземцям просто не вигідно купувати земельні наділи невеликого

розміру. Таким чином реформу можна вважати дійсно невдалою, адже земля на ринку є, але немає тих хто хотів би її купити, на що слід звернути увагу Україні. Щоб не повторити цю помилку слід всіма силами популяризувати аграрну справу, щоб земля не простоювала, підтримувати фермерів, створювати фонди та підтримку для землевласників, яка б спонукала їх розвиватись та розвивати сільське господарство.

Другою країною, на яку б ми хотіли звернути увагу є Угорщина. Все починалось, як і в Литві з племен та спільного володіння, але XI ст. в Угорщині вже склались феодальні відносини. Найбільшим землевласником був король, який володів величезним доменом, єпископства і монастирі, були і світські феодалі – землею здебільшого володіли магнацькі сім'ї [8]. Землю давали, як винагороду за досягнення у військовій справі, так і задля здобрення владою місцевим «панів.» Селяни були залежними, адже було застосовано одну з форм панщини і не могли покидати земельні наділи своїх хазяїв. 1526 рік став переломним, адже угорське князівство підпало під владу Габсбургів. Відбулось утворення Австро-Угорщини. Земельні відносини в той період були досить зрозумілими і простими на той час де основна маса землі зосереджувалась, здебільшого, лише у феодалів.

Для того, щоб зрозуміти стан подальших земельних правовідносин слід звернутись до роботи Л.Я. Коритко – «Насамперед зазначимо, що окремого комплексного нормативно-правового акта, який би регулював земельні відносини в XVIII – на початку XX ст. в Австрійській (Австро-Угорській) імперії не було прийнято. Такі відносини регулювалися Цивільним кодексом та частково іншими законодавчими актами [9].»

«Йосифіканська метрика» 1785–1788 рр. по праву вважається одним із перших поземельних кадастрів, який був проведений через патент від 12 квітня 1785 року, метою якого був облік й оцінка земель для розподілу державного податку між землевласниками в усій Австро-Угорській імперії [10]. З 1868 року законодавчо було дозволено необмежений поділ наділів та торгівлю землею, що спричинило розвиток

малоземелля. Земельні наділи явно зменшились, але кість угод про відчуження земельних ділянок різко зросла з 1520 в 1868 році до 65671 в 1898 році [11]. Тому з 1883 року на законодавчому рівні мова йшла вже про укрупнення або злиття сільськогосподарських угідь.

Використання земель в Австрійській державі здійснювалося на праві власності та на праві оренди. Якщо ж ставались, якесь порушення закону, де учасники договору могли порушувати установлені правила, остаточне рішення такого роду конфліктів відбувалось у судію. Ще одним законом, який мав на мені краще врегулювати земельні правовідносини став «Закон про ґрунтові» книги 1871 рок. Таким чином звертаючись до закону ми можемо зрозуміти, що – «Ґрунтові книги були особливими документами, в яких закріплювалося право власності на нерухомість (землю, будівлі), а також зобов'язання, що виникали на основі такого права (застава, кредит тощо). Кожна особа, яка набувала чи передавала право на нерухоме майно, була зобов'язана подати документи про зміну записів у ґрунтові книги [12].»

Таким чином земельне питання було більш-менш урегульованим до початку Першої світової війни. Ситуація не мінялась і в період Другої світової, адже тоді основним питанням було ніяк не проведення земельних реформ, а виживання в часи тотального хаосу.

Найбільше змін відбулось при приході до влади Угорських комуністів і утворення Угорська Народна Республіка у 1945 р. Звісно утворенню такого роду держави сприяв СРСР. У період 1946-1953 уряд, очолюваний Матяшем Ракоші, створив у країні комуністичний режим на кшталт сталінського. Нова конституція встановила тотальну колективізацію. Почали будуватись заводи та колгоспи. приватну власність було скасовано, а всіх незадоволених знищували. Угорці всіма силами старались сприяти поверненню незалежності.

Тому, у 1998 році, як тільки видалась нагода та СРСР почав втрачати міць, в результаті переговорів між опозицією, УСРП та громадськими організаціями,

Угорщина була перетворена на державу парламентської демократії. Приватна власність на землю та вільний обіг земель були запроваджені у 1989 р. в результаті переходу від комуністичних практик і колективної власності до ринкових традицій Європи[13]. В основу приватизації було покладено реституційне відновлення прав історичних власників. Передача землі у власність була обмежена 300 гектарами. Для того, щоб купити в цій країні землю, треба володіти навичками у сфері сільського господарства або вести бізнес у сільському господарстві не менше 3 років. Особи, які не виконують цих умов, можуть придбати не більше 1 га сільськогосподарських угідь[14].

Однією з проблем, якою стикнулася Угорщина стали спекуляції на ринку землі, через те, що з самого початку не було введений дозвіл на участь в земельних операціях іноземців, використовувались схеми з підробкою документів, та принцип купівлі землі підставною особою (до речі, така сама схема використовується і в сучасній Молдові) Таким чином обходячи закон іноземці все ж ставали власниками землі в Угорщині. Ситуація дещо покращилась коли у 2011 р. В країні дозволили купувати землю громадянам ЄС, але не була повністю виправленою, адже для інших країн земельний ринок Угорщини так само закритий, а пам'ять про те що спекуляції з документами та підставними особами все ще жива.

Таким чином підводячи підсумок даного дослідження можна зрозуміти те, що слід дивитись не тільки на хороші приклади, а і розуміти проблеми, які можуть виникнути через неправильне проведення реформи. Скоро в Україні має почати дію своя земельна програма і нам слід уважно звернути увагу та оцінити всі помилки, які явно не слід повторювати. Досліджуючи ситуацію в Литві, ми можемо чітко зрозуміти те, наскільки може не спрацювати реформа через банальну непопулярність сільського господарства в країні, над чим слід дуже уважно задуматись і Україні, адже відсоток населення, який проживає в селах з кожним роком зменшується. Станом на 2013 рік сільське населення становило 31.1%. Саме становило! Адже з цієї

перевірки пройшло вісім років, і сільське населення явно не побільшало. Ще одним із досить цікавих питань є те чи не вплинули на ринок землі жорсткі обмеження максимальної кількості землі на одну людину? Так, Литва старається не повторювати помилки часів Речі Посполитої, де у однієї людини могли бути просто колосальні земельні наділи, але чи це не знизило цікавість купівлі сільськогосподарських територій серед іноземців, які б могли поліпшити сучасний стан ринку.

Також, українцям слід припинити сварки через утвердження постанови про участь іноземців в купівлі-продажу землі в новому законі, адже, як показала практика Угорщини та Молдови. Тотальна заборона іноземцям купувати землю не призведе до покращення стану економіки України. Це лише спричинить появу нових схем спекуляцій та обману, які в майбутньому буде дуже важко знищити. Тому в даному випадку, якщо не можеш заборонити – встанови власні правила «гри», які дозволять українському ринку землі не простоювати.

Ми більш ніж впевнені, що саме постійні «передачі» і захоплення земель України, Угорщини та Литви різним «господарям» і привели до певних сучасних проблем у земельних правовідносинах, адже населення просто не встигало за зміною різних систем та підходів до земельного регулювання. Скоріш всього, в майбутньому, після подальшої реалізації нового земельного законопроекту виявляться певні неточності та помилки – нам не слід цього заперечувати. Навпаки, розглянувши всі, як і позитивні так і негативні досвіди різних країн світу та Європи, ми повинні розуміти ці проблеми та бути готовими до них, щоб в подальшому зробити Україну державою з сильною економікою та щасливим суспільством.

Список використаної літератури:

1. О. Нелін Питання права власності й володіння землею в українському звичаєвому праві. 2014р.
2. Статут Великого княжества Литовского 1529 года. Минск. АН БССР. 1960 URL: <http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/litva.html>
3. С. Ківалов, П. Музиченко, А. Паньков: Статут Великого князівства Литовського : 3 том : Юрид. літ., 2002. С. 224.

4. С. Ківалов, П. Музиченко, А. Паньков: Статут Великого князівства Литовського : 3 том : Юрид. літ., 2002. С. 262.
5. «Устав на волоки» URL: <http://studies.in.ua/shpora-hukr/281-24-ustava-na-voloki-zemelna-reforma-sigzmunda-avgusta.html>
6. Т. І. Лазанська. Маніфест 19 лютого 1861 // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. — К. : Наукова думка, 2009. — Т. 6 : Ла — Мі. — С. 491. — 784 с. : іл. — ISBN 978-966-00-1028-1.
7. Міжнародний досвід земельної реформи: чому немає панацеї
URL: https://cost.ua/content/uploads/sites/2/2019/12/case-ukraine_land_reform.pdf
8. Гутнова Е. В. Классовая борьба и общественное сознание крестьянства в средневековой Западной Европе (XI – XV ст.). – М., 1984
9. Л.Я. Коритко ГЕНЕЗА РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИНВ АВСТРИЙСЬКОМУ ПРАВІ КІНЦЯ XVIII – ПОЧАТКУ XX СТ. : URL: <http://www.apdr.in.ua/v68/06.pdf>
10. . Грабовець Н. Історичний розвиток обліку земель в Україні (IX–XIX століття) / Н. Грабовець //Юридична Україна. – 2010. – № 4.
11. Приріст населення найважливіших держав в останніх 100 роках // Ілюстрований народний календар товариства «Просвіта» на рік переступний 1908. – Річник XXXI. – Львів : Друкарня Наукового Товариства імені Шевченка під зарядом К. Беднарського, 1907..
12. Законъ зъ дня 25 Липця 1871, дотично заведенія общого закона о грунтовихъ (поземельнихъ) книгахъ // Вѣстникъ законовъ державныхъ для королевствъ и краевъ въ державной думѣ заступленныхъ. – Рочникъ 1871. – № 95, часть XXXVII. – Вѣдень : Тискомъ цѣсарско-королевской надворной и статской печатни, 1871. – С. 241–269.
13. Т.О. Зінчук, В. Є. Данкевич, О.Д. Ковальчук СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РИНКОВОГО ОБІГУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД
14. Як купують землю в Польщі, Румунії, Словаччині та інших країнах колишнього соцтабору : URL: <https://www.slovoidilo.ua/2019/11/15/infografika/suspilstvo/yak-kupuyut-zemlyu-polshhi-rumuniyi-slovachchyni-ta-inshyx-krayinax-kolyshnoho-socztaboru>

Матвійчук А. В.

*доктор філософських наук, професор,
професор кафедри конституційного права та галузевих дисциплін
Навчально-наукового інституту*

Національного університету водного господарства та природокористування

Карпук А. І.

*Здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності 081-Право
Навчально-наукового інституту
Національного університету водного господарства та природокористування*

АНТИКОРУПЦІЙНІ ОРГАНИ ПОЛЬЩІ: ПРАВОВИЙ СТАТУС ТА ЗАВДАННЯ

Здійснення антикорупційної політики в Польщі ґрунтується на цілій низці міжнародних та національних антикорупційних документів. Як відзначають дослідники, система протидії корупції в Польщі ґрунтується на взаємодії і

конкуренції декількох правоохоронних і контрольних органів, а також спеціальних служб [1, с. 129]. При цьому Основна координуюча і спрямовуюча роль в цьому належить Міністерству внутрішніх справ країни, в підпорядкуванні якого знаходиться поліція. На Міністерство (разом з прокуратурою) припадає основне навантаження щодо розкриття корупційних злочинів. Відзначимо, що Міністерство внутрішніх справ і відповідні структури адміністрації також були авторами усіх трьох польських національних програм з протидії корупції.

У той же час всі злочини корупційного характеру, що загрожують інтересам польської держави, розслідує і розкриває Агентство внутрішньої безпеки. Поява вказаної спецслужби стала результатом реформи Управління охорони держави, що була проведена під час прем'єрства Лешека Міллера 29 червня 2002. Відповідно до ухваленого депутатами Сейму закону, на Агенцію серед іншого було покладено обов'язок розкриття та попередження корупційних злочинів посадовими особами (ст. 5 Закону про Агентство внутрішньої безпеки та Агентство зовнішньої розвідки) [2]. Втім після появи у Польщі у 2006 р. такої надпотужної структури як Центральне антикорупційне бюро (Centralne Biuro Antykorupcyjne), повноваження ABW в антикорупційній сфері були звужені. Отож станом на сьогодні до завдань Агентства внутрішньої безпеки у боротьбі з корупцією належить:

- моніторинг поточних процедур державних закупівель та приватизації, зазначених Прем'єр-міністром;
- проведення розслідувань за матеріалами, отриманими в ході оперативно-розвідувальних заходів або доручених прокуратурою у справах щодо приватизованих суб'єктів господарювання;
- виявлення порушень у публічних тендерах;
- пересилання одержувачам, зазначеним у ст. 18 Закону про Агентство внутрішньої безпеки та Агентство зовнішньої розвідки, інформації про небезпеку приватизації та тендери;

- проведення антикорупційної профілактики [3].

При цьому Агентство внутрішньої безпеки щодо питань протидії та запобіганню корупції взаємодіє з Центральним антикорупційним бюро та іншими спеціальними органами Польщі.

Необхідно зауважити, що польський законодавець наділив спеціальні органи доволі широкими повноваженнями щодо протидії корупції. Як засвідчує рапорт експертів з прокуратури Берліна для Єврокомісії про вжиті Польщею заходи щодо протидії корупції, у польських правоохоронних органів наявний широкий арсенал інструментів для викриття корупційних проявів, в тому числі таких, що не застосовуються у більшості «старих» країн-членів Євросоюзу. Зокрема, крім методів провокації, правоохоронні органи Польщі на законних підставах можуть використовувати у боротьбі з корупцією «роботу під прикриттям», прослуховування телефонних розмов і підслуховування, а також відеоспостереження [1, с. 124].

Ще один орган, що робить свій внесок в реалізацію політики протидії корупції можна вважати Фінансову розвідку, яка входить до системи підрозділів Міністерства фінансів Польщі. Правовою основою діяльності вказаного органу в контексті протидії корупції є закон щодо фіскального контролю [4]. Серед іншого, в момент ухвалення, він передбачав створення нового державного органу фінансової розвідки з наступними завданнями: припинення злочинних дій посадовими особами, пов'язаними з фінансовим сектором та створення банку даних для всіх компетентних державних інститутів, які протидіють використанню нелегальних джерел доходів. При цьому ж Міністерстві діє Бюро міжнародних казначейських звітів (Biuro Międzynarodowych Relacji Skarbowych), діяльність якого спрямована на запобігання шахрайству та зловживанню, зокрема у процесі використання ресурсів ЄС.

Між тим, за статусом і повноваженнями нині провідною установою щодо протидії корупції у Польщі є Центральне антикорупційне бюро (Centralne Biuro Antykorupcyjne). Воно було утворене в період реалізації другого етапу

Антикорупційної стратегії (2005-2009 рр.), в структурі виконавчої влади Польщі. Завданням Бюро відповідно до спеціального закону, було визначено боротьбу з корупцією в суспільному житті та економіці, в державних установах і місцевих органах влади; проведення власних розслідувань, а також аналіз інформації, що дозволяє виявляти злочинні корупційні дії [5]. Крім цього до завдань даної антикорупційної інституції належить: 1) виявлення та запобігання випадкам недотримання положень про обмеження провадження підприємницької діяльності особами, що виконують публічні функції; 2) документування підстав та ініціювання реалізації положень про повернення неправомірно одержаної вигоди за рахунок коштів Державного бюджету або інших державних юридичних осіб; 3) розкриття випадків невиконання визначених законом процедур прийняття та виконання рішень у таких сферах як-от приватизація та комерціалізація, фінансова підтримка, укладання державних контрактів, розпорядження майном суб'єктів державного фінансування, контроль суб'єктів-отримувачів державних коштів, підрозділів місцевого самоврядування, що надають дозволи, преференції, квоти, банківські поруки та гарантії; 4) контроль за правильністю та правдивістю декларацій про майно чи декларацій про провадження підприємницької діяльності особами, що виконують публічні функції [3]. Окреслені завдання Центральне антикорупційне бюро виконує в рамках чотирьох функціональних блоків:

1. Аналітичний блок діяльності Бюро передусім включає ідентифікацію небезпек, що впливають на економічні інтереси держави та інформуванні про них відповідальні державні органи. Крім того експерти Бюро можуть готувати пропозиції щодо усунення корупційних ризиків.

2. Оперативно-процесуальний блок включає діяльність співробітників Бюро щодо запобігання вчиненню злочинів та їх розкриття, а також спеціальні заходи для отримання та опрацювання обробки інформації, що має відношення до боротьби з корупцією в органах влади всіх рівнів та в економічній сфері.

3. Блок контролюючої діяльності зумовлений тим фактом, що Бюро є єдиною спеціальною службою, яка має інструмент у формі перевірок декларацій про майно суб'єктів антикорупційного законодавства. Необхідність таких перевірок походить з завдання виявлення випадків корупції в державних установах, зловживання посадових осіб та бізнесу проти економічних інтересів держави.

4. Профілактичний блок діяльності Бюро полягає у проведенні профілактичних та просвітницьких заходів. Відповідна діяльність зумовлює необхідність співпраці іншими державними установами та неурядовими організаціями, що займаються корупційною проблематикою.

Необхідно зауважити, що керівник Центрального антикорупційного бюро зобов'язаний щорічно до 31 березня подавати голові Ради міністрів Польщі та в комісію Сейму з питань спецслужб доповідь про діяльність очолюваної ним установи за попередній календарний рік. У ці ж терміни він готує інформацію (за винятком повідомлення відомостей, що підпадають під закон про захист секретної інформації) в Сейм і Сенат. Штат Центрального антикорупційного бюро становить близько 900 осіб. За результатами аналітичної роботи його співробітники регулярно пишуть спеціалізовані доповіді, у яких вказуються найактуальніші сфери корупційних ризиків.

При цьому, ще раз необхідно наголосити, що значне місце в діяльності Бюро відводиться профілактичній роботі з населенням. Зокрема, відомство має власний Інтернет-ресурс, який містить значний обсяг про діяльність Бюро та зміст сучасної антикорупційної політики польської держави. До слова, на сайті Бюро розміщено заклик до громадян країни повідомляти про відомі їм прояви корупції. На сайті розміщені телефони головного офісу Центрального антикорупційного бюро у Варшаві і його регіональних відділень в найбільших польських містах: Білостоці, Гданську, Катовіце, Краків, Люблін, Лодзь, Познань, Жушув, Щецині і Вроцлаві. Зателефонувавши за ним, можна розповісти про факти корупції не тільки в процесі

особистої бесіди зі співробітником Бюро, а й просто надиктувати інформацію на автовідповідач в будь-який час доби; заповнити спеціальний формуляр в електронному вигляді; відправити лист або відвідати одне з відділень Бюро для приватної бесіди з його співробітником.

До інших антикорупційних органів Польщі також належать: 1) Найвища палата контролю (Najwyższa Izba Kontroli), до її завдань входить: контроль за виконанням державного бюджету, нагляд за господарською діяльністю публічної адміністрації, інших органів чи структур, де частка державного бюджету становить 50% і більше або тих, які використовують державну чи комунальну власність; 2) Департамент цивільної служби (Urząd Służby Cywilnej), головне його завдання – відбір та навчання компетентних службовців різних рівнів; 3) Департамент публічних замовлень (Urząd Zamówień Publicznych), найважливішим завданням якого є забезпечення ефективного використання державних коштів у сфері держзакупівель. Крім цього, власні структури з розкриття фактів корупції є в польській армії (військова жандармерія, головна військова прокуратура і служба військової контррозвідки) і прикордонній службі [6].

Функції перерахованих вище антикорупційних органів Польщі іноді доповнюються, а іноді дублюються, що, з одного боку, створює між ними певну конкуренцію, а з іншого – знижує шанси корупціонерів знайти покровителів в антикорупційних структурах з метою приховування своїх злочинів. Досвід Польщі з інституційного забезпечення антикорупційних реформ може і має бути врахований в Україні.

Список використаної літератури:

1. Склярів С. А. Опыт Польши в противодействии коррупции (2002–2012 годы). *Труд и социальные отношения*. 2013. № 3. С. 119–133.
2. Ustawa z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu (Dz.U. 2002 Nr 74 poz. 676).
3. Zwalczanie korupcji, Zadania. Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego. URL: <https://www.abw.gov.pl/pl/zadania/zwalczanie-korupcji/50,Zwalczanie-korupcji.html> (доступ 11.10.2021).
4. Ustawa z dnia 28 września 1991 r. o kontroli skarbowej (Dz.U. 1991 Nr 100 poz. 442).

5. Ustawa z dnia 9 czerwca 2006 r. o Centralnym Biurze Antykorupcyjnym (Dz.U. 2006 nr 104 poz. 708).

6. Рибак А. І. Державна політика боротьби з корупцією у Польщі: нормативно-інституційний аспект. Гілея: науковий вісник. 2011. № 50. С. 717–725.